ڈاکٹر ذاکر حسین لائبریری

DR. ZAKIR HUSAIN LIBRARY

JAMIA MILLIA ISLAMIA

JAMIA NAGAR

NEW DELHI

Please examine the books before taking it out You will be responsible for damages to the book discovared while returning it

DUE DATE

H/Rare
Ca. 954.02 Acc. No 5523
KHA

La' / for first 15 days
Rs. ... days of the due date,

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ स्वीय ग्रंथमाला क्र. ४६

ऐतिहासिक फारसी साहित्य
द्वितीय खंड

Persian Sources of Indian History
Vol. II

By
Ganesh Hari Khare,
Curator B. I. S. Mandala

RARE BOOK

संपादक— गणेश हरि खरे,
क्युरेटर भा. इ. सं. मंडळ

[१८५९] किंमत १॥ रु. [A. D. 1937

प्रस्तावना.

ऐतिहासिक फारसी साहित्य या मालेचा दुसरा खंड आज पूर्ण होत आहे. हा भा. इ. सं. मंडळ त्रैमासिक वर्ष १५ अंक ३ व ४, वर्ष १६ अंक १,२,३ व ४ आणि वर्ष १८ अंक १ यांत भागशः प्रसिद्ध झाला. यामध्यें १० प्रकरणांत मिळून ८७ लेख प्रकाशित केले असून त्यांपैकीं पांच शिलालेख व बाकी कागदपत्र आहेत. हीं सर्व साधनें जमण्यास मागेप्रमाणेंच श्री. सर. आबासाहेब मुजुमदार, मुधोळचे श्रीमंत राजे नानासो घोरपडे, श्री. य. न. केळकर, श्री. बाळासो पारसनीस, श्री. द्वा. मो. भट, श्री. वा. त्रिं. आपटे यांचेही प्रयत्न कारणीभूत झाले आहेत. पण हे पुढें धरण्याचें खरें श्रेय ज्यांनीं आपल्या जवळचे कागद दाखविले किंवा मंडळाकडे पाठविले त्यांनाच आहे. ते मनाचा असा समजूतदारपणा न दाखविते तर हे कागद कधींच प्रसिद्ध होते ना. साधनें जमवून आणल्यानंतर पुढील सर्व संस्कार मी एकट्यानेंच केले असल्यामुळें त्यांतील गुणदोषांची सर्व जबाबदारी मजवर आहे. नकला करण्याचे कामीं मंडळाच्या मुनशींचें सहाय्य अर्थात्‌च झालें आहे.

पहिल्या खंडांत फारसी कागदपत्र नागरी लिपींत एका विशिष्ट पद्धतीनें उच्चार देऊन छापिले होते. त्यामुळें वाचकांचा फायदा होतो हें खरें. पण तसें करणें पुस्तकप्रसाराच्या व मुद्रकाच्या दृष्टीनें गैरसोयीचें वाटल्यावरून या खंडांत ती पद्धत सोडून दिली. येथें मूळ साधनें फारसी लिपींतच छापिलीं आहेत. केवळ मराठी वाचकांना साधनांची कल्पना यावी म्हणून त्यांचें सार पुस्तकाच्या शेवटीं परिशिष्टांत दिलें आहे. त्यायोगें मूळ साधनाविषयीं जिज्ञासा उत्पन्न होण्यास हरकत नाही.

पहिल्या खंडांत कालक्रमानुसार न्यायानें केवळ शिवकालीन साधनें प्रसिद्ध झालीं यांत शिवकालीन व पेशवेकालीन अशीं दोन्ही आहेत. शिवशाही साधनांत मुख्यतः आदिलशाही व मुघली फर्मानें, सनदा किंवा शिलालेख असून पेशवाई साधनें म्हणजे काबूलहून पेशवे दरबारास आलेलीं बातमीपत्रें आहेत.

या साधनांना ऐतिहासिक महत्त्व कितपत आहे हें तीं तीं साधनें प्रकाशित करतांना दिलेल्या टीपांवरून कळून येईल. येथें काहीं ठळक गोष्टींचा उल्लेख करण्यास हरकत नाहीं. मोहित्यांचें मूळचें आडनांव चव्हाण होतें व मोहित्यांना मिळालेला हंबीरराव किताब शिवाजीदत्त नव्हता; तो शिवाजीजन्माच्या आगोदर ही तरी त्या घराण्यास मिळाला होता असें ले. १-२ यांवरून स्पष्ट होतें. बादशाहनाम्यांत साल्हेर किल्ला हि. १०४८ सफर पहिलीलाच मोगलांच्या ताब्यांत

ोला असें.नमूद आहे. पण ले. ४ वरून तो हि. १०४८ जमादिलावल सालपर्यंत
नरी त्याच्या हातात आला नव्हता असें दिसतें. बादशाहनाम्यांत सय्यिद अब्दुल
ाहहाब यास बागलाण सरकारची फौजदारी वहि. १०५४ जमादिलावल २१ या
ारखेस मिळाल्याचें सांगितलें आहे. पण ही फौजदारी त्यास हि. १०५१ शाबान
११ पूर्वीच केव्हा तरी मिळाली होती असें ले. ७ वरून ठरतें. तर्कच करावयाचा
ार तो ले. २ च्या काळाचे सुमारास म्हणजे हि. १०४८ च्या आरंभीं मिळाली
समण्याचा संभव दिसतो. कारण त्या फर्मानावरून अब्दुल वहहाबची उपर्युक्त
ाळीं बागलाणावर नेमणूक असलेली आढळते. ले. ६ मध्यें आलेला उदाजीरामाचा
ल्लेख सुद्धां बादशाहनाम्यांतही नाहीं, मग मासिरुल–उमरामधील उदाजीरामाच्या
रित्रांत कसा सांपडणार ! ले. ८ मधील जंग्या भिल्लाची हकीकतही बादशाह-
ाम्यांत नाहीं. बहमनी व आदिलशाही अमदानींत प्रसिद्धीस आलेल्या हिंदु घराण्यांत
ोरपड्यांचें कुल प्रमुख होय. त्या घराण्याच्या अनेक शाखांतील लोक तेलंगण,
र्नाटक व महाराष्ट्र यांत ठिकठिकाणीं लहानमोठ्या कामगिरीवर असत.
तशाच एका शाखेची थोडी माहिती ले. ११ व १२ आपणांस करून देतात.
त्रूचा प्रदेश एकदां हस्तगत झाला म्हणजे त्यांतील प्रजेवर जुलूम झालेला
ौरंगजेबास खपत नसे असें ले. १५ सूचित करतो ले. १७ व १९ आदिलशाही
ाजपत्रें आहेत. *त्या रियासतींतील अत्यंत जुन्या कागदांचें स्वरूप समजावें*
तदर्थ तीं छापिलीं आहेत. ले. १८ तील बालबोधी मजकूर मूळ कागदामध्यें मोडी
लेपींत आहे. तो मुख्यत: फारसी न समजणाऱ्यांसाठीं लिहिला असला तरी
स्तुत: तो फारसी भाषेंतच आहे. कारण त्यांत आलेल्या सुमारें १५० शब्दांत फक्त
ात मराठी आहेत; बाकी सर्व शुद्ध अथवा अपभ्रष्ट फारसी–अरबी आहेत. राज-
ीय पत्राचें स्वरूप असें दिसलें तरी सर्वसाधारण मराठी भाषा इतकी दूषित
ाली होती असें समजण्याचें कारण नाहीं. तिचें सामान्य स्वरूप एकनाथ तुका-
मादींच्या काव्यांतील लौकिक प्रसंगवर्णनावरून समजून येईल. ले. २० ते २८
ोपडे देशमुख घराण्यांत मिळाले. या घराण्यांतील व महत्त्वाचे असे कागद या खंडांत
थमच प्रसिद्ध होत आहेत. ले. २० च्या योगानें आपणांस चांगलें माहीत होतें
ीं, मुहम्मद आदिलशाहानें शहाजीस कैद करविलें ही गोष्ट शहाजी व त्याचे
लगे संभाजी–शिवाजी हे स्वतःचें राज्य साधण्याचा जो उद्योग करीत होते
ाचे [illegible]ोजावयाच्या उपायांचा एक भाग होती. त्याचा दुसरा भाग म्हणजे
मुलु[illegible]ील चढाई. पैकी शिवाजीवरील चढाईची माहिती यांत आहे. मावळांतील
शमुखांचे कागद नीट वाचले तर असे दिसतें कीं, हे लोक एकसारखे आपसांत
ांडत. अगोदरच देशभागावरील देशमुखांच्या मानानें यांची उत्पन्नें लहान,
ासून जमिनी निकस व कमी उत्पन्नाच्या; तशांतच प्रजा वाढू लागली व निर्वाहाची

इतर साधनें दिसेनाशीं झालीं म्हणजे त्यांनीं आपसांत लढावें हें ओघानेंच येतें. शिवाजी जागीरदार म्हणजे त्यांहून मोठ्या उत्पन्नाचा आणि महत्त्वाकांक्षी होता. अशा भांडणांचा पुरेपूर फायदा तो घेई व स्वतःच सामर्थ्य वाढवी. खंडोजी खोपडे आपला भाऊबंद केदारजी खोपडे यास अनेक तऱ्हेनें त्रास देऊन शिवाजीचा आश्रय करीत असल्याचें प्रस्तुत कागदांपैकीं २१–२३ हे ले. सांगतात. केदारजी खोपड्यानें बिजापूरकरातर्फे गनिमाच्या म्हणजे शिवाजीच्या लोकांना पकडून व त्यांचीं वसतिस्थानें लुटून त्यास नागविलें तर जी लूट मिळेल ती स्वतःकडे ठेवण्याची त्यास परवानगी दिल्याचा मजकूर ले. २५ मध्यें आहे. हातीं लागणारी लूट स्वतःजवळ ठेवण्यास वरच्या अधिकाऱ्यांची परवानगी घ्यावी लागे असें शिवचरित्रसाहित्य खंड ४ ले. ७४४ वरून म्हणता येतें. अर्थात् पूर्वी शत्रुप्रदेशांत लूट केली असतां तींतील सामान लूट करणाराच्या मालकीचें होई अशी जी आजची समजूत ती सुधारली पाहिजे. केदारजी खोपड्यानें आपल्या बाजूसच कां रहावें याबद्दलचें एक सडेतोड पत्र शिवाजीनें त्यास पाठविलें होतें (शि. च. सा. खं. ५ ले. ७६२). पण तसें करण्याची बुद्धि केदारजीस झाली नाहीं, तो बिजापूरकर व मोगल यांचाच बंदा म्हणून राहिला असें २४ व २६–२८ हे लेख दर्शवितात. ले. २९ ते ३३ काबूलचीं बातमीपत्रें आहेत. तीं पेशव्यांच्या तेथील वातमीदाराकडून पुण्यास आलीं आहेत. त्यांत तिकडील हकीकतीचा तपशील नसला तरी पेशवे सांव-तालच्या घडामोडींविषयीं अगदींच गाफिल नसत येवढें स्पष्ट होतें. हीं पत्रें केवळ नमुना म्हणून छापिलीं आहेत. असे शेकडों पानिपतपूर्वकालीन व उत्तर-कालीन लेख प्रस्तुत पत्रांचे मालक राजश्री येसाजी कंक कृष्णराव पारसनीस यांच्या संग्रहीं आहेत. ते सर्व प्रकाशांत येतील तो सुदिन. ले. ३४ व त्याचाच नमुना ले. २४ किंवा शि. च. सा. खंड ४ ले. ६८८ यांवरून शिवाजी–अफजल प्रसंगा-विषयीं मावळच्या देशमुखांची काय कल्पना होती हें चांगलें कळतें. एवढा मोठा अफजलखान शिवाजीनें धुळीस मिळविला तरी या देशमुखांना शिवाजीची दहशत मुळींच वाटत नव्हती. शिवाजीच्या राज्याचा स्वधर्म, स्वजाति, स्वभाषा इत्या-दींच्या भरभराटीला फार मोठा उपयोग होणार याचा तर त्यांना गंधही नव्हता. केवळ क्षुद्र उत्पन्नें चालविलीं जाण्याच्या आशेवर ते शिवाजीविरुद्ध मोंगलांस पन्हाळ्याच्या वेढ्यांत मदत करण्यास आनंदानें तयार होत असलेले दिसतात. ले. ३५–३८ महानुभावांविषयीं आहेत. सामान्य लोकांत असे समज प्रच-लित आहेत कीं, महानुभावांनीं औरंगजेबास हिंदुविरुद्ध मदत केल्यामुळें त्यांस जिझिया कराची माफी मिळाली, तसेंच त्यांची उत्पत्ति मांगापासून झाली आहे. पण हे दोन्ही आरोप खोटे असल्याबद्दलची ग्वाही ले. ३५ ते ३७ देतात. भिका-ऱ्यांना किंवा दुबळ्या लोकांना–मग ते हिंदु, मुसलमान अथवा इतर कोणत्य

[त्य]ांचें अन्न ना–जशिया माफ असे. हे भिक्षा मागून निर्वाह करीत. यामुळें [त्य]ांनाही सहजच जशिया माफी मिळाली होती. पण याबरोबरच हेंही ध्यानांत [ठे]विलें पाहिजे कीं, हे काहीं अन्नासाठीं दारोदार हिंडणारे भिकारी नव्हते. हे पालखी [व]गैरेच्या सुखासनाचा उपयोग करीत व पुष्कळ मायाही जमवीत. ह्यांजवरील [ज]ैनजातित्वाचा आरोप मात्र अदालतीत सिद्ध होऊं शकला नाहीं. कित्येक महा-[नु]भाव तांबडीं वस्त्रें नेसतात; काळीं वस्त्रें नेसण्याची जरूरी नाहीं असें ते प्रतिपादि-[त]ात. पण ले. ३८ वरून असें ठरूं पाहतें कीं, सुमारें दोनशें वर्षांमागेंही ते कृष्ण-[वस्त्र]ें परिधान करीत. ले. ३९–४३ मिरजेस मिळालेले शिलालेख आहेत. संस्कृ-[त]ादि भाषांतील व मुसलमानपूर्वकालीन शिलालेखांचा इतिहासाला जितका उप-[य]ोग होतो त्याच्या दशांशानेंही अरबी–फारसी लेखांचा होतो कीं नाहीं याविषयी [श]ंका आहे. पण तसले लेखही छापण्यावर विद्वानांचा कटाक्ष असल्यानें मीही या मार्गाचा अवलंब केला आहे. केवळ उपसेचन म्हणून असे लेख छाप-[ण्य]ासही हरकत नाहीं. शेवटचे चार लेख कोकणांतील दळवी घराण्याचे आहेत. [शि]वाजीचा कोकणाशीं अतिशय निकट संबंध आला असला तरी त्या बाजूचे [फ]ारच थोडे कागदपत्र आजवर प्रसिद्ध झाले. दळवींचा शिवाजीच्या विरुद्ध बाजूशी [पु]ष्कळ संबंध असावा असें या पत्रावरून दिसतें. पण जास्त पत्रें मिळाल्याशिवाय [क]ांहीं न बोलणें बरें.

एथवर या खंडांत प्रसिद्ध केलेल्या पत्रांचें महत्त्व कसें हें थोडक्यांत [स]ांगितलें. त्यावरून चाणाक्ष वाचकाच्या ध्यानांत येईल कीं, प्रस्तुत खंडांतील [प]त्रें कोणत्याही एका मोहिमेचीं, प्रसंगाची किंवा घटनेची माहिती देत नसून अनेक [प्र]संगांविषयी कणशः वृत्त पुरवीत आहेत. पण येवढ्यासाठीच जर तो यांचें महत्त्व [क]मी लेखण्यास प्रवृत्त होईल तर तें मात्र न्याय्य होणार नाहीं. या खंडांतील [ब]हुतेक पत्रें शिवकालांतील आहेत. शिवशाही व पेशवाई यांमध्यें ऐतिहासिक साध-[न]ांच्या प्राप्तीसंबंधानें फार मोठे फरक आहेत. पेशवाईंतील सरकारी दप्तर आज [पु]ष्कळ अंशीं सुरक्षित आहे. शिवाय त्या कालीं ज्या पुरुषांनीं राजकारणांत भाग घेतला [त्य]ांचे वंशज–साक्षात् वंशज–आज विद्यमान आहेत. त्यांपैकीं कित्येकांचीं [द]फ्तरें बऱ्या वाईट स्थितींत सांपडलीं व सांपडत आहेत या परिस्थितीचें फल म्हणजे [क]े. राजवाडे, के. खरेशास्त्री, के.रा. ब. पारसनीस, के. रा. ब. वाड, के. साने इत्यादि [दिवंग]त व रा. ब. सर देसाई, श्री. य. वा. खरे इत्यादि विद्यमान व्यक्ति आणि भा. इ. सं. [मं]डळ, सत्कार्योत्तेजक सभा, महाराष्ट्र साहित्यपरिषद, चित्रशाळा, ज्ञानप्रकाश, इत्यादि [सं]स्था व छापखाने यांनीं सार्वजनिक व सरकारी मदतीनें मुख्यतः पेशवाईचे कागद-[प]त्र हजारोंनीं प्रसिद्ध केले आहेत. अगदीं या उलट स्थिति शिवकालाची आहे. [श]िवशाहीचीं अथवा तिच्या शत्रुस्थानीं असलेल्या आदिलशाही, मोगलाई

वगैरे रियासतींचीं सरकारी दफ्तरें आज विद्यमान नाहींत. त्या काळीं राज-कारणांत प्रमुखत्वानें भाग घेणाऱ्या व्यक्तींचे वंशज व त्यांचीं घराणीं प्रयासानें शोधून काढावीं लागतात. अशीं घराणीं सापडलीं तरीही त्यांजकडील कागदपत्रांची अनास्था, अनावश्यकता, असमर्थतता इत्यादींमुळें वाताहत झालेली आढळते. कांहीं ठिकाणीं कागद आढळतात, पण तेही बहुधा कार्याकारण म्हणजे वतनसंबंध, वगैरेस उपयुक्त तेवढेच असतात; इतिहासाला उपयुक्त असे फारसे सापडत नाहींत. इतकेंही करून जे सापडतात ते एका विशिष्ट घराण्यांतील असल्यामुळें त्या घराण्यांतील पूर्वजांनीं अनेक प्रसंगीं जी कामगिरी केली असेल, तीसंबंधीच माहिती उजेडांत येते. फक्त एक कारकीर्द अथवा एक मोठा प्रसंग याविषयीं सांगोपांग माहिती मिळणें दुरापास्तच असतें. यामुळें शिवकालीन साधनखंड अनेक प्रसंगांची त्रुटित माहितीच पुरवितात.

कोणी म्हणतील कीं, इंग्रज, फ्रेंच, डच, पोर्तुगीज वगैरे राष्ट्रांचीं दफ्तरें पुष्कळच शाबूत आहेत. या सर्वांचा येथें शिवशाहीशीं कमी जास्त संबंध आला असल्यानें त्यांच्या दफ्तरखान्यांत आपणास उपयोगी अशी पुष्कळ सामुग्री मिळेल. तेव्हां गांवोगांव हिंडून साधनें जमविण्याचा अट्टहास कां करतां ! ती साधनें मिळविण्याचा प्रयत्न करा म्हणजे झालें. तर त्यावर माझें म्हणणें असें—पोर्तुगीज, इंग्लिश, डच, फ्रेंच इत्यादि दफ्तरखान्यांत हिंदुस्थानविषयक माहिती आहे हें खरें. पण तिचें स्वरूप थोडें निराळें आहे. या लोकांचे येथील सत्ताशीं मुख्यतः व्यापारविषयक संबंध आले. तेव्हां उत्कृष्ट व्यापार चालण्यासाठीं आवश्यक ती माहिती त्यांनीं गोळा केली. तिचा उपयोग व्यापारी व आर्थिक इतिहास लिहिण्यास सोयीचें होईल. पण त्यांच्या हकीकतींतून जें राजकीय वृत्त आलें आहे तें पुष्कळ ठिकाणीं ऐकीव आहे. त्यावेळीं हल्लींप्रमाणें वर्तमानपत्रांचे वार्ताहर नव्हते किंवा निरनिराळ्या स्थानांत या लोकांना बातमीदार ठेवणें शक्य होत नसे. यामुळें त्यांच्या हकीकतींत वस्तुसत्याचा अंश थोडाच असणार. शिवाय त्यांच्या दफ्तरखान्यांत अस्सल कागद किती आहेत याविषयीं शंका आहे. गोव्याच्या पोर्तुगीज रेकॉर्ड्सचे वाचनांत मला शंका आहे कीं, तेथें निरनिराळ्या सत्ताकडून आलेले अस्सल कागद बहुधा नाहींतच; त्यांऐवजीं दुभाष्यांनीं दिलेलीं भाषांतरें आहेत. तेथील दफ्तरखान्यावरील अधिकारी व माझे परम मित्र प्रो. पिसुर्लेकर सांगतात कीं, मूळ कागद दुभाष्यांच्या घरीं असले पाहिजेत. हिंदुस्थानांतील बहुतेक रियासतींत सामान्यतः अधिकार आनुवंशिक असत. यामुळें तत्संबंधीं कागदपत्रही आनुवंशिक अधिकाऱ्यांच्या घरीं राहात. पेशव्यांस आलेलीं बहुतेक कारभारी पत्रें त्यांच्या पारसनीसांचे घरीं अजूनही आहेत. पेशव्यांनीं मोगली दरबाराकडे पाठविलेलीं पत्रें त्यांचे दिल्लीचे वकील हिंगणे यांच्या वंशजा-

कडे सांपडतात. तोच प्रकार या व्यापाऱ्यांच्या दफ्तराबाबत झाला असावा. इंग्लंड, हॉलंड पोर्तुगाल वगैरे देशांत हिंदुस्थानसंबंधीं जे कागद आहेत त्यांत मराठी, फारसी, कानडी वगैरे एतद्देशीय भाषांतील कागदांची संख्या अगदींच अल्प आहे. वरील देशांतील दफ्तरें शोधून परभाषीय कांहीं कागदपत्र इकडे आणून छापलेही आहेत. उदाहरणार्थ, आपल्या मंडळाचें इंग्लिश रेकार्डस् ऑन शिवाजी हें पुस्तक घ्या. इंग्लंडमध्यें जे फॅक्टरी रेकार्डस् आहेत त्यांतील शिवचरित्राला उपयुक्त असे १०३१ उतारे यांत प्रकाशिले आहेत. तसेंच त्या त्या देशांत व येथेंही निवडक सामुग्री प्रसिद्ध करण्याचें काम चालूं आहे. अशा सर्व ग्रंथांची बेरीज केल्यास ती १०० वर सहज जाईल. इतकी सामुग्री प्रसिद्ध झाली आहे व पुढेंही होत राहिली तरी तिचें जें स्वरूप आहे तीमुळें या देशांतच गांवोगांव व घरोघर हिंडून जुने, अस्सल व पेशवेपूर्वकालीन कागद जमा करणें अवश्यक झालें आहे. पद्धतशीर व संघटित प्रयत्न केल्यास असे कागद हजारोंनीं मिळतील अशी माझी अनुभवानें खात्री झाली आहे. भा. इ. सं. मंडळ आज कित्येक वर्षें अशा प्रकारचा प्रयत्न करीत आहे. तेव्हां त्यास सर्व इतिहासप्रेमी अवश्य मदत करतील अशी आशा आहे.

आषाढ शुद्ध १२. १८५९ गणेश हरी खरे.

अनुक्रमणिका.

शुद्धिपत्र

फारसी अक्षरांत असलेली र्‍हिंवें व रेघा मजकूर छापतांना अनेक ठिकाणीं ड्डालेली आहेत व नेहमी उडतात हे बिब्लिओथेका इंडिका मालेंत छापलेली स्तकें पाहिली असतां स्पष्ट ध्यानांत येईल. अशा सर्व स्थानांचीं नोंद करणें फारच ासदायक; शिवाय अशा चुका वाचकांच्या चटकन लक्षांतही येतात. तेव्हां त्या थें दिल्या नाहीत. ले. २४ व ३० हे वाचकांनीच तोलून पहावे.

पृ.	ओ.	अशुद्ध	शुद्ध
८	१	ले. ६ ६	ले. ७ ७
८	२६ वी ओळ १७ व्या ओळीवर घ्यावी		
९	१	ले. ७ ७	ले. ६ ६
६	२५	ارلوامو(۷)	ارل و الد
९	७	रजब २३	रजब २४
४	२३	معلی	مسلکسن
८	१	ले. २४	ले. २३
१	३	ले.	ले. २९
	२६	ले. ३४	ले. ३३

पृ. ७६ वर असलेली ले. ३६ ची टीप ले. ३७ ला पाहिजे.

ऐतिहासिक फारसी साहित्य खंड २

१ बागलाण-मोहिते.

(श्री. ग. ह. खरे)

या प्रकरणांत छापण्यास काढलेले कागद श्री. सर. आबासो मुजुमदार सी. आय्. ई. यांनीं खानदेशांतून मिळवून आणले होते. त्यांच्या नकला मंडळाचे जुने मुनशी मिर्झा अली शीराझी यांनीं केलेल्या आहेत. दुर्दैवानें त्या नकला मुळांशीं रुजू घातलेल्या नसल्यामुळें कांहीं ठिकाणचें व तारखांचें संशयित वाचन दुरुस्त झालेलें नाहीं. आज मूळ फर्मानें मंडळांत नाहींत व पुन्हां हस्तगत करण्याचा प्रयत्न सुरू असूनही लवकर हातीं येतील असें दिसत नाहीं. पण फर्मानें इतकीं महत्त्वाचीं आहेत कीं, तीं छापण्यास झाला हा उशीरच जास्त असें वाटतें. यांतील पहिलें फर्मान शहाजहानचें असून पुढील सात शहाजहान गादीवर व औरंगझेब दक्षिणेंतील बागलाण वगैरे परगण्यांच्या सुभेदारीवर असतांना सुटलेलीं आहेत. उरलेल्या दोहोंपैकीं एक औरंगझेब गादीवर असतांना खुद्द त्यानेंच सोडलेलें व दुसरें अमीरुल्-उमरा (= शायिस्तेखान ?) नें धाडलेलें आहे.

ले. १ जु. ३ तीर २	१	श. १५५२ अधिक आषाढ शुद्ध १४ इ. १६३० जून १३

الله اکبر

[(١) ابوالمظفر شهاب الدین محمد صاحب قران بادشاه غازی[1]
(١) ابن جهانگیر بادشاه (٢) ابن اکبر بادشاه (٣) ابن همایون
بادشاه (۴) ابن بابر شاه (۵) ابن عمر شیخ مرزا (٦) ابن
سلطان ابوسعید (٧) ابن سلطان محمد مرزا (٨) ابن میران شاه
(٩) ابن امیر تیمور صاحب قران]

---

१ आरंभींच्या शिक्क्याचा आकार नमूद केलेला नाहीं. शिक्क्यामधील मुख्य वर्तुळांतील व बाजूच्या नऊ लहान वर्तुळांतील मजकूर वर दिल्याप्रमाणें नमूद आहे.

[1][فرمان ابوالمظفر شهاب الدین صاحب قران ثانی شاهجهان
بادشاه غازی]

در این وقت فرمان عالیشان مرحمت عنوان شرف
اصدار و عز ایراد یافته که خدمت دیسموکی دهارگیر با
به بهیکوجی چوهان مقرر و مفوض باشد که آن خدمت
قیام و اقدام نموده سررشته دولت خواهی را از دست ندهد
می باید که حکام و عمال و متصدیان مهمات و کروریان حال
و استقبال در استمرار و استقرار این حکم اشرف اقدس
اعلی کوشیده اورا دیسموک آنجا دانند مزارعان آنجا که
اورا دیسموک دانسته از صلاح و صوابدید حسابی او بیرون
نروند از فرموده [او*] تخلف نورزند تحریر فی التاریخ ۲ ماه
تیر الهی سنه ۳

शाहजहान बादशाह --> योग्य अधिकारी

धारगीरबारच्या देशमुखीची चाकरी भिकूजी चव्हाण याजकडे असावी. त्यानें बळकट व प्रगतिपर अशी चाकरी करून दौलतीच्या सदिच्छेचा शिरस्ता सोडूं नये. वर्तमान व भावी अधिकाऱ्यांनीं हा हुकूम पाळून त्यास त्या ठिकाणचे देशमूख जाणावें. शेतकऱ्यांनीं त्यास तेथील देशमुख समजून त्याच्या सल्ल्या-बाहेर जाऊं नये. हुकुमाच्या बाहेर जाऊं नये. ता. २ माहे तीर इलाही सनं 3

ले. २ हि. १०३(४)७ } जु. ११ जिल्हेज ७ } — २ — { श. १५६० वैशाख शुद्ध १ { इ. १६३८ एप्रिल १२

[3][به فرمان ابوالمظفر شهاب الدین محمد بادشاه غازی
بنشان عالی شان شهزاده سلطان اورنگ زیب بهادر]
[4][از عنایات خدایست اورنگ زیب اندر جهان فرزند و
مرید صاحب قران ثانی]

---

१ हा मजकूर शाहजहानच्या तुघ्र्यांतील दिसतो. २ येथें सन म्हणजे जुलूस सन असें गृहीत धरलें आहे. ३ कंसातील मजकूर शाहजहान व औरंगझेब यांच्या तुघ्र्यांतील दिसतो. ४ या कंसातील मजकूर औरंगझेबाच्या शिक्क्यातील दिसतो. कागदावर मोहोर होती असें नमूद आहे.

زبدة الاشباه و الاقران لایق العنایت و الاحسان بهیکوجی موهته همیرراو به عنایت امیدوار گشته بداند که عرضداشتی که درین ولا بدرگاه عالی ارسال داشته بود بوسیله باریافتهاے محفل قدسی منزل از نظر کیمیا اثر گذشت بذروهٔ عرض رسانیده بود که آنچه والدهٔ راجه بهوجی در حضور فایض النور تعهد نموده بود بعد از آمدن او بمواجهه راجه مذکور به رهنمونی بخت و یاوری طالع قبول آن مراتب نموده حکم عالی متعالی را سرمایه سعادت دارین خود ساخت و التماس دارد که بعد از تفویض قلعه جات در باب پرگنه سلطان پور که بطریق وطن باو مرحمت شده فرمان عالیشان بنام راجه مذبور برسد معلوم آن نقادة الاشباه بوده باشد که آنچه مابدولت اراده میفرمائیم مطابق حکم جهان مطاع عالم و عالمیان مطیع است و چون از روی عنایت و ذره پروری اورا در سلک بندها سرافراز ساخته ایم این التماس اورا بعز قبول مقرون فرموديم آن زبدة الاماثل خاطر اورا ازین جهت جمع نماید که چنانچه استدعا نموده بعد از سپردن قلعه جات مذکور به بندهاے درگاه فرمان عالیشان مشتمل بر استمالت او و مرحمت شدن پرگنه سلطان پور بطریق وطن بنام او طلب خواهیم فرمود تحریر فی التاریخ ۷ شهر ذی الحجه سنه ۱۱ از جلوس همایون موافق سنه [1]۱۰۳(۴)۷ ه

शाहजहान व औरंगझेब —> भिकूजी मोहिते हंबीरराव[2].

---

१ येथील ३ हा आंकडा नकलणाराचे हातून चुकीनें पडला असावा, ४ पाहिजे. पुढें अर्थाखाली दिलेली टीप पहा.

२ मोहित्यांना, हंबीरराव हें नवीन उपपद शिवाजीनें दिलें अशी सामान्य समजूत आहे आणि तीस बखरीतून आधारही सांपडतो. उदाहरणार्थ सभासदी बखरींत पुढील वाक्य आहे. " आणि सरनोबतीस माणूस पाहतां हंसाजी मोहिते म्हणून पागेमध्यें जुमला होता. खरा, शहाणा, मर्दाना, सबुरीचा चौकस शिपाई मोठा धारकरी पाहून त्यास 'हंबीरराव' नांव किताबती देऊन सरनोबती सांगितली " (१ ली आवृत्ती पृ. ७९). पण येथें भिकूजी मोहिते यास हंबीरराव उपपद लावलेलें

दरबाराकडे पाठविलेली अर्जी पोहोंचली. ध्यानांत आलें की, राजा बहिरजी याचे आईनें हुजुरासमोर जें कबूल केलें त्याप्रमाणें ती मुल्हेर येथें गेल्यावर उपर्युक्त राजानें सुदैवानें तो मर्तबा कबूल करून उच्च हुकुमास मान्य केलें. त्याची विनंति आहे कीं, किल्याची तर्फीज (ताब्यांत येणें) झाल्यावर परगणे सुलतानपूर--जो त्यास वतन म्हणून मिळाला होता--चें त्याच्या नांवें फर्मान मिळावें. तरी त्यास माहीत असावें कीं, आमचा हुकूम ईश्वरी हुकमाप्रमाणें आहे. त्यास ज्याअर्थी गुलामांच्या मालिकेंत असण्याचा उत्कर्ष मिळाला आहे त्याअर्थी त्याची ही विनंति मान्य करतों. त्यानें खातरजमा ठेवावी कीं, इच्छा दर्शविल्याप्रमाणें दरबारच्या गुलामांकडे उपर्युक्त किल्ले सोपविण्यांत आल्यावर त्यावर कृपा केल्याचें व वतन म्हणून सुलतानपूर परगणा त्याचें नांवें करण्याबद्दल फर्मान सुटेल. ता. २७ माहे जिल्हेज सन ११ जुलूस म्हणजे सन १०३(४)७ हिजरी[1]

स्पष्ट दिसतें. तेव्हां मोहिते कुळाला हंबीरराव हें उपपद शिवाजीच्या पूर्वीच मिळालेलें आहे ही गोष्ट उघड झाली. हें उपपद केव्हां मिळालें हें निश्चित ठाऊक नाहीं; तरी पण बहुधा शाहजहानच्या अमदानीत आणि मागील फर्मान व हें यांच्या कालाच्या दरम्यान केव्हां तरी मिळालें असावें. कारण मागील फर्मानांत भिकूजीचें आडनांव नुसतें चव्हाण असें दिलें आहे. मोहित्यांचें पूर्वीचें आडनांव चव्हाण होतें असें दिसतें.

१ शाहजहाननें दहा जुलुसमध्यें औरंगजेबास बागलाण इजाफा देऊन दौलताबादेस पाठविलें. त्यावेळा त्यानें बागलाण विलायत हस्तगत करावी असा बादशाहाचा हुकूम होता. औरंगजेबानें या सालांतील (हि. १०४७) शाबान महिन्याच्या आठ तारखेस बादशाही फौजेंतील तीन हजार स्वार व दोन हजार प्यादे मालोजी दकनीच्या व स्वतःच्या फौजेपैकीं दोन हजार स्वार मुहम्मद ताहिरच्या हाताखालीं देऊन त्यांस या बाजूस पाठविलें. यांनी मुल्हेरच्या पायथ्याशीं येऊन रमजानच्या दहा तारखेस सैन्याचे तीन भाग करून मुल्हेरच्या बारीवर हल्ला चढविला. बारी जिंकल्यावर तेथील मालक बहिरजी सुमारें पांच-सहाशें लोकांसह मुल्हेर किल्ल्यावर गेला. पण लौकरच तोही किल्ला हातचा जाणार हें पाहून बहिरजीनें लाचार होऊन शव्वालच्या दहा तारखेस आपल्या आईस वकील कृष्णाजी व आठ किल्ल्यांच्या चाव्या यांसह औरंगजेबाकडे पाठवून विनंति केली कीं, बागलाणाच्या जवळचा सुलतानपूर परगणा जर इनाम मिळेल तर बुनगे व सामान तेथें नेऊन चाकरीस येतों. उमेद आहे कीं, बादशाहाच्या चाकरींत डोकें वर काढीन. बहिरजी सर्व बादशाहाकडे सोंपवून व पेशकश पाठवून दकनच्या मुलखानें कामाच्या वेळीं बोलावताच येण्यास तयार होता, म्हणून बादशाहानें बहिरजीस तीन हजारी जात व अडीच हजार स्वार येवढी मनसब आणि परगणे सुलतानपूर इनाम म्हणून देण्याचा हुकूम दिला. बहिरजी आनंद पावून

ले. ३ हि. १०४८ }
जु. ११ जवल ७ }

३

{ श. १५६० भाद्रपद शुद्ध ९
{ इ. १६३८ सप्टेंबर ६

الله اکبر

زبدة الاماثل و الاقران شجاعت شعار بهیکوجی به عنایت امیدوار گشته بداند که حقیقت نیکو خدمتی آن لایق المرحمت که در باب خالی ساختن قلعه مولیر وغیره نموده بود از قرار واقع بعرض عالی متعالی رسیده بدارکی مجرای خدمات پسندیده او در خدمت فیض موهبت ما شد می باید که نوعی تاکید نماید که تا رسیدن بدوی شجاعت و شهامت شعار عقیدت و ارادت آثار محمد طاهر به نگاه قلعه سالهیر هم خالی شود و این معنی به تجدید باعث مجرائی دیگر آن زبدة الاشباه گردد درین باب تاکید تمام دانسته تخلف و انحراف نورزد تحریر فی التاریخ هفدهم شهر جمادی الاول سنه ۱۱ یازده از جلوس مبارک موافق سنه ایک (یک) هزار چهل و هشت هجری

सफर महिन्याच्या **पहिल्या** तारखेस [हि. १०४८] गडावरून खालीं आला व औरंगजेबाच्या भेटीस गेला. त्यानें त्याचा, पोशाख, जमदाढा, घोडा, हत्ती देऊन सन्मान केला. औरंगजेबानें मुहम्मद् ताहिर यास मुल्हेर किल्ला व भोंवतालचा प्रदेश आणि दुसऱ्या सात जणांना इतर सात किल्ले यांच्या रक्षणाचें काम सांगितलें. नऊ किल्ल्यांपैकीं राहिलेला किल्ला पींपूल हा बहिरजीनें त्याच्याच जातीचा जमीनदार रूद्या यामकडून सल्ल्यानेंच हस्तगत करून दिला. **रबिलावलच्या चार** तारखेस रूद्या शाहजाद्याच्या भेटीस आला. अशा तऱ्हेनें बागलाण मोगलांच्या ताब्यांत आला व लहान मोठ्या १२० तोफा बादशाही सैन्यास मिळाल्या (बादशाहनामा खंड २ पृ. १०६–१०९). बागलाण मोंगलांच्या कसा व केव्हां हस्तगत झाला त्याची वरीलप्रमाणें हकीकत आहे. ही थोडी विस्तारानें देण्याचा हेतु हें व या पुढील फर्मानें नीट कळावीं हा आहे. हि. १०४७ च्या शव्वाल महिन्याच्या दहा तारखेस बहिरजी शरण आला. त्याची मागणी कबूल असल्याचें बादशाही फर्मान हि. १०४७ जिल्हेज सातला सुटलें व प्रत्यक्ष किल्ला हि. १०४८ च्या सफर महिन्यांतील पहिल्या तारखेस हातीं आला. हें सर्व ठीक झालें. यामध्यें घोटाळा कांहींच नाहीं. पण घोटाळा आहे तो पुढें असून त्यासाठीं खालील फर्मान पहा.

१ शाहजहानचा तुघ्रा आणि औरंगजेबाचे तुघ्राशिक्के यांतील मजकूर ले. २ प्रमाणें.

शाहजहान व औरंगजेब → भिकूजी.

मुल्हेर किल्ला खाली करण्याचे वगैरे बाबतीतील तुसी उत्तम चाकरी ध्यानांत येऊन पसंतीस आली. अशा प्रकारें ताकीद करावी कीं, मुहम्मद ताहिर बागलाणांत येई तों साल्हेरचा किल्लाही खाली होईल. ही चाकरी तुझ्या बाबतींत आणखी पसंतीला कारण होईल. या बाबतींत सक्त ताकीद जाणून विरुद्ध जाऊं नये. ता. ७ माहे जमादिलावल सन ११ जुलूस म्हणजे १०४८ हिजरी[1].

ले. ४ हि. १०४९ }
जु. १३ रजब ९ }

४

{ श. १५६१ कार्तिक शुद्ध १०
{ इ. १६३९ आक्टोबर २६

الله اکبر

[2]زبدة الاشباه و الاقران لایق العنایت و الاحسان مطیع الاسلام
بهکوجی به عنایت امیدوار گشته بداند که چون حکم فرموده ایم
که آن زبدة الاشباه در تلاش به خدمت سرکار عالی تمام و اقدام
می نموده باشد بنابرین می باید که بمجرد ورود نشان عالیشان
با جمعیت لایق خودرا به اورنگ آباد رسانیده باستصواب فدوی
عقیدت و ارادت آثار شجاعت شعار محمد طاهر اموری که
روی دهد در سرانجام و انصرام آن مساعی موفوره نماید
و درخور خدمت خود امیدوار نتایج باشد تحریر فی التاریخ ۹
شهر رجب سنه ۱۳ از جلوس مبارک موافق سنه ۱۰۴۹ هجری

---

१ मागील फर्मानाच्या टीपेंत दिलेल्या बादशाहनाम्यांतील हकीकतीप्रमाणें हि. १०४८च्या सफर महिन्यांतील पहिल्या तारखेसच मुल्हेर व आणखी ७ किल्ले (साल्हेर, मोरा, हरगड, सालोटा, थावना, हातगड, चौरेल : बादशाहनामा खंड २ पृ. १०६) मोंगलांच्या ताब्यांत गेले व फक्त पीपूल मात्र मागाहून रबिलावलच्या ४ तारखेस हस्तगत झाला असें ठरतें. पण हें फर्मान हि. १०४८ च्या जमादिलावल महिन्याच्या सात तारखेचें (सफर पहिलीपासून सवातीन महिन्यानंतरचें) असूनही यांत साल्हेर किल्ला खाली झाल्याचें नमूद नाही. तेव्हां फर्मान चुकीचें किंवा दरबारी अखबारनवीस चुकीचा ? मला वाटतें फर्मान बरोबर असावें. बहिरजीनें जरी किल्ले देण्याचें सांगितलें तरी ते ताब्यांत येण्यास कांही महिने लागले असें दिसतें. मुहम्मद ताहिर या सुमारास बागलाण सोडून कोठें तरी बाहेर गेला होता व जमादिलावलच्या सात तारखेपर्यंत तरी तो बागलाणांत नव्हता असें वाटतें.

२ तुघ्रे व शिक्का यांतील मजकूर ले. २ प्रमाणें.

शाहजहान व औरंगजेब → भिकूजी

आम्ही हुकूम फर्मावला आहे कीं, तूं बागलाणमध्यें सरकारचाकरीत दृढ असावें. तरी आतां हा हुकूम पोहोंचतांच तूं स्वतःच्या जमेतीसह औरंगनगरास[1] जाऊन मुहम्मद ताहिर याच्या विचारानें जें काम निघेल तें निकालांत काढण्या-विषयीं प्रयत्न करावा आणि योग्य चाकरीच्या परिणामाविषयीं उमेद बाळगावी. ता. ९ माहे रजब सन १३ जुलूस म्हणजे हिजरी १०४९.

ले. ५ हि. १०५० }
जु. १३ रबल— }

५

{ श १५६२ आषाढ
{ इ. १६४० जून जुलै

الله اكبر

[2]زبدة الاشباه والاقران شجاعت دثار مطیع الاسلام بهیکوجی
موهته بعنایت امیدوار گشته بداند که از عرضداشت فدوی
لایق العنایت محمد طاهر حقیقت نیکو خدمتی و تردد آن زبدة
الاشباه بعرض باریافتگان محفل بهشت آیین رسید و مجرای
او شد می باید که در اظهار مراتب کار طلبی بیش از پیش
ساعی بوده سرگرم خدمت مرجوعه باشد تا بر نتائج فلک سر
بلند گردد تحریر فی التاریخ[3] شهر ربیع الاول سنه ۱۳ جلوس
میمنت مانوس مبارک موافق سنه ۱۰۵۰ هجری

शाहजहान व औरंगजेब → भिकूजी मोहिते

चाकर मुहम्मद ताहिर याच्या अर्जासीवरून तुझ्या उत्तम चाकरीची व तर-तुदीची हकीकत ध्यानांत आली. तूं दिवसानुदिवस जास्त चाकरी करून दाखवि-ण्याचा प्रयत्न करावा म्हणजे उत्तम परिणाम होऊन डोकें वर निघेल. ता. — माहे रबिलावल सन १३ जुलूस म्हणजे सन १०५० हिजरी.

---

१ औरंगनगर म्हणजे औरंगाबाद का औरंगगड ? औरंगाबाद साल्हेरमुल्हेर पासून फार लांब आहे. औरंगगड हा मुल्हेरपासून आठ मैलांच्या आंतच आहे.

२ तुग्रे व शिक्का ले. २ प्रमाणें. ३ येथें नकलकारानें तारखेचा आंकडा घातला नाहीं.

ले. ६ हि. १०५१ जु. १४ शाबान ११	६	श. १५६२ मार्गशीर्ष शुद्ध १२ इ. १६४० नोव्हेंबर १५

الله اكبر

[1] زبدة الاشباه والاقران شجاعت شعار مطیع الاسلام بهیکوجی
به عنایت امیدوار گشته بداند که عرضداشتی که درین ولا
بدرگاه عالی ارسال داشته بود بوساطت باریافتگان محفل
فردوس شمائل از نظر کیمیا اثر گذشت و مضامین آن معلوم
رای انور گردید امر والا قدر صادر می شود که آن زبدة الاشباه
در خدمات سرکار عالی بسرکردگی و کارفرمای سیادت پناه شجاعت
دستگاه سید عبدالوهاب که بخدمت فوجداری صوبه بگلانه سرافراز
است ساعی جمیله ظهور رساند و در تنبیه و تادیب مفسدان
به رفاقت و همراهی آن سیادت پناه نهایت سعی به تقدیم
آورده شکر و شکایت اورا موثر داند و نوعی نماید که مشار
الیه از حسن سلوک او راضی و شاکر باشد درین باب تاکید
تمام دانسته از فرموده تخلف نه ورزد تحریرا فی التاریخ 11
شهر شعبان المعظم سنه ۱۴ از جلوس همایون مطابق سنه 1051
هجری

दरबाराकडे पाठविलेली अर्दास नजरेखालून गेली व मजकूर ध्यानात आला. हुकूम होतो कीं, तूं सरकार कामाचे बाबतीत बागलाण सुभ्याच्या फौजदारीवर असलेल्या सय्यिद अब्दुल वहहाबचें याच्या आज्ञेनुसार सरकार चाकरी करावी व उपर्युक्त सय्यिदाचें सहकार्य करून बंडखोरांस तंबी देण्याचा खूप प्रयत्न करावा. त्याची कृतज्ञता किंवा त्याची नकार परिणामकारी जाणावी. त्यानें तुझ्या सहकार्याबद्दल राजी व कृतज्ञ असावें. या बाबतीत खूप ताकीद जाणून फर्मावि-ल्याच्या विरुद्ध जाऊं नये. ता. ११ माहे शाबान सन १४ जुलूस म्हणजे १०५१ हिजरी.

---

१ तुघे ले. २ प्रमाणें. शिक्यासंबंधीं नकलेंत उल्लेख केलेला नाहीं. शाहजहान व औरंगजेब ——> भिकूजी [मोहिते]

२ बादशाहनाम्यांत यास जुलूस १७ हि. १०५४ जमादिलावल २१ या दिवशीं बागलाण सरकारची फौजदारी, १५०० स्वारांची (जात) व १५०० स्वार व ८०० स्वार-दोनदोन व तीन घोड्याचे-येवढी बढती मिळाली असें नमूद आहे (खंड २ पृ. ३७८). याजविषयी खाफीखानानें कांहीं हकीकत दिली आहे ती साठी पहा: सरकारकृत औरंगजेब पहिला खंड पृ. ५३ पहिली टीप.

ले. ७ } ७ { श. १५६३ आषाढ शुद्ध १
जु. १४ रबिलावल शेवट } { इ. १६३९ जून २९

الله اكبر

[1]زبدة الاشباه و الامران شجاعت شعار مطيع الاسلام بهيكوجى
موهته همسر راؤ بعنايت سلطانى اميدوار گشته بداند كه حقيقت
دولت خواهى او از مضمون عرضداشت فدوى با خلاص
محمد طاهر بعرض عالى متعالى رسيد و كاردانى او ظاهر شد
مى بايد در بين برشكال باتفاق زبدة الامران اوداجى رام در
نواحى قلعه هاتهگر چهاونى نموده در استيصال متمردان و
استمالت رعايا كمال جد و جهد بظهور آورد چنان سعى نمايد
كه مخذولان بسبب نابود شده رعايا و متوطنين بفراغ بال
و رفاه حال بزراعت و عمارت مشغول شده باشند و موافق
نيكو خدمتى اميدوار مرحمت باشد تحريرا فى التاريخ سلخ شهر
ربيع الاول سنه ۱۴ از جلوس مبارك فقط

शाहजहान व त्याचा मुलगा औरंगजेब→भिकूजी मोहिते हंबीरराव

तुझ्या दौलतखाहीची हकीकत विश्वासू चाकर अशा महम्मद ताहिर याच्या अर्दासीवरून ध्यानांत आली व कार्यज्ञातृत्व समजलें. तूं या वर्षाकाळांत उदाजी-राम याजबरोबर हातगढ (हातगड) किल्ल्याच्या जवळ छावणी करून मुतमर्दांचा नाश व रयतेचा उपयोग या बाबतींत कमालीचा प्रयत्न करावास. असा प्रयत्न करावा की, मुतमर्द नेस्तनाबूद होऊन रयत व वतनदार मोकळेपणानें शेती व कामें करूं लागतील. चाकरीप्रमाणें परिणाम होण्याची उमेद बाळगावी. ता. अखेर माहे रबिलावल सन १४ जुलूस

ले. ८ हि. १०५१ } ८ { श. १५६३ पौष शुद्ध ३
जु. १५ शव्वाल १ } { इ. १६४१ डिसेंबर २४

الله اكبر

[2]زبدة الاشباه و الامراء شجاعت شعار مطيع الاسلام بهيكوجى
بعنايت سلطانى اميدوار گشته بداند كه عرايض فدوى
محمد طاهر حسن خدمت و كردن او مكرر بعرض

---

१ तुघ्र्यांतील मजकूर ले. २ प्रमाणें. शिक्क्याविषयीं नकलेंत उल्लेख नाहीं. पण ले. २ प्रमाणें शिक्काही असावा.   २ तुघ्रे व शिक्के ले. २ प्रमाणें.

ऐ. फा. सा. सं. २–२

عالی متعالی رسید و مضمون او شد باید که در همین طریق
در تنبیه متمردان باستصواب مشار الیه ساعی باشد چون درین
ولا بعرض عالی رسید که جگپائی بهیل تا حال سر از ربقه
اطاعت نگذاشته در جنگل میگردد بنابران امر عالی شرف
صدور و عز ظهور می یابد که آن مطیع الاسلام در باب تفحص
او ساعی بوده جاسوسان تعین نماید و کمین کرده اورا دستگیر
سازد و در استیصال و بیست و نابود ساختن او کوشیده
اثر ازو بر صفحه روزگار نگذارد که باعث مدارج اوست و
در نتیجه سزاوار خواهد شد درین باب تاکید دانسته بخلاف
نه ورزد تحریر فی التاریخ غره شهر شوال سنه ۱۵ پانزده
جلوس همایون مطابق سنه ۱۰۵۱ هجری

शाहजहान व औरंगजेब ——> भिकूजी

मुहम्मद ताहिरच्या अर्जावरून तुझी चाकरी व तरतूद याविषयींची माहिती कळली. मुतमर्दांना तंबी देण्यांत यापमाणेंच मशारनिल्हेच्या सल्ल्यानें वागावें. बातमी आली की, जग्या भिल्ल अजून स्वस्थ झाला नसून जंगलांत हिंडत आहे. तरी तूं त्याला तंबी देण्याचा प्रयत्न करून जासूद नेमावे व छापा घालून त्यास दस्तगीर करावें. त्यास नेस्तनाबूद करण्याचा प्रयत्न करून नामशेष होईल असें करावें म्हणजे उत्कर्ष होण्यांत परिणाम होईल. या बाबतीत ताकीद जाणून विरुद्ध वागूं नये. ता. १ माहे सव्वाल सन १५ जुलूस म्हणजे सन १०५१ हिजरी.

ऐ. १ ज. ३३ रुमाल ३	१	श. १६११ माघ शुद्ध ५ इ. १६९० जानेवारी ५

الله اکبر

[1][امیر الامرا بنده اورنگ زیب شاهی ۱۰۶۹]

چون حسب التحریر دیوان مسندات معالی القاب ممالک پنا
گردون اقتدار رکن السلطنة العظمی عضد الخلافة الکبری عمدة
الملک مبلغ[2] بیست و دو لک و پنجاه هزار از پرگنه
نصیرآباد صوبه خاندیس از تعهد سید محمد و غیره من ابتدا

---

१ हा बहुधा शिक्यांतील मजकूर असावा. २ येथें विशिष्ट पद्धतीनें खुणांनींही ही रक्कम दाखविली आहे.

مختلف فصل خریف بموجب مفصل ضمن بعهده و حوالہ رفعت
پناه بهور دستگاه ایلہوجی موهتہ مفور و مفوض گشتہ باید کہ
دیسمکهان و دیسپاندیان و منصدیان و رعایا و مزارعان
مشارالیہ را عهده دار مبلغ مذکور دانستہ مال واجبی و حقوق
دیوانی از قرار واقعی وہ راسذی جواب کہدہ چیزی قاصر و
منکر نہ گردانند طریقہ کمال عهده دار پرگنہ رعایا برایا را از
حسن سلوک خود راضی و شاکر نگاه داشتہ نوعی نرود و
تلاش کار کہ روز بروز افزونی زراعت و عمارت گردد درین
باب تاکید تمام شریہ ... بحریر ۳ ربیع الثانی سنہ ۳۳

अमीरुल्-उमरा ——> देशमुख, देशपांडे, मुत्सद्दी, रयत व शेतकरी

नव्वाब —— याच्या लिहिण्यावरून खानदेश सुभ्यापैकी परगणे नसीराबादमधील खरीपाच्या हंगामापैकी चावीस लाख व पन्नास हजार एवढी रक्कम सय्यिद मुहम्मद वगैरेकडून लगाि करून तपशिलाप्रमाणें एल्होजी मोहिते याजकडे चालू केली आहे. तरी अधिकारी वगैरेंनी यास या रकमेचा कबजदार जाणून योग्य तो पैसा, दिवाणचे हक्क यांचद्दल जाब देऊन ज्यादती करूं नये. आणि यानें रयतेस राजी ठेऊन अशा तऱ्हेनें काम करावें कीं, रोजच्या रोज शेती व इतर काम यांत बढती होईल. या बाबतींत ताकीद जाणावी. ता. ३ रबिलाखर सन ३३ [जुलूस*]

ले. १० } १० { शा.
जु. — जखर १ } { इ.

بسم الله الرحمان الرحیم

الله اکبر

[1][محمد اورنگ زیب بهادر ابن صاحب قران ثانی]

چون دربن هنگام خجستہ آغاز فرخنده انجام مطبع الاسلام
یلہوجی بوساعت حاضران بساط اقبال مناط بہ مسامع علیہ
رسانید کہ دیسمکهی پرگنہ دهاردارا معفولہ صوبہ برار بموجب
فرمان عالیشان حضرت خلافت مرتبت ام بهیکوجی چوهان پدر
او مقرر بود و بعد وفات موصی الیہ تا حال خدمت مذکورا
در تصرف اوست بنابران امر رفیع القدر ریست نفاذ می یابد

१ हा बहुधा शिक्क्यातील मजकूर असावा

که دیسمکی برگنہ مسطور[1] بطریقی کہ پدر ایلہوجی متعلق بود درین ولا بدو مفوض باشد کہ بلوازم آن خدمت قیام نمودہ سر رشتہ دولت - خواہی را از دست ندہد باید کہ حکام و عمال و متصدیان مہمات حال و استقبال در استمرار و استقرار این امر جلیل القدر کوشیدہ اورا دیسمکہ برگنہ مذکور دانند و مقدمان و رعایا و مزارعان آنجا از صلاح و صوابدید او بیرون نہ روند سبیل مشارالیہ آنکہ در استمالت رعیت و درونی زراعت و ازدیاد آبادانی و عمارت آن برگنہ سعی تمام مصروف داشتہ زیردستان را از خود راضی دارد درین باب تاکید شناسند تحریر فی التاریخ ۲۱ شہر جمادی الاخری سنہ ۲۲۷[1]

औरंगजेब ——> अधिकारी व रयत

एल्होजीनें आमच्या कानावर घातलें की, परगणे धारवारा सुभे वऱ्हाड याची देशमुखी बादशाही फर्मानाप्रमाण त्याचा बाप भिकूजी चौहान याजकडे मुकरर होती. भिकूजीच्या मरणानंतर ती चाकरी एल्होजीकडे चालू आहे. तरी हुकूम होतो की, उपर्युक्त देशमुखी एलोजीच्या बापाप्रमाणें त्याजकडे चालू ठेवावी. म्हणजे तो दौलतीची सदिच्छा बाळगून राहील. तरी अधिकाऱ्यानी व रयतेनें यास देशमूख समजावें व त्याच्या सल्ल्याबाहेर जाऊं नये. त्यानें या परगण्यांतील रयतेची सुस्थिति, शेतीचा उत्कर्ष, आबादानीची वाढ वगैरे बाबतीत खूप झटावें व हाताखालील लोकांस राजी ठेवावें. या बाबतींत ताकीद जाणावी. ता. २१ माहे जमादिलाखर सन २२७ (= 1)

---

२ भाडळें–घोरपडे*

(श्री. ग. ह. खरे)

सोबतची तीन फर्मानें मुधोळचे राजे श्रीमंत नानासो घोरपडे यांजकडून आली. ती सातारा जिल्ह्यातील कोरेगाव तालुक्यापकी भाडळें येथील घोरपडे घराण्यानील आहेत.

---

१ येथें सनाचा आकडा लिहिण्यांत चूक झाली आहे. * पा. स. १११८५६

ले. ११ सु. १०६० } १ { श. १५८१ माघ वद्य १०
हि. १०७० जवल २७ } { इ. १६६० जानेवारी ११

بسم الله الرحمان الرحیم

[बहुद्‌ळी पिंपळपानी शिक्का*]

الملک لله

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب سیادت و نقابت
پناه نجابت و هدایت انتباه شجاعت و شهامت دستگاه منجله
شاه حوالدار و کارکنان دار السلطنه معامله پر نور محمد پور
آنکه از شهور سنه سبعین و الف موضع پارتهندی و موضع مرگور
و موضع کوسناکم معامله مذکور قدیم بابت استقامت زبدة
الاشباه و الاقران کشناجی ورلد انباجی کهورپوره عادلشاهی
که در ینوقت امانت حواله اعتبارخان سر سر نوبت شده بود
اکنون از راه مراحم بادشاهانه و فرط عواطف خسروانه مواضع
مذکور باستقامت مشارالیه بار بدستور سابق مع کلباب خارج
تماکو و تیپ برگ زکواة مقرر و مرحمت فرموده شده است
می باید که مواضع مذکور چنانچه سابقا دنباله بود بدانموجب
دنباله نمایند و در قبض و تصرف مشارالیه باز گذارند تا دانند
بر حکم فرمان همایون اشرف روند تحریرا فی تاریخ بیست و
هشتم شهر جمادی الاول سنه ۱۰۷۰
[ममासात*] پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس
همایون اعلی

बादशहा (अली आदिलशाह) ⟶ मिन्जलह शाह हवालदार व कारकून मामले मुहम्मदपूर

पारथन्दी[१], मुरगोर[१] व कोन्चनाकम[१] हीं गांवें पूर्वी कृष्णाजी बिन अंबाजी घोरपडे आदिलशाही याजकडे पूर्वी होती. सध्यां तीं सरसरे नौबत अ।ऋतबारखान याजकडे अमानत आहेत भाता तीं मशारनिल्हेकडे पूर्वीप्रमाणें चालूं करावीं. ता. २७ जवल १०७० हि.

---

१ या गांवांचे नेमके उच्चार फारसीवरून समजत नसल्यानें ओळखता आलीं नाहींत. पण बहुधा विजापूरच्या आसपास असावींत असा कयास आहे.

ले. १२ सु. १०६३ }
हि. १०७३ जवल१५ }

२०

{ श. १५८४ पौष वद्य २
{ इ. १६६२ डिसेंबर १७

بسم الله الرحمان الرحیم
الملک لله
[वाटोळा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب سجاعت و شهامت دستگاه شوکت و حشمت انتباه رفعت و معالیجاه........ شایسته مراحم و الطاف بپایان سزاوار مکارم و اعطاف بیکران زبده هواخواهان درگاه خلاصه خداوندیشان دولت خواه معتمد بلا اشتباه دولت خواه ... درگاه جهان پناه ... اقبال پناه خان عالی شان سعادت نشان و الاقدر بلند مکان لایق العنایت و العطوفت و الاحسان فاضل افضل خان محمد شاهی حواله دار و احمد خان تهانهدار [و*] کارکنان قلعه چندن آنکه از شهور سنه ثلاث ستین و الف موضع آکهاره و موضع اے واری قلعه مذکور ثابت قدیم استقامت عزت و رفعت دستگاه شجاعت و شهامت انتباه عمدة الاماثل و الاقران لایق المراحم و الاحسان خلاصه القبائل و الاخوان کهندوجی و ناجی و انتاجی و[1] کشناجی[1] گهورپهوریان عادل شاهی که تبدیل ستجی احشام ... استعداد و دار و غلوله قلعه مذکور روان شده بود اکنون از راه مراحم پادشاهانه و فرط عواطف خسروانه ...... استقامت بمشار الیهم بدستور سابق مع کلباب خارج ننکو و تپ برگ زکواه و انعامات مقرر و مرحمت فرموده شده است می باید که دیها مذکور دنباله [1] نمایند و در قبض و تصرف گهورپهوریان مشارالیهم باز گذارند تا دانند بو حکم فرمان همایون اشرف روند تحریراً فی تاریخ پانزدهم شهر جمادی الاول سنه ۱۰۷۳
[समासांत*] پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی

बादशहा (अली आदिलशाह) ——> फाजिल अफजलखान मुहम्मदशाही हवालदार, अहमदखान ठाणेदार व कारकून किल्ले चंदन

---

१ हा शब्द ओळीखाली लिहिला आहे.

मौजे आखाडे व मौजे अलेवाडी किल्ले चंदन ही गांवें संडोजी व बाजी व अंबाजी व कृष्णाजी घोरपडे आदिलशाही यांजकडे किल्ले मजकूरच्या हशमांची व्यवस्था, डागडुजी व दारूगोळा यासाठीं चालू होतीं. आतां तीं त्यांस इनाम दिलीं आहेत. (१) चालवावीं. ता. १५ जवल १०७३ हि.

ले. १३ मु. १०७४ }
हि. १०८५ रवल १२ }

३

{ श. १५९६ ज्येष्ठ शुद्ध १४
{ इ. १६७४ जून ७

بسم الله الرحمان الرحيم

الملک الله

[नाद अलीचा शिक्का*]

فرمان همايون شرف صدور يافت نجابت سيادت و نقابت پناه نجابت و هدايت اساه شجاعت شعاری شاه حضرت حوالہ دار و کارکنان محال و استقبال دارالسلطنت معاملہ پر نور محمد پور آنکہ از شہور سنہ اربع سبعين و الف از راه مراحم پادشاهانہ و فرط عواطف خسروانہ مدرات پتيلگی بدت مبارک پور سمت جات معاملہ مذکور بابت علی خان داؤد خان سيدی عبدالعزيز مرحمت فرموده بحالت شده است می بايد کہ ... بدت مزبور بدستور واقعہ از سيدی مشاراليہ روان دارند و حق لوازمہ و ورثہ و انعام و بسکی و پالکی و بدی ... وری و بعضی ... ماضی دنبالہ نمايند و مدرات مذکور بعد او باولاد و احفاد او جاری [سازند] و هرسالہ عذر فرمان مجدد نطلبند و تعليق نوشتہ گرفتہ اصل فرمان باز دهند تا دانند و بر حکم فرمان اشرف روند تحريرا فی دوازدهم ماه ربيع الاول سنہ ۱۰۸۵

[समासात*] پروانگی حضور خورشيد ظهور اشرف ... اعلی

[पाठीवर अस्पष्ट वाटोळा शिक्का*]

बादशहा (सिकंदर आदिलशाह)—→शाह हजरत हवालदार व कारकून मामले मुहम्मदपूर.

अलीखान दाऊदखान याजकडे असलेली, मामले मजकूरमधील समना व पेठ मुबारकपूर यांच्या पटेलगीची मिरास सिद्दी अबदुल अजीज याम दिली आहे तरी ती त्याजकडे वंशपरंपरेनें चालवावी. ता. १२ रवल १०८५ हि.

---

३ जमखंडी–देशपांडे.*

(श्री. ग. ह. खरे)

या प्रकरणांत प्रसिद्ध केलेल्या कागदांपैकीं पहिलें फर्मान श्री. माधवराव त्रिमल देशपांडे यांच्या संग्रहांतील असून बाकीचे कागद श्री. कल्याण शंकर देशपांडे यांच्या संग्रहांतील आहेत.

ले.१४ मु. १०४९ हि. १०५८ जिल्हेज ८	१	श. १५७० पौष शुद्ध ९ इ. १६४८ डिसेंबर १३

هوالحامل

الملک الله

[महम्मद आदिलशाहाचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب مقدم الامثال هنمنت
گونده آنکه از شهور سنه تسع اربعین و الف دربنولا حکم جهان
مطاع عالم مطیع نافذ گشته که آن مقدم الامثال نزد ایالت
و امارت پناه ابهت و شوکت دستگاه حکومت و معالی جاه
اعتضاد خلافت و فرمانروای اعتماد سلطنت و کشورکشای
فص خاتم شجاعت و بختیاری آب گوهر شهامت و جانسپاری
سیف مسلول نازوی سلطانی رمح مصقول معرکه
دشمنکاهی مقدم الجیش معارک ملک گیری و جهان بانی
نبش آهنگ مصاف فیروزی و کامرانی طراز آستین ابهت و
جلال گوهر سر سر دولت و اقبال مخزن اسرار ملیفه الهی
مجموعه هوشمندی و کار آگاهی مونس وحدت سرای حضور
محرم خاص الخاص سریر سرور مطرح انظار عنایت مورد الطاف
قدسی سرایت انیس مجلس وحدت جلیس محفل خلوت
عالی شان رفیع مکان خلاصه امرای منیع الشان زبدهٔ خوانین
زمین و زمان سعادت عند اراو آمد (=؟) مختار الدین وزیر
حکومت جهنه مصلحت پادشاهی رفته خدمت بتقدیم رساند
باید که بوصول فرمان مصاحبان شاهی آن مقدم الامثال

* पा. स. १३ व २०११८५६

مهر جمعیت نزد خوانین زمین و زمان معزالیه خود را رسانیده
حلال خواری درگاه معلی بظهور آورده سر افرازی بحال خود
رساند درین باب ساعتی درنگ نورزد حسب الحکم اشرف رود
تحریراً فی ۸ شهر ذیحجه سنه ۱۰۵۸
[समासांत*] پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی

[पाठीवर मोडींत*] हणमंत गोडा गुतल [व कानडींत*] खान महामदूछ हुकुमत वजीरर बिल (वकिपलु) मसलति होग हेकि यरद् फिरमान [असा मजकूर*]
महम्मद् आदिलशाह ——> हनुमन्त गौडा

यावेळीं हुकूम सुदत आहे कीं, तुम्ही पादशाही मसलतीसाठीं मुबारिज-उद्-दीन (खान महम्मद) वझीर हुकूमत यांजपाशीं जावें. तरी हा हुकूम पोहोंचताच तुम्हीं आपल्या जमेतीसह मशारनिल्हेजवळ जाऊन राज्याची सदिच्छा व्यक्त करावी व उत्कर्षास पात्र व्हावें. या बाबतींत एक घडीचा दिरंग न करणें. ता. ८ जिल्हेज १०५८ हिजरी.[1]

ले. १५ जु. ३७ रबल २४	२	श. १६१५ कार्तिक वद्य १० इ. १६९३ नोव्हेंबर १३

।

زینت النسا بیگم

دیسمکهان و دیسپاندیان پرگنه جمکندی صوبه دار الظفر
بیجاپور بدانند که درین ولا عرضی بمهر وزارت و اقبال پناه عنایت
الله خان بدفتر والا رسیده که چون نواب سرکار نواب
قدسیه القاب نیره حجاب(۲) زیب گلستان عصمت زینت بوستان
عفت حجله نشین هودج اقبال پرده گذین - جلال مآب -
جهان و جهانیان بجهت چرا بطرف پرگنه جمکندی رفته است

---

१ श. १५७० च्या श्रावणांत विजापूरकरांनीं चालविलेल्या कर्नाटकाच्या स्वारींत शहाजीस पकडल्यावर गुरुवार ता. ३ जिल्काद् १०५८ हि. रोजी तेथील सेनापति मुस्तफाखान हा मृत्यु पावला. यामुळें कर्नाटकाच्या स्वारीचें आधिपत्य कोणाकडे द्यावयाचें हा प्रश्न निघून त्या स्थानावर खान मुहम्मदची नेमणूक होऊन तो तिकडे गेला. त्यास मदत म्हणून उपर्युक्त हणमंत गौडास हें फर्मान पाठविलेलें दिसतें. (पहा : फारसी बसातीनुस्सलातीन हैद्राबाद प्रत पृ. १२६–२७).

درین باب چوکی و پهره وغیره نوشته شود بنابران نوشته می شود
که موافق ضابطه از قرار واقع قیمت دانه و کاه وغیره مشخص
کرده بر بند و احاطه سرکار برند که وجه قیمت دست بدست از
گماشتهای متصدیان کارخانه دواب همایون رسیده باشد و ازان
جماعه بر رعایا و برایا حیف و میل نرود و لازم چوکی و پهره را
مهم و حق بعهده خود شناسد درین باب قدغن تمام داند تحریر
فی التاریخ بیست و چهارم شهر ربیع الاول سنه ۳۷ [एक निशाणी*]
[पाठीवर दियानत खानाचा वाटोळा शिक्का आणि तीन मोडी व फारसी शेरे*]

देशमुख व देशपांडे परगणे जमखंडी सुभे विजापूर यांनीं जाणावें कीं, इनायतउल्लाखान यांचा कागद आला आहे कीं, झीनतुन्निसा बेगम यांचीं गुरें चाऱ्यासाठीं जमखंडी परगण्याच्या बाजूस गेलीं आहेत. तरी चौकी पहाऱ्याविषयीं लिहावें. तरी दाणा, गवत वगैरेची किंमत ठरवून सरकारच्या मनुष्याशीं करार करावा व ती त्यांजकडून उगवावी. पशुखान्यामुळें रयतेवर जुलूम होऊं नये. चौकीपहाऱ्याचें काम तुमचें आहे असें समजावें ता. २४ माहे रबिलावल सन ३७ [जुलूस*]

ले. १६ } ३ { श. १६४१ कार्तिक ३ } नंतर
{ इ. १७१९ नोव्हेंबर ३ }

[गोल शिक्क्यात*] طباطبا خان فدوی محمد شاه بادشاه غازی
احد ۱۱۳۲

قولنامه باسم ادری شا دیسائی و نماجی پرسو
دیسپاندیه پرگنه جمکهندی سرکار تورگل صوبه دار الظفر محال
خالصه شریفه آنکه آنها التماس نموده و آورده که فوج
بالاجی بسونانهه طرف هیبرگا و عره پنج شش ۶ دیه و فوج
سری پت راؤ و دبهاریه و نالکر وغیره طرف کنکواری وغیره
هشت دیه زراعت پائمال شده در رعایا پرگنه مسطور هیچ
طاقت نمانده نظر بر آبادانی پرگنه جمکهندی مشخص شود
لهذا بموجب التماس آنها مبلغ شانزده هزار و پانصد و
یک روپیه [पुढें कागद फाटला आहे*]

अद्रीशा देसाई व तिमाजी परसो देशपांडे परगणे जमखंडी सरकार तोरगळ सुभे दारुज्जफर (= विजापूर) यांचे नांवें कौलनामा जे, त्यांनीं विनंती केली व [ध्यानास] आणिलें कीं, बाळाजी विश्वनाथ यांच्या फौजेमुळें हिप्परगे वगैरे

पांचसहा गांव आणि श्रीपतराव, दाभाडे, निंबाळकर व इतर यांच्या फौजेमुळें कनक [न*] वाडी वगैरे आठ गांव येथील शेतीची पायमल्ली होऊन या परगण्याच्या रयतेंत कांहीं ताकद राहिली नाहीं. जमखंडी परगण्याच्या अबादानीवर नजर असावी. तरी विनंतीप्रमाणें १६५०१ रुपये' [अपूर्ण*]

---

४ तीन जुनीं फर्मानें

(श्री. ग. ह. खरे)

येथें प्रसिद्ध होत असलेल्या फर्मानांपैकीं पहिलें मिरज येथील मरहूम शेख बुर्हानुद्दीन बापूसा खतीब यांचे कडील आहे; दुसरें ऑटव तालुके देवगड जिल्हा रत्नागिरी येथील श्री. अच्युतराव व श्री. नारायणराव प्रभुदेसाई यांच्या कडील असून श्री. य. न. केळकर यांनी मिळविलेल्या कागदांपैकीं आहे. आणि तिसरें जमखंडी येथील काजी मुहम्मद शेख रुक्नुद्दीन वलद शेख सिराजुद्दीन साहेब जुनैदी यांजकडील आहे. हीं येथें प्रसिद्ध करण्याचा हेतू येवढाच कीं, फर्मानांचे जुने नमुने समजावेत. यांपैकीं पहिलीं दोन १ ल्या अली आदिल शाहाचीं असून तिसरें इब्राहीम जगद्गुरूचें आहे.

---

१ हा कागद अर्धवटच सांपडल्यामुळें यांत तारीख आलेली नाहीं. पण यावरील शिक्क्यांत 'मुहम्मद्शाह गाझी ११३२' इत्यादि मजकूर असल्यानें हा कागद हि. ११३२ (= इ. १७१९ नोव्हेंबर ३) च्या पूर्वींचा होऊं शकत नाहीं. इ. १७२० च्या एप्रिल मध्यें २ तारखेस या कागदांत उल्लेखिलेला बाळाजी विश्वनाथ वारला. ता. ५ नोव्हेंबर १७१९ रोजीं तो स्वारीवर निघाला होता (रा.ख. २ पृ. ३७ व ३८). यामुळें या कागदांत सांगितलेली हकीकत या दोन तारखांच्या दरम्यान घडली असली पाहिजे. असें दिसतें की हि. ११३१ च्या रबिलाखरमध्यें मुहम्मदशाह दिल्लीच्या गादीवर आल्यावर तचानखाखान यास जमखंडीच्या आजूबाजूच्या भागावरील अधिकार मिळाला. इतक्यांत कागदांत सांगितल्याप्रो बाळाजी, श्रीपतराव (प्रतिनिधी), (खंडोजी) दाभाडे व (----) निंबाळकर यांच्या फौजेमुळें मुलुख ताराज झाला. यामुळें कौल देणें भाग पडलें. या पत्रांत आलेल्या निंबाळकराचें नांव मला कोठें आढळत नाहीं. बाळाजी विश्वनाथ कोल्हापूर प्रांतीं गेला होता हें इतर पुराव्यावरून सिद्ध आहे (राजवाडे खंड २ पृ. ३८; पेशवे दप्तर भाग ७ ले. ३५, ३६, ३७.). या कागदावरून तो आणखी पुढें गेला होता असें ठरतें.

सु. १७ सु. ९७० } १ { श. १४९१ कार्तिक शुद्ध ११
हि. ९७७ जवल १३ } { इ. १५६९ आक्टोबर २४

الملک لله

[नादअलीचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف نفاذ یافت بجانب ملک اشرف میر
تاج الدین نائب غیبت و کارکنان معامله مبارک آباد آنکه
بوجه دو چاور زمین نیم در سواد قصبه معامله مذکور در وجه
صدقه حضرت خلافت خلده خلافته باسم ابراهیم قتال و بعد او
باولاد و احفاد او بموجب فرمان همایون روان است باید که
ایشان زمین مذکور بنوعی که تاغایت سنه تسع ستین تسع مائة
روان شده است بهمان دستور در سنه سبعین و تسع مائة
روان دارند و بامحصول و بانقدیات و اوارجات دنبال
مستحقان نموده و متصرف او باز گذارند زمین مذکور دنبال
مستحقان نمایند درین باب اهتمام می دانند و هر سال فرمان
مجدد نطلبند و تعلیق نوشته گرفته اصل بدست او گذارند ا
حکم فرمان همایون پروند¹

پروانگی برپشت فرمان بسکه خان عالی شان مزاج [خان
عهدداران²]

[पाठीवर तीन शिक्के व पुढील मजकूर*] नेविस १३ माहे जमादिलैवल सबा सबैन
बार मोकासा मुरु

२ चावर नीम जमीन दर सवाद कसबा मामले मुबारकाबाद बा सदका
इब्राहीम कताल सन तिसा स्तीन असत दर सबैनु जारी दीरद

فرمان ... بدهند

१ अली आदिलशाह——>मलिक अश्रफ मीर ताजुद्दीन नायब गैबत
व कारकून मामले मुबारकाबाद (= मिरज)

---

१ या पुढील मजकूर * शिक्के ठोकल्यामुळें अस्पष्ट झाला आहे. २ हा मजकूर अस्पष्ट असल्यानें नीट वाचला गेलेला नाही.

मुबारकाबाद[1] येथील अडीच चावर जमीन हजरत   यांच्या सद्क्याबद्दल रूपानें इब्राहीम कत्ताल व त्याचे वंशज यांजकडे चालू आहे." तरी ती जमीन त्याजकडे सनें ९६९ सालापर्यंत ज्याप्रकारें चालूं होती त्या प्रकारें सनें ९७० सालीं ही चालू ठेवावी व त्याचे ताब्यांत द्यावी. फर्मानाप्रमाणें चालावें. ता. १३ जमादिलावल सन ९७७ हिजरी.

ले. १८ }
हि. ९७८ रजब २३ }

२

{ श. १४९२ मार्गशीर्ष वद्य १०
{ इ. १५७० डिसेंबर २२

تعليق   الملک لله

فرمان همایون شرف نفاذ یافت بجانب خان اعظم بهادر
خان تهانه‌دار تپه سالسی آنکه هرچه درین وقت کوکدی برپو دیسای
تپه مذکور سنه احدی سبعین و تسع مایه بدیوان التماس نمود
که بعضی دیسایان تپه مذکور را دیه انعام است اما خود انعام
ندارد و برابر سایر دیسایان مشقت و حلالخواری میکنم و
کفایت دیوان می نمایم خود را نیز دیه انعام مرحمت شود که
مبلغ دویست پنجاه هن داخل جونهای پیشکشی قبول دارم
موضع اوندو انعام عاطفت فرمایند بنابرین موضع اوندو مذکور
درنسبت بعضی دیسایان تپه مذکور بانعام کوکدی پربو دیسای
تپه مذکور مرحمت فرموده شده است خارج رقم تپه مذکور روان

---

१ हें मिरजेचें पूर्वीचें नांव. तें कसें पडलें याविषयीं रफीअ-उद्-दीन [illegible]शिराझीच्या ' तज्किरत-उल-मुलूक ' मध्यें माहिती दिली आहे ती अशी. हसन [illegible]गंकू बहमनी यानें आपल्या अगदी आरंभीच्या दिवसांत आपला कुडची येथील गुरू शेख मुहम्मद सिराज जुनैदी याच्या सांगण्यावरून मिरजेच्या किल्ल्यावर हल्ला केला. त्या वेळी मिरजेस राणी दुर्गावती म्हणून होती. तिचा निभाव न लागून ती कैद झाली व किल्ला हसनच्या ताब्यात आला. ही खबर हसननें आपल्या गुरूस कळविलाच त्याजकडून लिहून आलें कीं, मिरजेचें नांव मुबारकाबाद ठेवावें कारण [illegible]म्हांस व इस्लामी लोकांस आनंदाची (मुबारक) गोष्ट झाली आहे. (इंडि. अँटि. २८, १५४-५५ आणि तारीख या उर्दू त्रैमासिकाचा खंड ३ भाग ९ पुरवणी पृ. १७).

२ या पुढील आकडा सुहूर सनाचा आहे असें दिसतें. शेवटी आलेला सन [illegible]जरी आहे. असें न मानलें तर वरील आकडे एकमेकांशीं जुळणार नाहींत. हि. ९७७ = सु. ९७० = श. १४९१ = इ. १५६९

داروند و بامحصول و نقدیات دنبالہ نمایند و زر پیش‌کشی مذکور در وجہ خاصہ خان عالی شان مراد خان غازی میر جملہ بدل وجہ سنہ سبعین و تسع مایہ دھانیدہ شدہ است ادا نمایند مجراست بر حکم فرمان ھمایون روند ۲۴ ماہ رجب سنہ ۹۷۸

[समासांत*] پروانگی خان عالی ... ... بموجب کبیر

[समासांत शिक्का ? *] قوبل باصلہ العالی [हा मजकूर*][1]

॥ र्दे अज दिवाण तपे सालसी मामले गोवा बुा सन इहिदे सबैन तिसा मेया ता गावकरानि वा विर्निकानी मौजे उट तपे मजकूर माळूम दानद् के हर्ची दर वस इनाम बा कुकदे प्रभू विन भाइदे प्रभू देसाई तपे मजकूर बिमोजिब फर्मान हुमायून बतेरीख २४ माहे रजबु समान सबैन वा तिसा मेया मुतैन अ [से] जें नुकदेप्रभू बदीवान इलतमेस केला जें वाजे देसायानि तपे मजकूर देह इनाम असे अमा खूद इनाम न दारद् वा बराबरी सायेर देसायानि मसाखती वा हलालखोरी मे कुनम वा किफायेती मे नुमायेम खुदरा नेऊ देह इनाम मन्हामत सेवद् के मबलग होन २५० देखील चौथाई पेसकसी कबूल दारीम मौजे उट इनाम आनिफती फर्मायेद् बिनावरां मौजे उट मजकूर बर नि [स*.] बत बाजे देसायाने तपे मजकूर बइनाम कुकदेप्रभू देसाई तपे मजकूर मराहामत फर्मुदा खुदा अस्त खेरीज रकम तपे मजकूर रवां दारंद वा माहासूळ वा नकद्याती वा वेठी वा बेगारी वा फर्मायेसी दुबाला नुमायेद् वायेद् के येस्या मौजे मजकूर बा फर्मान हुमायेनू माहासूल वा नकद्याती वा वेठी वा बेगारि वा फर्मायेसी दुबाला प्रभू मजकूर **कीजे हे याचे** जफ्तु **आसिजे**

[पाठीवर*] तेरीख १६ माहे साबान सन समान सबैन व तिसा मेया

---

१ ही एका फर्मानाची नक्कल आहे, अस्सल नाही. पण या नकलेचें मूळ खरो-खरीच अस्सल फर्मान होतें ही गोष्ट समासांतील शेरा व पुढील मराठी मजकूर यांवरून स्पष्ट होत आहे. हा मजकूर एका अस्सल फारसी कागदाच्या खालीं भाषांतर म्हणून मोडींत लिहिला आहे. यांत वर दिलेल्या फर्मानाची तारीख व मजकुरा-पकीं कित्येक वाक्यें उद्धृत केलीं आहेत. मराठी मजकुरांतील जें, केला, असे, कीजे, हे, याचे, आसिजे हे शब्द सोडल्यास बाकी शब्द व रचना अपभ्रष्ट फारसी आहे.

ले. ११ सु. ११० }
हि. ११८ जमार ४ }

३

{ श. १५१२ चैत्र शुद्ध ६
{ इ. १५९० मार्च ३१

[नाद् अलीचा शिक्का*]

هو ...

الملک لله

فرمان همایون شرف نفاذ یافت بجانب سید عثمان سید محمود مجلسی ... خرد نیابت ... و کارکنان معاملہ مبارک آباد آنکہ یک چاور زمین داخل باغ در سواد قصبہ معاملہ مذکور* بابت وقف مسجد خورشید خان در سواد قصبہ معاملہ مذکور کہ درین وقت بہ فرزندان و ... خان مرحوم روان شدہ بود قرار نیافتہ باز از شہور سنہ تسعین و تسع مائتہ در وجہ وقف مسجد معزالیہ داخل محصول و نقدیات و جمیع لوازمات و بیت و بیگار و فرمایش مع کل باب بدستور سابق مرحمت و مقرر فرمودہ دھانیدہ شدہ است می باید کہ زمین مذکور چنانچہ مسطور شدہ دنبال نمایند و روان دارند و تعلیق ... اصل باز دھند برحکم فرمان همایون روند فی تاریخ العالی اربع شہر جمادی الاخر ... سنہ ۹۹۸

... بپروانگی ... باعلام ... اشرف اعلی [समासात*]

[पाठीवर सहा शिक्के आणि पुढील मोडी व फारसी मजकूर*] तारीख ४ माहे जमादिलाखर सन समान तिसैन व तिसा मया

सबत दफ्तर खुद रुजू खुद

बार मोकासा

روان شدہ بود قرار نیافتہ بدستور سابق مقرر فرمودہ دھانیدہ شدہ است

२ रा इब्राहीम आदिलशाह--->सय्यिद उस्मान सय्यिद महमूद मजलिसी व कारकून मामले मुबारकाबाद

मुबारकाबादेमधील खुर्शीदखानाच्या मशीदीच्या वक्फाच्या बाबतीतील बागे-तील एक चावर जमीन—जी सध्या मर्हूम खानाचे मुलगे व---यांजकडे चालू आहे ती—

इक्कासुद्धां सुहूर सन ११० पासून पुन्हां पूर्वीप्रमाणें उपर्युक्त स्थानाच्या मशीदीच्या वक्फाच्या रूपानें मन्हामत केली आहे. तरी ती ताब्यांत द्यावी. ता. ४ जमा-दिलाखर सन ११८ हिजरी.

---

५ अंबाडें—खोपडे.

(श्री. ग. ह. खरे.)

पुढील कागद मुक्काम अंबाडें संस्थान भोर येथील श्री. नायकसाो खोपडे यांजकडील आहेत. त्यांजपाशीं इतर बरेच फारसी, फारसी–मराठी व मराठी कागद आहेत. येथें फक्त महत्त्वाचे फारसी कागद प्रसिद्ध करीत आहे.

ले. २८ स. १०४८ }
हि. १०५८ रजब २८ }

१

{ श. १५७० श्रावण वद्य ३०
{ इ. १६४८ आगस्ट ८

هو الملك

المالک الله

[मुहम्मद शाहाचा शिक्का*]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب کبدارجی
گهونبره دیسائی طرف بهور معلم روهره انکه از شهور سنه ثمان
اربعین و الف چون عزت و رفعت دستگاه شجاعت و شهامت
انتباه معتمد درگاه فلک بارگاه خان عالی شان فتح خان خداوند
خان را بطرف قلعه گوندانه مصلحه مرموده شده است می باید
که بمجرد وصول فرمان عدالت عنوان آن دولت خواه مع
سواران و احشام نزد خان عالی شان موماالیه رسیده در
رضاجوئی بوده مصلحه دیوانی نماید که بر نوشته خان مشار
الیه حلال خواری تو بظهور رسیده موجب سرافرازی خواهد شد
درین معنی فرو گذار نمودن نتیجه معنی نخواهد بخشید
درین باب تاکید بلیغ دانسته حسب الامر اشرف عمل نماید
تحریراً فی بیست و هشتم شهر رجب سنه ۱۰۵۸
... [اشر]ف [ا]قوس همایون اعلی [समासा.*]

[1]मुहम्मद आदिलशाह——>केदारजी खोपडे देसाई तर्फ मोर किले रोहिडा. फतहखान खुदावंदखानें यास कोंडाणा किल्ल्याच्या तर्फेस मसलत फर्माविली आहे. तरी हें फर्मान पोहोंचतांच त्यानें (= केदारजी) स्वार व प्यादे यांसह उपर्युक्त खानाच्या जवळ जाऊन त्याच्या आज्ञेंत राहून दिवाणची मसलत करावी म्हणजे उपर्युक्त खानाच्या लिहिल्यानुसार निष्ठा व्यक्त होऊन तीप्रमाणें उत्कर्ष होईल. या बाबतींत विसर करण्याचा परिणाम चांगला होणार नाहीं. खरी ताकीद जाणून फर्मानाप्रमाणें अमल करावा. ता. २८ रजब १०५८ हिजरी.

---

१ उपर्युक्त खोपड्यांचे जवळ या फर्मानाच्या पूर्वीची दोन फारसी–मराठी व फारसी फर्मानें आहेत. पैकीं एक (फारसी–मराठी) सुहूर १०२८ जमादिलावल १८ (श. १५४९ पौष वद्य ५ इ. १६२८ जानेवारी १५) चें निजामशाही फर्मान असून त्यांत नरसोजी व धर्माजी खोपडे यांचें इनाम त्यांजकडे चालविण्याबद्दल सांगितलें आहे. दुसरें फर्मान आदिलशाही व हि. १०४७ जमादिलाखर २६ (श. १५५९ मार्गशीर्ष शुद्ध १, इ. १६३७ नोव्हेंबर ७) चें असून त्यांत नरसोजी खोपडे यास अंबाडें हें गाव इनाम दिल्याबद्दल सांगितलें आहे. अशा प्रकारचे कागद पूर्वी प्रसिद्ध झाले असल्यानें वरील कागद पुन्हां प्रसिद्ध केले नाहींत. (नमुन्यासाठीं पहाः शिवचरित्र साहित्य खंड २ ले. २०३ आणि ऐतिहासिक फारसी साहित्य खंड १ ले. ४१. स्थलनामें व व्यक्तिनामें आणि तारखा यांशिवाय इतर फरक प्रकाशित व अप्रकाशित कागदांत नाहीत.)

२ येथें फतहखान खुदावंदखान असें जोड नाव आलें आहे तें एकाच व्यक्तीचें असावें असें वाटतें. श. १५७० श्रावण वद्य १ रोजीं शहाजी कर्नाटकाच्या स्वारीत असतांना मुस्तफाखानाकडून कैद केला गेला. त्यानंतर १३ दिवसांनीं हें फर्मान सुटलेलें आहे. तेव्हां या फर्मानांतील हकीकतीचा शहाजीच्या कैदेशीं प्रत्यक्ष संबंध असेल असें वाटत नाही. यांत फतहखान खुदावंदखान यास सिंहगडाच्या बाजूस मसलतीसाठीं पाठविलें असून त्यास मदत करण्याविषयीं केदारजी खोपड्यास फर्माविलें आहे. शके १५७०-१५७१ साली विजापूरकरांतर्फे शिवाजीवर चालून आलेल्या सरदाराचें नांवही फत्तेखान किंवा फत्याखान होतें (शिवभारत अध्याय १३ श्लोक ८ आणि शिवचरित्रसाहित्य खंड १ ले. ३२); तसेंच या फत्तेखानाच्या हाताखालीं दुसरा एक फत्तेखान होता (शि.भा.१३।८). तेव्हां येथें कोणता फत्तेखान विवक्षित आहे! शहाजीची कैद व हें फर्मान यांच्या तारखांचा विचार करतां विजापूरकरांनीं शहाजी व त्याचीं मुलें यांविरुद्ध पद्धतशीर व सर्वत्र उठाव केला होता असें दिसतें. त्याचप्रमाणें या उठावास केवळ शहाजीच कारण होता असें नसून शिवाजीचाही त्यांत भाग असावा. नाहीं तर शहाजी कैद होतो तोंच इकडे स्वारीचें काम सुरू झाल्याचें दिसतें ना. इकडील स्वतंत्र उद्योग श. १५६६ सालींच सुरू

ले. २१ नकल हि. १०६० जिल्काद १९	२	श. १५७२ कार्तिक वद ६ इ. १६५० नोव्हेंबर ४

هوالخليل

نقل خط بمهر عوالیٔ پناه آنکہ مشہورالانام شنکراجی
بناجی حوالدار قلعہ روہیرہ را عز آنہا آنکہ درین ولا روشن
گردید کہ کہندوجی وارثدار کیدارجی دیسائی قلعہ مذکور
ار روے متمردی و تعدی بر دیسائی مذکور
تاختہ مادر اورا بجان کشتہ در تپہ ہیردس ماولی
استقامت شاہجی راجہ ماندہ است چون کیدارجی مذکور
حلال خوار بودہ مہمات و خدمات درگاہ والا بجا آوردہ
باشد بر او این چنین زیادتی شدن مناسب ندارد اکنون می
باید کہ در رسیدن صحیفہ کہندوجی مذکور را ہرجا کہ باشد
بواجبی گوشمال دادہ من بعد بہیچ وجہ من الوجوہ در
تشویش و آزار او بحال دیسائی مذکور رسیدن نگذارند و
مہمات دیوانی از دست کیدارجی مذکور روان داشتہ حق
و لوازمہ او باو دنبالہ نمودہ بہمہ داد — آوردہ (؟) و اعانت
کردہ چنان سازند کہ بہیچ گونہ سزا (؟) و آزار متمرد مذکور باو
نمی رسیدہ باشد کہ باین معنی راجہ معزالیہ نیز بہ سیواجی
فرزند خود قلمی نمودہ اند [۱][ایشان باین رقیعہ کوتاہر] و
تکاسل ننمودہ طریق مستور (مسطور) بعمل آورند (آرند)
تحریر ۱۹ ماہ ذی القعد [*] سنہ ۱۰۶۰ —

अवाली पनाह (= मुहम्मद आदिलशाह)---> शंकराजी बनाजी हवालदार किले रोहिडा.

या वेळीं माहीत झालें कीं, केदारजी देसाई किले रोहिडा याचा भाऊबंद खंडोजी यानें दांडगाईनें उपर्युक्त देसायावर चढाई करून त्याच्या आईस जीवें मारून तो चिरंजीव शाहजी राजा याचे हिरडस मावळांत राहिला आहे. केदारजी ज्याअर्थी

झाल्याचें दिसतें. त्या उद्योगांत कोंडाणा किल्ला व सभोंवतालचा मुलुख शिवाजीच्या हस्तगत झाला असावा. तत्प्रतिकारार्थ या फर्मानांत उल्लेखिलेली मसलत सुरू झाली असावी. (पहा ऐतिहासिक फारसी साहित्य खंड १ पृ. ५२, ५३)

१ कंसांतील शब्दांविषयीं शंका आहे.

निष्ठेनें चाकरी करतो त्याअर्थी त्याजवर अशी जाजती होणें चांगलें नाहीं. तरी हा कागद पोहोंचताच संडोजीस जेथें असेल तेथें योग्य शिक्षा देऊन यापुढें देसाचास आजार पोहोंचूं देऊं नये. आणि केदारजीकडून दिवाणचें काम करून घेऊन त्याचे हक्क लाजिमे त्याचे दुमाला करावे. अशा रीतीनें मदत करावी कीं, देशमुखास कोणताही त्रास होऊं नये. या अर्थी उपर्युक्त राजानें स्वतःचा मुलगा शिवाजी यास लिहिलें आहे. त्यानीं या बाबतीत कसूर न करतां लिहिल्याप्रमाणें अमल करावा. ता. १९ माहे जिल्काद् सन १०६० [हि.*]

ले. २२ सु. १०५६ हि. १०६६ मोहरम १५	२	श. १५७७ कार्तिक वद्य १ इ. १६५५ नोव्हेंबर ४

।

هو

[लं. व. फा. शि.*]

بجانب کیدارجی کهوپره دیسمک تپه اترولی قلعه روهیره تحریر یافته آنکه از شهور سنه ست خمسین و الف درین ولا معلوم شده که کهندوجی کهوپره وارثدار شما از روی حرامزادگی باعث خرابی ولایت می کند و او حق اوازمه و انعام خورده در معموری ولایت تقصر نموده خوب نیست اگر من بعد فریاد ولایت حضور نرسد دیسمکی شما بدیگری مرحمت فرموده خواهد شد باید که او در رضا [و*] طلب حوالدار قلعه مذکور بوده حرام خواران را گوشمال بواجبی بدنهد درین باب تاکید کلی شناسند نادانند تحریراً فی التاریخ

۱۵ ماه محرم سنه ۱۰۶۶ [खाली लं. व. फा. शि.*]

बजानेब केदारजी खोपडा देसमूख तपे उत्रवली किले रोहिडा साहूरीर याफत ऊकी अज सुाा सन. सीत खमसैन अल्फ दरी विला माळूम जाहले जे तुमचे वेरीसदार खंडोजी [पाठीवर*] खोपडा हरामखोरी करून विलायेती खराब करीत आहे व तुम्ही हकलवाजिमा व इनाम खाउनू विलायेती मामूर करणे बाबे तकसीर कर्ण बरो(रे) नव्हे जरी दुसरेने विलायेतीचे फिर्याद हुजूर पावलिया तुमचे देसमुख(खी) दुसरेसी मर्‍हमत होईल वा तुम्ही किले मजकुरीचे हवालदाराचे रजा व तलबेमधे असोन हरामखोरासी गोस्माल बवाजिबी दीजे दरी बाब ताकीद कुली जाणिजे छ १५ माहे मोहरमा [फा. शि.*]

ले. २२ नकेल } ४ { श. इ.

هوالخليل

در بندگی خان خاقان خان صاحب سلامت

عرضداشت بندہ کمینہ کمترین بندگان سیریکر کیدارجی
بن نرسوجی کہونبرہ دیسائی تپہ اوترولی قلعہ روہڑہ بذروۃ
ذرہ وار عرض می رساند احوال سیریکر واضع نمودہ شد صاحب
سلامت این کمینہ را نہ کس برادر اند ازین نہ کس
برادران این کمینہ برادر بزرگ و خانہ بزرگ دارد [1]نشان
نانگر من است این چنین سالاباد روان [1]است شمہ برادران را ہرچہ
تقسیم آمد ہر یک را حصہ معین کردہ دادہ است و مارا
ہر چہ تقسیم بزرگان آمد آنرا فوت خود خوردہ در صدر برائے
خدمت حاضرا و ولایت معمور کردہ کار بار جاری نمودہ باشم
درین وقت سیدی اعظم سیدی حسن حوالدار داخل (دخل)
عہدہا کردہ آمدہ بودند ایشان ازان وارثداران نہ کس یکی ازین
کہدوجی کہونبرہ ابن دھرموجی را در بشت پیش نمودہ و از
سیواجی فرزند شاہجی بہونسلہ نامزدی ہمراہ گرفتہ بر دیہ انعام
خود موضع اندورہ آمدند و خانہ خود و موضع مذکور تمام تاراج
[و*] تالان کرد و سہ نفر رعیت بجان کشت و دہ دوازدہ مردم
مجروح نمود بی مالع زر و طلا و اسباب و اموال و افراش و
گاوگور و شمشیرہا و سپرہا و غلہ لوت کردہ بردہ اند و
علف دواب محرق ساخت و دیہ مذکور نیز بسوخت و
ولایت تمام خراب کرد و این سیریکر جان خود و فرزندان
خود گرفتہ گریختہ این چنین ظلم لا یعنی کرد و تا حدی کہ
آلات کشت نانگر و پہال و بانس ہم بردہ اند سیواجی وزیر
چہار ہزار مارس دارد و این کمینہ دیسائی پشت دیہ دہ بیست
کس چہ کنم در ولایت بر ہر... ظلم و زیادتی می شود [1]پیش
صاحب عرض می کنند بداد دادن صاحب داد یک ہستند حالیا

१ हा शब्द ओळीवर लिहला आहे.

در محل حوالداری مشهور الانام نرسنگراو سدوبا بجی(؟) مقر
کرده آمدند با ایشان این کمینه ملاقات کرد و متعلق خود
برای کار بار داده ولایت معمور می کنم ازین سیریکو حلال
خواری و معموری را هرگز تقصیر نخواهد شد درین وقت
کهندوجی دو[۱] نفر خود[۱] حضور فرستاده است هرچه این نفر
بزبانی غیر واقعه بسمع اشرف معلوم نمایند آن تمام خلاف
و دروغ است کهندوجی در صدر یا در حضور یا در قبایل
استاده شود این کمینه آنجا حاضر خواهد شد در صدر یا در
حضور یا در قبایل مفروغ نمایند این کمینه بر آن منصفی راضی
است نظر عنایت کرده داد دادن صاحب عارف و داد یک و
حاکم و مراد بخش اند ایام دولت و دین مدام و مستدام
باد و السلام

खानसाहेब यांच्या सेवेस—

केदारजी बिन नरसोजी खोपडे देसाई तर्फे उत्रोली किले रोहिडा अर्ज करतो कीं, या नीच मनुष्यास ९ जण भाऊबंद आहेत. पैकीं मी थोरल्या घरचा वडील आहे. निशाणी नांगर माझा आहे. त्याप्रमाणें सालाबाद चालू आहे. भाऊबंदांना त्यांची तकसीम दिलेली आहे. मजकडे वडीलकीची जी तकसीम आलेली आहे, ती खाऊन चाकरी करतों व विलायत मामूर करून कारभार चालू ठेवतों, सध्यां सीदी अअजम सीदी हसन हवालदार हा अधिकारांत दखल करीत आहे. तो वरील नऊ भाऊबंदांपैकीं खंडोजी बिन धर्मोजी खोपडे याचा पाठ पुरावा करतो आणि तो शहाजी भोसले याचा मुलगा शिवाजी याजकडील नामजाद बरोबर घेऊन माझें इनाम गांव अंबोडें याजवर चालून आला. तेव्हां त्यानें माझें घर व गांव तमाम ताराज केलें. रयतेपैकीं तिघास जिवें मारून दहाबारांस जखमी केलें आणि अगणित लूट घेऊन तो गेला. गुरांचा चारा व सर्व गांव जळून गेलें. सर्व विलायत खराब झाली. हा बंदा स्वतः व आपले मुलगे यांना घेऊन जीव वाचविण्यासाठीं पळून गेला. इतका जुलूम झाला कीं, शेतकीचीं अवजारेंही शिल्लक उरलीं नाहींत. शिवाजी वजीराजवळ चार हजार स्वार आहेत. आणि हा गरीब गांवापाठीमागील दहावीस मनुष्यांनिशीं काय करणार ? विलायतीमध्यें सर्वत्र जुलूम होत आहे. मी विनंति करतों कीं, सध्यां येथील हवालदारी नरसिंगराव सदोबा बजी यास मुकरर झाली आहे. या गरीबानें त्याची भेट घेतली आणि स्वतःचे मुतालीक कारभारा-

१ हा शब्द ओळीवर लिहिला आहे.

साठीं देऊन मी विलायत मामूर करीत आहे. मजकडून हलालखोरी व मामूरी या बाबतींत कसूर होणार नाहीं. सध्या खंडोजीनें स्वतःचीं दोन माणसें हुजूर पाठविलीं आहेत. तीं जो कांहीं गैरवाका मुसवचनें करून सांगतील तें सर्व खोटें आहे. खंडोजी जेथें जेथें हजर होईल तेथें तेथें हा गरीब हजर होईल व जो निकाल होईल त्यास हा गरीब राजी आहे. साहेब न्याय देणार समर्थ आहेत.[1]

ले. २४ सु. १०६० } ५ { श. १५८२ चैत्र शुद्ध ८
हि. १०७० रजब ७ नकल } { इ. १६६० मार्च ९

الملک لله

نقل فرمان والاشان ——— ار فوار تاریخ ۷ شهر رجب سنه ۱۰۷۰ آنکه فرمان باین معنی شرف صدور یافت بجانب دیسایان قلعه روهره آنکه از شهور سنه ستین و الف درین ولا کیدارجی نایک کهونپره دیسائی قلعه مذکور بدرگاه معلی التماس نمود که موضع نیره و موضع پلسوسی و زمین کشت ده [2]بیگه را(؟) عمله(؟) در سواد موضع اوترولی و کشت پنج بیگه بابت کنکو میان در موضع بهاکوری و کشت چهار بیگه پچهور و کشت پنج بیگه کامت در بسواد موضع پالیان و حق و لوازمه بازار و پچهوری و رابطه بیگاری جمله تعلق قلعه مذکور بخود مرحمت فرمایند که مصلحت پادشاهی همراه شجاعت و شهامت پناه شوکت و حشمت انتباه عمده وزرای عظام زبده امرای کرام جوهر مراة صفوت و صفا گوهر کان سعادت و وفا سرپیشه مردی و مردانگی مهلک شجره شجاعت و فرزانگی مصدر فراوان دولت خواهی مورد عنایات بیغایات ظل الهی آموده هوا خواهان رفعت مکان عدو و دولت خواهان فیروزی نشان خان عالیشان بلند مکان سپه سالار دوران صلابت خان خواهم نمود بنابران التماس او بخاطر مبارک اعلی آورده صدره دیهای و زمین کشتها و حق لوازمه بازار و بعضی صدره چنانچه در

---

१ पूर्वीच्या कागदाच्या काळापर्यंत खंडोजी हरामखोरी करीत होता. आतां विजापूरच्या दरबारीं आपलीं दोन मनुष्य पाठविलीं. तेव्हां या पत्राचा काल मागील पत्रानंतरचा असला पाहिजे.

२ या लेखांतील بیگه हा शब्द تنکه असाही वाचला जाईल.

صدر مسطور است با نعام کیدارجی نایک کهوپره ڈیسائی قلعہ مذکور مرحمت فرمودہ دهانیدہ شدہ است می باید کہ حسب المسطور بدستور قدیم بهوگوتہ دنبالہ نمایند کہ او در مصلحت پادشاهی بخاطر جمع حاضر شدہ مراسم (؟) جانفشانی و فدویت بجا می آوردہ باشد و سر (؟) صد بیگہ لوازمہ سر دیسمکی قلعہ مذکور بدستور قدیم بکیدارجی مذکور مقرر شناسند و بعد او باولاد و احفاد او جاری سازند و سال بسال بهمین فرمان روان دارند تعلیق گرفتہ اصل باز دهند تحریر فی التاریخ شہر صدر سنہ الیہ قلمی شد [निशाणी*]

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون [समासात*]

علی

[अली आदिलशहा]——> देसाई किले रोहिडा

केदारजी नायक खोपडे देसाई किले मजकूर यानें दरबारास विनंति केली की, मौजे नेर व पळसोसी हीं गांवें, भागवडी येथील कंकू मियाच्या बाबतीतील पांच बिघे (टांक !) व चार बिघे पासोडी आणि पालियान मौजातील पांच बिघे कामत व किले मजकूरच्या बेगारीचा गयता येवढ्याची मजवर कृपा करावी. म्हणजे सलाबत खानाबरोबर पादशाही मसलत करीन[1]. विनंति मनास आणून वरील गोष्टी हक्कासुद्धां इनाम दिल्या आहेत. त्यानें योग्य चाकरी करून दाखवावी. ता. ७ माहे रजब सन १०७० [हि.*]

ले. २५ मु. १०६० रजब २०	६	श. १५८२ चैत्र वद्य ६ इ. १६६० मार्च २२

[बा. फा. शि.*]

قولنامہ دیسموکییان محالہاے

کیدارجی نایک کهوپرہ ڈیسائی قلعہ روهیرہ — بعضی دیسموکییان

معلوم باد کہ شہور سنہ سلین الف درین وقت دربار شما سید عبداللہ معلوم نمودہ (؟) آن (؟) روشن شد مردمان

---

१ ही पादशाही मसलत म्हणजे सलाबतखानानें (सिद्दी जोहार) पन्हाळ्यास वेढा घालून तो हस्तगत करणें होय.

علیم در ولایت باشند باوشان تمام را دست کرده حضور بفرستند
جدرب اوشان بر شما آنچه پیدا خواهد شد آن بر شما
معاف است بر کار این سرافرازی خواهد شد تاریخ (=؟)
۲۰ رجب

कौलनामा देसमुखानी माहलातहाये

केदारजी नाईक खोपडे देशाई किले रोहिडा वाजे देसमुखानी

माळूम बाद सुा सन सितेन अलफ दरी वख्त सैद अबदुला माळूम करिता तुमचे हलालखोरी माळूम करिता रोशन जाहले गनिमाचे निसबतीचे लोक विलायेतीमधे जागा जागा असतील त्यासी अवघे दुस्त करून हुा पाठविजे त्याचे जिणजितरब तुम्हासी जे सांपडेल ते तुम्हासी माफ असे तुम्हासी हे कामावरून बहुत सरफराजी होईल मो। छ २० रजब [फा. शि.*]

ले. २६ जु. १ नंतर	७ [वा. फा. शि.*][1]	शा. १५८० ज्येष्ठ शुद्ध २ इ. १६५८ मे २४	नंतर

الله اکبر

زبدہ دولت خواهان کیدارجی بتوجه و عنایت خاطر
مستظهر گشتہ بداند کہ حقیقت ارادہ خدمت گذاری و دولت
خواهی و بندگی آن زبدہ اماثل مستحسن الخدمت ناگو پندت
بعرض رسانید و هر قسم قول و قراری کہ بندت مذکور
التماس نمود درجہ پذیرای یافت و بمشارالیہ فرمودہ شد
می باید کہ خاطر خود جمع نمودہ خدمت و دولت خواهی
پادشاهی را نوعی بتقدیم رسانند و نهجی سعی و جهد نمایند
کہ زیادہ تر آن بہ نتایج کامیاب گردد زیادہ چہ نوشتہ آید
[एक निशाणी*]

केदारजी यानें जाणावें की, त्याची चाकरी करणें, दौलतीची सदिच्छा व सेवा यांच्या इरादाची हकीकत नागो पंडित यानीं समजाविली आणि त्यानी ज्या

---

१ शिक्यात बहुधा مرزا راجه جیسنگه بندہ پادشاہ عالمگیر سفر احد असा मजकूर आहे. अहद शब्दानें हा कागद औरंगजेब गादीवर आल्यानंतरचा आहे हें निश्चित ठरतें.

तन्हेचे कौल व करार मिळण्याविषयीं विनाविलें तसे लिहून त्यास फर्माविले आहेत. आतां त्यानें खातरजमा ठेवून अशा तन्हेनें बाद्शाही चाकरी करावी कीं, त्याजवर जास्त कृपा होईल. जास्त काय लिहिणें.

ले. २७ } ८ [बा. फा. शि.*][1] { श. १५८७ आषाढ शुद्ध १५
जु. ८ जिल्हेज १३ } { इ. १६६५ जून १७

قولنامه باسم دیسموکهان و دیسپاندیان و رعایا و مزارعان
وغیره سکنه پرگنه قلعه روهیره آنکه چون درین ولا قلعه روهیره
در تصرف اولیای دولت قاهره در آمده می باید که آنها
بجمعیت خاطر در محال و مکان خودها آباد بوده تلاشی (؟)
نمایند که زراعت وافر شود الحال در آزار و ویرانی آنها
هیچکس نخواهد بود و آنچه دستور[2][بر دیهاے انعام]
دیسموکهی از قدیم است نقرار آباد نمودن پرگنه سند آن
درجه خواهد شد تحریر فی التاریخ ۱۳ ذی الحجه سنه ۸

[एक निशाणी*]

देशमुख, देशपांडे, रयत व शेतकरी वगैरे राहणार परगणे किले रोहिडा यांस कौल देण्यांत येतो कीं, सध्यां किले रोहिडा हा या दौलतीच्या ताब्यांत आला असल्यामुळें त्यांनीं खातरजमेनें स्वतःचा महाल व घरें यांत आबाद राहून असा प्रयत्न करावा कीं, जिरायत वाढेल. आतां त्यांना कोणीही त्रास देऊं नये. इनाम गांवांवर देशमुखीच्या रूपानें जो कांहीं दस्तूर असेल त्याची हा परगणा आबाद करण्याच्या करारावर सनद लिहिली जाईल. ता. १३ जिल्हेज सन ८ [जुलूस*]

ले. २८ } ९ { श. १५८७ मार्गशीर्ष शु. ४
जु. ८ जमर २ } { इ. १६६५ नोव्हेंबर ३०

هو

[बा. फा. शि.*][3]

متصدیان مهمات حال و استقبال روهیره طرف اوترولی

---

१ शिक्यांत बहुधा لطیف مرید بنده بادشاه عالمگیر असा मजकूर आहे.

२ कंसांतील मजकूर ओळीवर लिहिला आहे.

३ शिक्यांत ۱۰۷۵ مرزا راجه جیسنگه بنده بادشاه عالمگیر سنه असा मजकूर आहे.

دانند که چون ناسم کیدارجی نایک دیسموکه انعام بموجب
اسناد حکام سابق مقرر است لهذا نوشته می شود که انعام
بدستور سابق بر طبق سند مذکور از محل بدیم بشمار الیه
باولاد و احفاد می رسانیده باشد که فارض و متصرف بوده
بدعاگوی دوام دولت ابد مدت اشغال داشته باشند و در
دولت خواهی و آبادان کاری سعی نمایند زیاده ازین چه
نوشته آید — بتاریخ دویم شهر جمادی الثانی سنه ۸ جلوس
والا

कामगार किले गोहिडा नर्फ उतरोली यांनी जाणावें कीं, केदारजी नायक देशमूख यांजकडे पूर्वीच्या अधिकाऱ्यांच्या सनदांप्रमाणें इनाम चालूं आहे. म्हणून लिहिलें जातें की, पूर्वीप्रमाणें सनदेवर लिहिल्यानुसार सदरहु इनाम वरील गृहस्थाकडे सोपवावें म्हणजे तो नाया घेऊन दौलतीच्या सदिच्छेत गढून राहील आणि राज्याविषयीं सदिच्छा व आबादानी यांविषयीं प्रयत्न करील. ता. २ जमादिलाखर सन ८ जुलूस

बागलाण-मोहित्यांसंबंधीं एक टिपण

(श्री. ग. ह. खरे)

मंडळाचे त्रैमासिकाच्या गेल्या अंकांत (वर्ष १९ अंक ३) बागलाण-मोहित्यांचे कागद छापीत असतां मी असें दाखवून दिलें आहे कीं, मोहित्यांचें मूळ आडनांव चव्हाण होतें व त्यांना मिळालेला हंबीरराव हा किताब शिवाजीदत्त नसून शिवपूर्वकालीन आहे. नुकतेंच शिवभारत वाचीत असतां वरील गोष्टीस उपोद्बलक असा आणखी पुरावा मला मिळाला. शिवभारतांत भातवडीच्या लढाईंत निजामशाही-तर्फे लढणाऱ्या योद्ध्यांत हंबीरराव चव्हाण हें नाव आलेलें आहे[1]. भातवडीची लढाई शक १५४६ मध्यें झाली. तेव्हां एक तर त्यापूर्वींच चव्हाणांना हंबीरराव हा किताब मिळाला असला पाहिजे किंवा कवी नंतरचा असल्यानें त्यानें चव्हाणांचें नांव आल्याबरोबर हंबीरराव हा किताब त्याच्या पाठीमागें लावला असला पाहिजे. पण हा किताब श. १५६० पूर्वी चव्हाणांना लावीत होते येवढें मात्र निश्चित.

१ चाहुवाणेन हम्मीरराजेन विजितद्विषा अ. ४–१३
तथा हम्मीरराजाद्यैर्महावीरैः प्रतापिभिः ४–५०

. ६ काबुलचीं बातमीपत्रें

(श्री. ग. ह. खरे)

ले. हि. १२०६ } सफर २१ }

{ श. १७१३ आश्विन वद्य ८ { इ. १७९१ आक्टोबर २०

या प्रकरणांत प्रसिद्ध होत असलेले कागद पुणें येथील पेशव्याचे पारसनीस म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या घराण्यांतलि विद्यमान वंशज श्री. कृष्णराव केशवराव पारसनीस यांजकडील आहेत. हीं प्रत्यक्ष काबूलमधून पाठविलीं आहेत कीं नाहींत हें जसें समजत नाहीं तसेंच कोणीं लिहिलीं आहेत हेंही समजण्यास मार्ग नाहीं. यांतील माहिती अपरिचित पण उपयुक्त असल्यानें हीं पत्रें प्रसिद्ध करीत आहे.

اخبارات بلده کابل و غیره لغایت ۲۱ بیست و یکم صفر سنه ۱۲۰۶

حضرت تیمور شاه بادشاه در بلده کابل رونق افزا اند اول در ماتم حضرت امام حسن و حسین و تیاری عاشورها مانده و بسیار خیرات به فقرایان و درویشان نموده بعد آن عرضی شاهزاده همایون شاه رسید که فدوی حسب الحکم جهانبانی معه جمعیت موجوده از قندهار کوچ کرده نزدیک رسیده ام جلد قدمبوس مشرف میشوم بعد دریافت از ملان غفارخان . و قاضی فیض الله خان ارشاد فرمودند که ما بدولت شاهزاده را نه طلبیده بود مگر بار فوج که ایزاد داشتند بفرستند این طور نوشته بود اوشان که خود آمدند باعث چیست مشارالیه گفت که بوقت ملازمت اظهر خواهد شد من بعد عرایض منصور خان حاکم بلخ که از طرف حضور است بدین مضمون بنظر گذشت مندرج بود که برادر مراد شاه از افواج مراد شاه جنگیده چنانچه زخمی شده من بعد پیغام داد که برای کمک فوج خود نزد این جانب روانه نمایند فدوی قیاس نموده که هزار تردد بالفعل صلح شده اگر این جانب فوج خواهد فرستاد از حضور والا اطلاع نیست شاید که نوع دیگر بظهور آید پس

حرف خواهند پرسید از این جهت فدوی مشارالیه را لیت لال (لعل) کرده العال نام برده روانه حضور شده است اگر چیزی در مقدمه فدوی عرض نماید پذیرا نفرمایند و پسر مراد شاه و خسرپوره از حضور مرخص گشته نزد فدوی آمده بود پسر را از دریای هامون عبور کرده داده اغلب است که نزد پدر خود رسیده باشد بعد آن حضور اقدس در جواب ارشاد فرمودند که به منصور شاه بنویسند که بخاطر جمع باشند وقتی که نام برده خواهد رسید فهمیده خواهد شد من بعد عرضی شاهزاده آفاق میرزا احسن بخت بهادر بنظر اقدس گذشت نوشته بودند که فدوی حسب الارشاد در پشاور رسیده و مقامات ساخته الحال التماس می نمایم اگر حضرت بسمت پشاور متوجه شوند بهتر و الا نه فدوی را ایمای رسد که شرف اندوز ملازمت شده آنچه معروض داشتنی است معروض دارد بهمین اراده رسیده ام و در تمام روی زمین دیگر ملجای و پناهی نیست یا هند یا ولایت پیشتر هم شاهنشاه غفران پناه تاج بخش هند شده بود الحال هم همان وقت است چنانچه بعد ملاحظه عرایض رقم صادر شده که بخاطر جمع تمام در بلدهٔ پشاور باشند ما بدولت زود میرسیم و بموجب معروضه آن عزیز خواهم ساخت و آن عزیز را از همایون شاه عزیز میدانم کسی وجه مغایرت نداند و بنام احمد خان مربعی رقم میرسد نام برده هر روز در بندگی و غلامی حاضر خواهد ماند این خادم آن عزیز است و بنام احمد خان رقم صادر شده که آنچه اخراجات سرسات وغیره در سرکار شاهزاده بلند اقبال خواهد شد بلا ناغه رسانیده باشند و هر روز در مجری و سلام حاضر باشند و آنچه ارشاد فرمایند بجا آرند و جلد تیاری مکانات شکست ریخت قلعه بالاسار باید نمود و برای همین کار پیشتر التفات علی خان را روانه کرده ام و فوج خود را برای تنبیه افغانان دره خیبر که الحال از راه شرارت بر آیندگان و روندگان دست انداز میشوند تعین نمایند

اگر از شما درست نشوند بحضور معروض دارند که تدارک آن
کرده خواهد شد من بعد برادر مراد شاه آمده پنج اشرفی
نذر گذرانیده ملازمت حاصل ساختم و پارچه چیٖن و غیره
اتحاف گذرانیده عرض نمود که ناحق افواج مراد شاه
از من خلش ساختم بنده از پاس حضور مقابله نکرده که
حضرت الزام دهند که باز خلش پیدا ساختم ازین جهت
بحضور رسیده التماس مینمایم که نقشه آنجا باز ابتر است
یک مرتبه آن صاحب تشریف فرما شوند و یا فوج همراه
بنده دهند که مقابله کرده آید و الا دم آن صاحب را باز
دشوار خواهد شد حضرت فرمودند که از طرف حضور منصور
شاه در بلخ است او هیچ نه نوشته عرض نمود که بنده باو
گفته بود که فوج سرکار همراه احقر تعین سازند تدارک مراد
شاه کرده آید اوشان اقبال نکرده لاچار شده آمده ام حضرت
بسیار تسلی و تشفی و دلاسای ساختم که دیره سازند همه
بهتر خواهد شد من بعد عرض شد که شاهزاده همایون شاه
نزدیک کابل رسیده است از دریافت احوال حضرت برای
استقبال ملا غفار خان را و کریم خان [را*] و میرزا نور
محمد خان و غیره را فرستاده چنانچه نام برده ها رفته
ملازمت کرده پنج پنج چهار چهار اشرفی نذر گذرانیده
همراه رکاب شده در بلده مذکور آمده بتاریخ پانزدهم ۱۵
محرم بحضور حاضر شده ملازمت حاصل ساختم بیست و یک
اشرفی و دیگر اتحاف آن دیار گذرانیده حضرت از دست
مبارک بسینه چسپانیدند و سر و چشمش هم بوسیدند بسیار خوش
شدند احوالات آن ضلع استفسار فرموده مانعند مشارالیه التماس
نمود که اراده حضرت برج پشاور استماع یافته بعضی دقایق
تعلق به معروض داشتن بود ازین جهت شرف اندوز شدم
فرمودند که خوب کردی من بعد یک کلاه معه چهار جغه عنایت
فرمودند بعد آن داروغه اصطبل و توپخانه را فرمودند که
آنچه اسباب کرای است معه اسپان خاصه به سمت پشاور روانه

سازند کہ در این جلد برف بسیار می افتد بعد شاهزاده همایون شاه الماس *نمود کہ افغانان یوسف زئی حرام زاده و شریر اند میخواهند کہ اگر حضرت بکسی طرف کوچ نمایند عقب دیگر برادران را ورغلانیده خلش برپا خواهند ساخت فرمودند کہ ما بدولتسرا هم دریافت است بوقت کوچ همه هارا همراه رکاب خواهم برد بعد از قاضی فضل الله خان و عمار خان [*را] فرمودند کہ نوشتجات رقمهائی بنام نصر خان شروهی و دیگران جلد مشعر بر طلب روانه سازند بعد آن حضرت ظل سبحانی بتاریخ ۲۱ بیست و یکم شهر صدر معم مرشدزاده و دیگر ارکانان سوار شده برای زیارت درگاه پیر صاحب کہ از کابل پنج کروه است تشریف برده زیارت ساختند بیست و یک ۲۱ اشرفی نقد و غلاف و چادر گلهائی و دیگر اوازم نیاز گذرانیده و همراهیان موافق مراتب پنج پنج چهار چهار اشرفی نذر گذرانیده بعد ان خادمان آمده عرض نموده کہ موسم سرما نزدیک رسیده امیدواریم کہ خرچی مرحمت شود کہ بخاطر جمع تمام بدعاء دولت و ترقیات جاه و حشمت مشغول باشیم حضرت بعد دریافت احوالات پانصد روپیه نقد و دوصد کورتی و الحالق (الحادی) دهانیده خود مراجعت کرده داخل شهر شدند از وکیل صاحبان ناظم کشمیر فرمودند کہ بموجب فرمانشات حضور بشمیر طلبیده دهند نام برده گفت کہ از کشمیر روانه شده است جلد بحضور میرسد فرمودند کہ بهر از وکلایان سندهی بنابر ارسال زر تقاضا بعد بسیار فرموده کہ داخل سازند نام برده عرض نمود کہ بر بعد تمام نوشته ام جلد بحضور میرسد بعد آن ناگاه یک دمبل متصل زیر سرین حضرت پیدا و قدرت پیدا شده بسبب سوزش و درد بسیار بیمار گردیده حکمایان را طلبیده ملاحظه کنانیدند انها عرض کردند کہ این دنبل قسم نهدر و ناسور هم میگویند معالجه میکنیم حق تعالی شفا خواهد داد لیکن چند روز سواری اسپ را موقوف سازند بعد بریشمان کنانیده ضماد ادویه بالای دنبل نمودند درین ضمن

عرایض شاهزاده میرزا احسن بخت بدین مضمون بنظر گذشت که شب و روز آرزوی قدمبوس میدارم و برای همین این قدر مسافت دور دراز طی کرده تا به این جا رسیدم امیدوار هستم که در ماوه طلب بدوی و جهت رسانیدن بنام احمد خان رقمهای مبارک صادر شود که حصول قدمبوس نمایم بعد ملاحظه از مشیران خلوت فرمودند که اراده کوچ ما بدولت مقرر برخ پشاور بود لیکن از باعث بیماری دنبل حکمایان از سواری اسپ منع ساختند ازین طرف در کوچ توقف شده شاهزاده بلند اقبال میرزا احسن بخت بهادر بر اضطرابی التماس میدارد چه مضایقه است رقم بنام ناظم پشاور و بنام شاهزاده روانه نمایند که آنچه اسباب لوازمه هر قسم میرزا صاحب را درکار باشد سرانجام کرده دهند و دو هزار سوار پیاده برای محافظت همراه داده روانه بسمت کابل باید نمود و دیگر هر چه ارشاد فرمایند بجا آرند و در رقم میرزا موصوف نوشته بود که خاطر آن عزیز است بیایند برای همه سرانجام بر ناظم پشاور نوشته است سرانجام کرده حاضر خواهد ساخت و بوقت رسیدن نزدیکی دیگر ارکانان حضور را به استقبال آن عزیز خواهم فرستاد اراده کوچ ما بدولت برای دیدن آن عزیزالقدر مقرر بود لیکن از باعث دنبل چندی مقام فرموده ام رقمهای روانه ساخته از قاضی فیض الله خان و ملان غفارخان و کریم خان وغیره را فرمودند که بوقت رسیدن بر تفاوت دو منزل برای استقبال میرزا موصوف بروند (بروند) و شاهزاده همایون شاه و سکندر شکوه را فرمودند که هرگاه که بادشاه زاده نزدیک شهر خواهد آمد شمایان برای استقبال بروند بعد آن رقم بنام حاکم جلالاباد صادر شده که هرگاه میرزا مسطور خواهد رسید معه جمعیت موجوده همراه رکاب شده از حدود خود گذاره کرده دهند و آنچه شرایط حقوق بندگی و غلامی است بجا آرند روانه شده من بعد از وکیل سنده والر بنابر دانه حلالی (داخلی) زر

معامله تاکید فرموده که بموکل خود بنویسند که جلد مبلغان بقایا
ارسال دارند و الا فوج تعین ساخته بسزای خواهم رسانید
نام برده دست بسته عرض ساخت که فدوی پیشتر هم تاکید
نوشته الحال هم خواهد نوشت لیکن درین ماده رقم حضور هم
صادر شود چنانچه بنام میرزایان دیگر حکم شد که رقم تیار
کرده دهند بعد ازان عرضی اسدالله خان ایلچی معرفت وکیل
را با عبداللطیف خان بحضور گذشته نوشته بود که غلام معه
وکیل پتیل بهادر از شاهجهان آباد بطرف بیکانیر روانه شده ام
از راه بردی جلد شرف اندوز ملازمت میشوم بعد ازان
عرایض احمد خان فرنجی ناظم پشاور در نظر گذشت مندرج
بود که حسب الحکم جهانبانی رقم مبارک را آداب بجا آورده
برسر نهاده همه تیاری اسباب و غیره میرزا صاحب مرشد زاده
آفاق حسب الارشاد سرانجام کرده معه جمعیت خود روانه حضور
ساخته ام بعد مطالعه حضرت ظل سبحانی جوری هرکاره ها و
شتر سواران روانه کردند که خبر آمدن مرشد زاده از منزل
بمنزل بحضور معروض دارند من بعد عرض حاکم جلال آباد
بنظر گذشت نوشته بود که شاهزاده میرزا احسن بخت در
این جا تشریف آورده فدوی حسب الحکم شرایط خدمت و
غلامی بجا آورده معه مردم خود روانه حضور ساخته بعد
ازان حضرت هم فیض الله خان و کریم خان و غفارخان و
پائنده خان و غیره همه ها را فرمودند که جلد رفته همراه
خود بیارند چنانچه معین الملک از حضور روانه شده از کابل
دو منزل آمده چهار چهار پانچ پنج اشرفی نذر گذرانیده ملازمت
حاصل ساخته مرشد زاده بسیار تپاک و مهربانی فرمودند
و استفسار مزاج حضرت تیمور شاه نمودند ارکانان عرض
نمودند* که شب و روز در یاد صاحب میگذرند و از صاحب
بسیار خوش هستند من بعد ازان جا کوچ کرده معه

---

* येथून पुढील मजकूर کابل بلده تتمه اخبارات असा आरंभीं शेरा मारून नवीन कागदावर लिहिला आहे.

سرداران متصل کابل رسیده درمیان باغ دیره ساختم بعد غفار خان
و قاضی صاحب بحضور رفتم التماس نموده که درباغ حضور انور
دیره کنانید بعد مسموعه حضرت قضا و قدرت به شاهزاده همایون
شاه و غیره فرمودند که معه جمعیت خود رفته میرزا
احسن بخت بهادر را بیارند چنانچه همایون شاه و غیره
حسب الحکم معه جلوس سواری روانه گشتم ده میرزا معزالیه
خبر رسید که همایون شاه و غیره می آیند بعد استماع میرزا
مذکور برای استقبال آمده ملاقات ساختم باهم بغلگیر شدند
احوالات خیر و عافیت باهم استفسار نمودند بر یک مسند نشسته
گفتند که بسیار آرزوی بود حق‌تعالی بظهور آورده که ملاقات
شما میسر آمده میرزا معزالیه گفت که نمک حرامان سلطنت
مایان را برباد ساختم ده تصرف جلوبیان آمده لیکن درین
صورت یک متحاصل شده که ملاقات شما گردیده بعد یک جای
خاصه نوشجان فرمودند چنانچه بتاریخ غره ماه صفر سنه ۱۲۰۲
بحضور والا رسیده ملازمت حضرت تیمور شاه ساختند اشرفی ها
خود و همراهیان پنج کس موافق مراتب نذر گذرانیده
قدمبوس شده حضرت از دست مبارک گرفته از سینه خود
چسپانیده و بسیار تفصلات فرمودند بعد آن احوالات صعوبت سفر
استفسار کرده میرزا مذکور اول تا آخر همه گذارش ساختم بعد
رویداد هندوستان و غارت شدن اسباب نقد و جنس و بی
عدائی ساختن بحضور غلام قادر نمک حرام و غیره حاضر شدن
وزیر و غیره همه پرسیده ماندند مرشدزاده حرف بحرف
گذارش نموده بعد دریافت احوال بسیار غم نموده چشم پرآب
شده فرمودند افسوس است که گاهی برادر صاحب احوال
سلطنت خود مفصل نه نوشته آخرش بعد از مدت این همه
واردات از روی اخبار دریافت شده خیریت همه امور موقوف
بر وقت است آنچه خواهش ایزدیست بظهور می آید الحال
شما خاطر جمع دارند خانه آن عزیز است قیام دارند همه
خوب خواهد شد در جواب عرض نمود که در تمام روی

زمین مشهور است یکی والی هند و دویم والی ولایت از این جهت این قدر مسافت طی کرده بحضور شرف اندوز شده ام. بعد مسموع بسیار توجهات و دلجمعی فرمودند چنانچه خلعت عمدة الحقائق (الخاقانی) ملبوس خاص و کلاه چهار جعه و دیگر لوازم ولایتی عنایت فرمودند و همراهیان چهار کس را موافق مراتب خلعت داده بحویلی جهان خان مرحوم دیره کنانیده به غفارخان حکم شده که آنچه دعوت مناسب است از طرف حضور برسانند و هم تیاری مکانات فرش فروش کرده دهند یک دفعه هر روز بنابر مجری میرفته باشند و قاضی فیض الله خان را نیز حکم شد که شما رفته هم احوالات دریافت کرده بحضور معروض دارند بعد حضرت حکمایان را یاد فرموده استفسار احوال مزاج ساخته همه ها تجویز بچوب چینی کردند در جواب فرمودند که پرهیز از ما بدولت هرگز نخواهد شد دیگر ادویه تجویز نمایند دیگر خیریت است

شاه زاده میرزا احسن بخت بهادر در باده پشاور در حویلی شا[*ه] ولی خان معه یک صد مردم و پانزده راس اسپ و ده نفر شتر دیره میدارند و غلام حسین خان پسر عبازالدین خان که همراه بود رخصت شد پیش پدر خود رفته که باز بحضور آمده حاضر خواهم شد بعد آن احمد خان فرنجی هر روز برای حصول مجری حسب الارشاد حضرت ظل سبحانی نزد میرزا موصوف می آید و سرسات و غیره لوازم دعوت و دانه کاه برای اسپان سرانجام نموده میرساند میرزا موصوف عرایض خود مشعر بر طلب معرفت احمد خان ارسال می نماید اول دو رقم در جواب آمده بودند که بخاطر جمع تمام در پشاور باشند ما بدولت جلد متوجه میشوم چنانچه بهمین انتظاری میرزا موصوف در پشاور نشسته و از ساهوکاران ان جاها ریمل و غیره چیزی از نقد برای خرج قرض گرفته خرچ نموده بعد از چندی ایام رقم در جواب آن

بدین مضمون بنام احمد خان قرنجی رسید که همه سرانجام موافق ارشاد میرزا صاحب حاضر کرده دهند و یک رقم بنام میرزا صاحب رسید مندرج بود که بیایند خاطر آن عزیز است چنانچه تیاری کوچ ساختم بتاریخ هشتم محرم کوچ از پشاور شده احمد خان سرانجام شتران جهت بار برداری و اسپان عمده بنابر سواری و نقد پنج هزار روپیه و پوشاکی گذرانیده عرض نمود که دو هزار سوار همراه صاحب خواهد رفت و نیز برای استقبال صاحب امرایان از حضور خواهد آمد میرزا گفت که مهر و قاصدان دو جوری که از شاهجهان آباد معه خطوطها و عرایض رسیده بودند یکی را جواب خطوط داده رخصت کرده و دویمی را همراه گرفتم که از کابل رخصت خواهم کرد

ضمان خان ناظم کشمیر در کشمیر تشریف میدارد در تحصیل صوبه مشغول است تیاری پشمینه برای ارسال حضور مینماید

و بهاول خان داود پوتره در بهاولپور دایر است صاری خان پسرش معه افواج خود برای انتظام ملک گرد آوری میکند

و نواب غازی الدین خان وزیر معه پسر در باگپت تشریف میدارد و اراده رفتن خیرپور در پیش است که سابق در این جا سکونت ورزیده بود

(३५) शहर काबूल वगैरेची ता. २१ माहे सफर हि. १२०६[1] पर्यंतची हकीकत

तैमूर शाह[2] बादशाह काबूलमध्यें आहेत. प्रथम हसन व हुसेन यांचें मृत्युदुःख व आसूरांची तयारी यांत गढले होते. नंतर फकीर व दरवेशी यांना लंगर केली. पुढें

१ श. १७१३ आश्विन वद्य ९, इ. स. १७९१ आक्टोबर २०.

२ हा अहमदशाह दुर्रानीचा मुलगा असून बापाच्या पश्चात् इ. स. १७७३ मध्यें गादीवर आला. पहा: टेटकृत दि किंगडम ऑफ अफगानिस्तान (टे), पृ. ८८.

शाहजादा हुमायून शाह याची अर्जी आली कीं, चाकर महाराजांच्या हुकमाप्रमाणें फौजी असलेल्या जमेतीसह कंधारहून कूच करून नजीक आला आहे. लवकरच पायापाशीं येईल. तेव्हां मुल्ला गफ्फारखान व काजी फैजुल्लाहखान यांना विचारिलें कीं, आम्हीं शाहजाद्याला बोलाविलें नव्हतें. फक्त फौज परत पाठविण्याबद्दल लिहिलें असतां तो स्वतः कां आला? मशारनिल्हे बोलले कीं, भेटीचे वेळीं स्पष्ट होईल. नंतर हुजूरचा बल्ख येथील अधिकारी मन्सूरखान याचा अर्ज आला कीं, मुराद शाहच्या सेन्याशीं त्याच्या भावानें लढाई दिली व तींत जख्मी झाला. तेव्हां यानें कळविलें कीं, कुमकेसाठीं मजकडे फौज पाठवावी. त्यावर मी विचार केला कीं, फौज पाठवावी तर आपणांस कळविलें नसल्यानें आपणांस निराळें वाटेल. म्हणून या चाकरानें टाळाटाळ केली. आतां उपर्युक्त हुजूर येत आहे. आपणांपाशीं कांहीं अर्ज केल्यास मनावर घेऊं नये. मुराद शाहाचा मुलगा व मेव्हणा हुजूरकडून मजकडे आले. मुलाला वाळवंटांतून पार करून दिलें. आतां तो बापाजवळ गेला असेल.' यावर हुजूरनीं फर्माविलें कीं, मन्सूरशाहास लिहावें कीं, समाधानानें असावें, उपर्युक्त (इकडे) येईल तेव्हां समजून येईल. नंतर शाहजादा मिर्झा अहसान बख्त याची अर्जी आली कीं, 'गुलाम लिहिल्याप्रों पेशावरास जाऊन राहिला

---

१ तैमूरशाहास एकंदर २१ मुलगे असून त्यांपैकी हा सर्वांत मोठा व बापाच्या मृत्युसमयीं कंधार येथील सुभेदार म्हणून होता. पहाः एल्फिन्स्टनकृत दि अकाउंट ऑफ दि किंगडम् ऑफ काबूल (का), भाग २ पृ. ३६३; टे.९४

२ हे दोघे त्याच्या अत्यंत विश्वासू लोकांपैकीं असून प्रत्येक जण कोणत्या ना कोणत्या महत्त्वाच्या हुद्यावर होता.

३ मुरादशाह किंवा शाह मुराद हा बुखाऱ्याचा (?) राजा असून फार दिवसांपासून तैमूरच्या राज्यावर आक्रमण करीत असे. शेवटीं इ. स. १७८९ च्या वसंतांत त्यावर स्वारी करून व त्याच सालच्या हिवाळ्यापर्यंत ती चालवून तैमूर बराचसा विजयदर्शक तह करून परत काबुलास आला. या तहाचें एक अंग म्हणून शाह मुरादचा मुलगा तैमूरकडे (बहुधा) ओलीस पाठविला गेला (का ३६०-३६२). मुरादशाहाच्या मुलाचा उल्लेख यापुढेंच आला आहे. पण एल्फिन्स्टनें हा तैमूरशाहाकडे आला असतां त्यास तावडतोब बिदा केलें असें जें म्हटलें आहे तें बरोबर दिसत नाहीं. तसेंच मुरादशाहाचा भाऊ त्याच्या विरुद्ध वागत होता व त्यांची एकमेकांशीं लढाई होण्यापर्यंत मजल गेली होती ही माहिती त्यामध्यें नाहीं.

४ हा मोगलवंशापैकीं एक असून आपणांस हिंदुस्थानांत कोठें तरी राज्य मिळावें यासाठीं खटपट करीत होता. तैमूरची मदत मिळविण्यासाठीं काबूलला जावें असा त्याचा विचार होता. पुढें तो काबूलास गेल्याचें या पत्रांतच नमूद आहे.

आहे. आतां विनंति कीं, हुजूर पेशावरचे बाजूस येतील तर फार चांगलें. नाहीं- पेक्षां चाकरास हुकूम व्हावा म्हणजे तो भेटीस येऊन हेतू असेल तो निवेदन करील. मला हिंद किंवा विलायत याशिवाय तिसरी जागा नाहीं. हुजूर पूर्वीच हिंदुस्थानचे राजे झाले होते. आतांही तोच समय आहे.' त्यावर लिहिण्यांत आलें कीं, 'पेशावरांत समाधानें असावें. आम्ही लवकरच तिकडे येऊन लिहिल्याप्रमाणें करूं. तुम्हांस आम्ही हुमायून शाहापेक्षां जास्त प्रिय लेखितों. यांत प्रतारणा न समजावी.' आणि अहमदखान करंजीस लिहिलें कीं, 'शाहजाद्यास खर्चास लागेल तें बिनतक्रार पोंचवीत जावें, मुजऱ्याकरतां जावें व जें कांहीं फर्मावितील तें करावें. तसेंच बालासारमधील पडल्या झडल्या घरांची दुरुस्ती करावी. याच कामासाठीं पूर्वी इल्तफात अलीखानास रवाना केलें असून आपल्या फौजेस खैबर घाटांतील अफगाणांच्या—जे येणाऱ्या जाणाऱ्यांवर दांडगाईनें हात टाकतात—तंबीसाठीं पाठवावें. (३७) तुमच्या हातून होत नसेल तर इकडे कळवावें. म्हणजे इकडून शिक्षा होईल.' नंतर मुराद शाहाच्या भावानें येऊन पांच अश्रफी नजर केल्या आणि दर्शन घेऊन व रेशमी कपडे वगैरे भेट गुदरून अर्ज केला कीं, 'मुरादशाहाच्या फौजेनें माझ्याशीं नाहक विरोध केला. बंद्यानें हुजूरच्या पाहाण्यामुळें मुकाबला केला नाहीं. कारण हुजूर दोष देतील कीं, पुन्हा बिघाड केला. म्हणून हुजूर येऊन विनंती करीत आहे कीं, तो प्रदेश खराब झाला आहे. एक वेळ साहेबांनी तिकडे यावें किंवा या बंद्याबरोबर फौज द्यावी म्हणजे मुकाबला करतां येईल. नाहीं तर साहेबांस जड जाईल.' हजरतांनीं विचारलें कीं, 'हुजूरकडून मन्सूरशाहा मुल्खमध्यें आहे. पण त्यानें कांहींच कळविलें नाहीं.' तेव्हां मुरादच्या भावानें अर्ज केला कीं, 'बंद्यानें त्यास सांगितलें होतें जे सरकारची फौज मजबरोबर द्यावी म्हणजे मुरादशाहास शिक्षा करतां येईल. पण त्यानें लक्ष न दिल्या- मुळें लाचार होऊन मी आलों आहे.' तेव्हां हजरतांनीं पुष्कळ दिलासा देऊन डेरा देण्यास व सर्व व्यवस्थित घडून येईल म्हणून सांगितलें. नंतर शाहजादा हुमायून शाह काबूलजवळ आल्याचें सांगितल्यावर हजरतांनीं त्यास सामोरें जाण्यासाठीं मुल्ला गफ्फारखान, करिमखान, मीर्झा नूर मुहम्मदखान वगैरेंना पाठविलें. त्याप्रमाणें उपर्युक्त लोकांनीं सामोरे जाऊन पांच पांच चार चार अश्रफी नजर केल्या. तो त्यांबरोबर काबूलमध्यें येऊन मोहरमच्या १५ तारखेस[3] हुजूर आला आणि त्यानें

---

१ हा तैमूरनें नेमलेला पेशावरचा सुभेदार.

२ बाला सार=बाला-इ-हिसार; येथें पेशावरच्या किल्ल्यांतील उंच भाग- किंवा बाले किल्ला.

३ श. १७१३ भाद्रपद वद्य २; इ. स. १७९१ सप्टेंबर १४

२१ अश्रफी व इतर तद्देशीय नजराणा गुदरला. हजरत त्यास आलिंगन देऊन फार खुश झाले. त्यानें विनंति केली कीं, 'आपला पेशावरला जाण्याचा इरादा ऐकून आपणांस कांहीं सांगण्यासाठीं म्हणून आलों आहे.' त्यावर हजरतांनीं ठीक केलें असें म्हणून पोषाक फर्माविला. नंतर पागा व तोफखाना यांच्या दारोग्यांना फर्माविलें कीं, खाशांचे घोडे जड सामानासह पेशावरास रवाना करावे. (३८) नंतर हुमायून शाहानें अर्ज केला कीं, 'यूसफझई[1] अफगाण हरामजादे व दंगे आहेत. त्यांची इच्छा आहे कीं, हजरतांनीं कूच केलें म्हणजे इतर लोकांमागून जाऊन व जमून बिघाड करावा.' यावर हजरत म्हणाले 'आम्हालाही माहीत आहे. कूचाचे वेळीं सर्वांनाच बरोबर घेऊं.' नंतर काजी फैजुल्लाखान व गफ्फारखान यांना फर्माविलें कीं, नसीरखान तयरूही वगैरेंना लवकर पत्रें धाडावीं. पुढें मोहरमच्या २१ तारखेस हजरत मुलगे व प्रधान यांसह काबूलपासून पांच कोस अंतरावर असलेल्या पीर साहेबाचे दर्ग्याच्या यात्रेस गेले; तेथें हजरतांनीं २१ अश्रफी, कफनी, फुलाची चादर व इतर वस्तू आणि बरोबरच्यांनीं योग्यतेप्रमाणें ५१५ गार अश्रफी नजर केल्या. नंतर दर्ग्याच्या चाकरांनीं थंडीसाठीं आणखी वस्तू देण्याबद्दल विनंति केली. तेव्हां हजरतांनी ५०० रुपये, दोनशे कुरती व अल्खाती (अल्खालिक ?) देवविली व परत काबूलला आले. आल्यावर काश्मीरचा सुभेदार जमाखान याच्या वकीलास 'फर्माविल्याप्रमाणें पश्मीना आणवून द्या' म्हणून सांगितलें. त्यानें विनविलें कीं, 'काश्मीराहून रवाना झाला आहे. लवकरच येईल.' त्यावर ठीक आहे म्हणून बोलले. नंतर सिंधच्या वकीलास निकड लावली कीं, बाकी चुकती करावी. त्यानें विनविलें कीं, 'मी ताकीद देऊन लिहिलें आहे. लवकरच येईल.' इतक्यात हजरतांस भगंदर किंवा नासूर झाल्यामुळें फार ताप आला. वैद्यांनी, इलाज करून बरें होईल पण कांहीं दिवस घोड्यावर बसणें बंद करा म्हणून सांगितलें. आणि औषधोपचार केला. दरम्यान (३९) शाहजादा मीर्झा अहसन बख्ताचा अर्ज आला कीं, 'रात्रंदिवस पायांच्या दर्शनाची इच्छा करीत आहे व त्यासाठींच इतका लांब आलों आहे. तरी आपल्या पायांशीं येण्याबद्दल व पोंचविण्याबद्दल अहमदखानास लिहून यावें.' हजरतांनीं सलबत करून पेशावरच्या सुभेदारास लिहिण्यास सांगितलें कीं, 'मीर्झासाहेबास सामान पाहिजे असेल तें आणि रक्षणासाठीं दोन हजार स्वार व प्यादे देऊन काबूलकडे पाठवून द्यावे. तसेंच इतर जी कांहीं आज्ञा होईल त्याप्रमाणें करावें' नंतर अहसन बख्तास लिहिलें कीं, 'घर तुमचेंच आहे. यावें. सर्व व्यवस्थेसाठीं पेशावरच्या सुभेदारास लिहिलें आहे. व्यवस्था

---

१ एका अफगाण जातीचें नांव.

२ श. १७१३ भाद्रपद वद्य ८; इ. स. १७९१ सप्टेंबर २०

करून हजर करील. जवळ आल्यावर हुजूरच्या नोकरास सामोरें पाठवीन. मी येणार होतों. पण भगंदरामुळें राहिलों.' तसेंच काजी फैजुल्लाहखान, मुल्ला गफ्फारखान व करीमखान वगैरेंना फर्माविलें कीं, 'शाहजादा काबुलपासून दोन मजलीवर येईल तेव्हां आणि हुमायून शाह व सिकन्दर शिकोह यांना कळविलें कीं, 'शाहजादा शहराजवळ येतांच, त्यास सामोरें जावें.' नंतर जलालाबादच्या अधिकाऱ्यास पत्र धाडलें कीं, 'शाहजादा येतांच त्याच्या बरोबर राहून त्यास आपल्या हद्दीतून पार करावें व चाकराला योग्य अशा सर्व गोष्टी कराव्या.' नंतर सिंधच्या राजाच्या वकीलाला सांगितलें कीं, 'तुम्ही आपल्या अशीलास बाकीची रकम लवकर पाठविण्याबद्दल लिहावें. (४०) नाहीं तर फौज पाठवून शिक्षा होईल.' तेव्हां वकीलानें अर्ज केला कीं, 'सेवकानें पूर्वीच ताकीद करून लिहिलें होतें. आताही लिहिलों. पण हुजूरचेंही पत्र जावें.' तेव्हां दफ्तरदारांस पत्र लिहिण्याबद्दल हुकूम झाला. नंतर अब्दुलगनीखान याचे मार्फत एलची असदुल्लाहखान याचा अर्ज आला कीं, 'सेवक पटेल बहादुरांच्या वकीलाबरोबर शाहजहानाबादेहून बीकानेर तर्फेस रवाना झाला आहे. लवकरच पायांशी येईल.' नंतर पेशावरचा सुभेदार अहमदखान करम्जी याचा अर्ज आला कीं, 'हुकमाप्रमाणें मीर्झा साहेबांची सर्व तयारी करून दिली असून स्वतःच्या जमेतीसह हुजूरकडे रवानगी करून दिली आहे.' हें समजल्यावर हजरतांनी हरकाऱ्यांची जोडी व सांडणी स्वार मजलोमजलींची हकीकत कळविण्यासाठीं रवाना केले. नंतर जलालाबादच्या अधिकाऱ्याचा अर्ज आला कीं, 'मीर्झा अहसन बख्त येथें आले असतां मी करावयाची ती चाकरी करून स्वतःच्या लोकांसह त्यांस हुजूरकडे रवाना केलें.' नंतर हजरतांनी फैजुल्लाहखान, करीमखान, गफ्फारखान, पायन्दहखानें व इतर यांना फर्माविलें कीं, लवकर जाऊन आपल्याबरोबर त्यास आणा. तेव्हां त्यांनीं काबूलहून दोन मजलीवर जाऊन आणि चार चार पांच पांच अश्रफी नजराणा देऊन त्याची भेट घेतली. शाहजाद्यानें मेहरबानी दाखविली व हजरतांची ख्याली खुशाली विचारली. तेव्हां त्यांनी सांगितलें कीं, 'रात्रंदिवस आपल्या स्मरणांत जातात व आपणांवर फार खूश आहेत.' नंतर तेथून कूच करून (४१) सरदारांसह काबूल जवळ येऊन एका बागेंत डेरा दिला. मग गफ्फारखान व काजी मजकूर यांनीं ही बातमी हजरतांस सांगितली. तेव्हां हजरतांनीं हुमायूनशाह वगैरेंस आपल्या जमेतीसह जाऊन शाहजाद्यास आणण्यास सांगितलें. त्याप्रमाणें ते गेले. ही बातमी शाहजाद्यास समजून तो त्यांस सामोरा आला, भेट घेतली व आपसांत कुशल प्रश्न झाले. शाह-

---

१ राज्याच्या वारसाविषयींचे भांडणांत जय मिळवून गादीवर बसल्यावर ज्यांना तैमूरनें बक्षिसें दिली त्यांमध्यें पायन्दहखान असून त्यास सरफराजखान हा किताब दिला आणि त्याची जमात जी बारकजई तिचा पुढारी बनविलें. (हे ८९).

जादा बोलला कीं,' निमकहरामांनीं आमचें राज्य उध्वस्त केल्यामुळें तें दुर्रानीयांच्या हातांत गेलें. तुमची भेट झाली हें फार चांगलें झालें.' नंतर एक जागीं भोजनादि व्यवहार करून ता. १ माहे सफर सन १२०६ रोजी[1] तैमूरशहाच्या भेटीस आले आणि रीतीप्रमाणें बरोबरच्या लोकांसह नजरा करून भेट घेतली. हजरतांनीं आलिंगन देऊन विचारपूस केली. नंतर विचारल्यामुळें शाहजाद्यानें इत्थंभूत सर्व हकीकत- हिंदुस्थानकडे जाणें, नकद व सामान गारद होणें व गुलाम कादिर वगैरे हरामांनीं तें परत न देणें, वजीराचे हजर होणें वगैरे-विस्तारानें सांगितली. तेव्हां हजरतांस दुःख होऊन ते उद्गारले कीं,'तुमच्या भावानें सलतनतीची कांहींच हकीकत कळविली नाहीं. ही सर्व हकीकत फार कालानंतर अखबारांवरून कळून आली. असो. सर्व कामें कालाधीन असतात. परमेश्वराची इच्छाच स्पष्ट होते. सध्यां तुम्ही पूर्ण समाधानें मुक्काम करावा. सर्व नीट घडेल.' त्यानें अर्ज केला कीं,'सर्व जगांत (४२) हिंदुस्थानचा एक व या विलायतीचा एक असे दोन राजे मशहूर आहेत. या साठींच एवढा प्रवास करून आलों आहे.' नंतर हजरतांनीं त्यास व बरोबरच्या लोकांस उत्तम पोशाख वगैरे देऊन जहानखानाच्या हवेलींत राहविलें आणि गफ्फारखानास फर्माविलें कीं, 'त्यांची योग्य व्यवस्था करून रोज मुजरा करण्यास जावें ' आणि काजी फेजुल्लाहखानासही हुकूम झाला कीं, ' तुम्ही त्याची हकीकत सांगत जावी.' नंतर वैद्यांना बोलवून प्रकृतिविषयीं विचारलें. त्यांनीं औषध केलें. पण हजरतांनीं सांगितलें कीं,'आपल्यास संयम होणार नाहीं. इतर उपाय करावा. बाकी ठीक आहे.'

मीर्झा अहसन बख्त पेशावरमध्यें शाह वलीखानाच्या हवेलीमध्यें १०० लोक, १५ घोडे, १० उंट यांसह डेरा देऊन होता. बरोबर असलेला घियास (स) उद्दीनखानाचा मुलगा गुलाम हुसेन खान हा परत येण्याच्या अटीवर विदा होऊन बापाकडे गेला. हजरतांच्या हुकमाप्रमाणें अहमदखान करन्जी रोज शाहजाद्याकडे मुजऱ्यासाठी येई व व्यवस्था करी. शाहजाद्यानें अहमदखानामार्फत अर्ज पाठविला कीं, ' आपलीं दोन पत्रें लवकरच इकडे येण्याबद्दल आलीं. त्याच आशेवर शाहजाद्यानें पेशावरांत मुक्काम केला व रयमल वगैरे सावकारांकडून पैसे काढून खर्च केले.' नंतर अहमदखान करन्जीच्या नांवें पत्र (४३) आलें कीं, ' शाहजाद्याची नीट व्यवस्था करावी ' व शाहजाद्यासही निघून येण्याबद्दल पत्र आलें. त्याप्रमाणें त्यानें

---

१ श. १७१३ आश्विन शुद्ध ३; इ. स. १७९१ सप्टेंबर ३०

२ अहमदशाह अब्दाली मरतांच तैमूरला गादी न मिळतां आपला जांवई सुलेमान यास ती मिळावी असा कट शाहवलीखानानें केला असतां त्यास जहानखानानें मदत केली होती.

८ मुहंमला[1] पेशावराहून• कूच केलें. अहमदखानानें ओहदाकरतां उंट, स्वारीसाठीं घोडे, ५००० रुपये रोख वगैरे सरंजाम करून देऊन अर्ज केला कीं, 'स्वारीबरोबर दोन हजार स्वार येतील. तसेंच हुजूरचे उमराव सामोरेही येतील.' शाहजाद्यानें ठीक म्हणून म्हटलें आणि शाहजहानाबादेहून आलेल्या दोन कासीद जोड्यांपैकीं एकीस आणलेल्या पत्रांचीं उत्तरें देऊन परत पाठविलें व दुसरीस काबूलहून परत पाठविण्यासाठीं आपणाबरोबर घेतलें.

काश्मीरचा सुभेदार काश्मीरमध्येंच सुभ्याच्या वसुलींत गढून राहिला आहे. हुजूरकडे पाठविण्यासाठीं पश्मीनाची तयारी करीत आहे.

भावलखान[2] दाऊद पोत्रा भावलपूर मध्यें आहे. त्याचा मुलगा मुबारिकखान मुलखाच्या बंदोबस्तासाठीं सभोंवर हिंडत आहे.

गाझी उद्दीनखान वझीर मुलासह बागपतन येथें आहे. पण पूर्वीं एकदां मुक्काम ठेवलेल्या सेरपूर गांवीं जाण्याचा इरादा आहे.

ले. ३० जु. ३४ जवल १२	२	श. १७१३ पौष शुद्ध ११ इ. १७९२ जानेवारी ७

هو

منتخب اخبارات کابل لغایت دوازدهم ۱۲

جمادالاول سنه ۳۴

حضرت تیمور شاه بادشاه در بلده کابل[•] رونق افروز اند و قاضی فیض الله خان و ملان غفار خان و محمد اسلام خان و عبداللطیف خان و نور محمد خان وغیره حاضر شده مجری کردند نور محمد خان بحضور اقدس التماس نمود که از باعث نا موافقت آب [*و] هوای این ملک مزاج مرشد زاده آفاق میرزا احسن بخت بهادر باز علیل شده ازین جهت همراهیان میرزا موصوف بسیار متفکر اند بعد استماع این معنی حضرت ظل سبحانی از ×از حاضران استفسار فرمودند که الحال چه صلاح عرض مینمایند بارهم ها التماس ساختند که قربان

१ श. १७१३ भाद्रपद शुद्ध १०; इ. स. १७९१ सप्टेंबर ७

२ भावलपूर संस्थानचा मूळ पुरुष असें वाटतें. हा व तैमूरशाह यामध्यें इ. स. १७८८ च्या आरंभीं झगडा झाला होता. (का २।३६०)

× हा शब्द जास्त झाला आहे. गाळावा.

سوم حضرت مالک اند هرچه بمزاج آید ارشاد فرمایند
ما بندها تابع امر عالی هستم لیکن صلاح دولت همین است
که میرزا موصوف را معه مردمان خود بسمت ملتان و
یا پشاور وغیره روانه فرمایند که چند روز آنجا استقامت
خواهند فرمود بعد آن تدارک نمودهٔ خواهد شد هم مکانات
حضور والا اند مضایقه هیچ نیست دیگر ایشان هم بجناب
عالی التماس ساخته بودند اگر در تقدیر مزاج میرزا صاحب
علیل زیاده خواهد شد موجب متفکری موالی خواهد گردید
در جواب ارشاد فرمودند که درست است بعد آن به نور
محمد خان فرمودند که شما نزد میرزا رفته خبر مزاج
استفسار سازند و از طرف حضور بگویند که مضایقه هیچ نیست
در این جا از مختلفی آب [*و] هوا مزاج آن عزیز قرار واقعی
درست نمی باشد لازم که بالفعل در هر مکان که مرغوب
مزاج باشد رخصت شوند بعد خواهش معروضه آن عزیز تدارک
کرده خواهد شد چنانچه نور محمد خان پیش میرزا صاحب
آمده همه ارشادات حضور انور را حرف بحرف گذارش کرده
بعد مسموعه میرزا موصوف فرموده که بهتر درمیان خودها
مشورت ساخته آنچه که قرار خواهد یافت بحضور حاضر شده
التماس خواهم نمود حالا مزاج بفضل ایزد متعال بصحت
است بعد ازان عرضی رعایا پشاور در نظر گذشت مندرج
بود که از ناظم مذکور بندوبست صوبه پشاور قرار واقعی
نشده و همیشه فزاوان [*در] دره خیبر بر بیوپاریان و سوداگران آینده
رونده افتاده غارت گری مینمایند از این جهت بد عملی است
امیدوار فضل و کرم که برداخت رعایا فرمایند بعد مطالعه
حضرت قضا قدرت از ملان غفار خان فرمودند که لایق کاروبار
صوبه داری شاه زاده میرزا عباس خان بنظر می آید چه
صلاح است عرض کرد که درست است لیکن جلد رخصت
فرمایند چرا که موسم افتادن برف عنقریب رسیده فرمودند
که بهتر به میرزا گفتم دهند که تیاری سازند بعد آن براد(

مراد شاه حاضر شده مجری کرده عرایض سا کنان کندس وغیر
گذارانیده بعد مطالعه پروانگی جواب صادر شده * من بعد نور
محمد خان از نزد میرزا احسن بخش بهادر حاضر شده عرض
نمود که میرزا صاحب فرمودند که اگر مزاج حضرت ظل سبحانی
برهمین معنی مرغوب شده که ما را بکسی مکان رخصت
فرمایند این جانب حاضر است بهتر سند صوبه داری ملتان مقرر
نمایند این جانب در آن جا رسیده بندوبست خواهد نمود درین
صورت هم احوالات گذرانی مایان بحضور اظهر خواهد شد
بعد آن قاضی فیض الله خان وغیره ارکانان عرض نمودند که
خوب لیکن مظفر خان را به نیابت میرزا مسطور که واقف
کار است سرافراز و ممتاز دارند بعد ازان حضرت ظل سبحانی
از نور محمد خان استفسار فرمودند که اول ما بدولت به
میرزا موصوف فرموده بودم میرزا مذکور انکار کرده بود حالا
چه طور راضی شدند باعث آن چیست نور محمد خان عرض
نموده که فدوی را باعث دریافت شده میرزا صاحب در دل
خود قیاس نموده که حضرت آنچه ارشاد میفرمایند محض
پرورش و بهبودی این جانب و سوای ازین مخفی نوشته
خواند غیاث الدین خان بدین مضمون نزد میرزا صاحب رسیده
که اگر حضرت پادشاه آن صاحب را رخصت فرمایند بصوبه
ملتان تشریف آرند در آن جا هم تدارک خواهد شد در جواب
فرمودند که درست است بعد ازان حضرت اقدس از میرزای
دفتر ارشاد کردند که بالفعل داخلای محاصل صوبه ملتان چه
قدر است عرض نمود اول بسیار بود الحال هم بعد وضع خرچ
سه لکه روپیه سال است اگر تدارک شود زیاده ازین محاصل
بظهور آید بعد آن قاضی فیض الله خان عرض نموده که از
روی تواریخ دریافت شده که پیشتر صوبه ملتان و نیز صوبه
لاهور به شاه زاده ها شده است فرمودند که میرزا احسن
بخش هم مابدولت را بجای شاه‌زاده میرزا عباس و
میرزا همایون است هم ما التماس ساختند که بجا ارشاد

میفرمایند حضرت ۔سوای ۔ از مرشد زاده ها همایون شاه
وغیره زیاده تفضلات فرمودند بعد ازان نور محمد خان
را برای طلب نزد میرزا احسن بخت بهادر فرستادند من
بعد میرزا موصوف معه همراهیان بحضور والا حاضر شده
مجری کرده حضرت قدر قدرت از راه تفضلات فرمودند
که برای نا موافقت آب [*و] هوا مدر آن عزیز را رخصت
مدکنم و الانه از خود جدا ساختن دل نمی خواهد لیکن
انشاء الله تعالی بعد رفع هنگام برف موافق معروضه شما خود
متوجه آن سمت شده همه امورات حسب دلخواه آن عزیز بظهور
خواهد آمد و یا برای تدارک فشون ها روانه نموده خواهد
شد و مظفر خان در بندگی و غلامی حاضر خواهد ماند از
دست مشارالیه کاروبار صوبه بگیرند که مرد هوشیار و سپاهی
بے نظیر است بعد یک گهری در خلوت مذکورات مانده بهمه
وجوه تسلی و تشفی کرده دادند بعد آن خلعت ملبوس خاص
فاخره معه اسپ سار نقره و طلا و سه ۳ رقم جواهر و بیست
پنج راس اسپ دیگر معه سار نقره و طلا عنایات فرمودند
میرزا موصوف آداب بجا آورده من بعد از حضور بر آمده
شده بر دیوڑهی زنانه یعنی حرم سرای تشریف برده از
آن جا هم خلعت ها عمده و پوشاکی ها و خوانچه ها میوجات
عنایات شده و تشفی فرمودند که آن عزیز چند روز در ملتان
تشریف دارند درین صورت همه اسباب آن عزیز درست خواهد
شد درین عرصه فشون شاهی هم از جابجا فراهم خواهد شد
همه امورات بحسب دلخواه آن عزیز بظهور خواهد آمد هیچ
اندیشه بخاطر نیارند۔ من بعد میرزا موصوف مراجعت کرده
بدیره خود آمده تیاری ساخته از حضور اقدس نور محمد
خان آمده دو لکهه روپیه را تنخواه بر صوبه ملتان و دیره
غازی خان و یک لکهه روپیه نقد برای خرچ و ظروف ها
نقره جهت پخت خاصه و خیمه خورد کلان و شتران بنابر
بار برداری گذرانیده عرض نمود که هفتصد مردم منجمله و ستم

غلامان از حضور والا تعینات صاحب شده اند و متصدیان
ارشاد فرمایند کہ رسید مبلغهای بغلام نوشتہ دهند و سہ
هزار سوار دیگر کہ از حضور انور تعینات شده است فردا
برکاب آمده حاضر خواهد شد در جواب فرمودند کہ بهتر بعد
ازان میرزا صاحب موجودات کارخانجات خود ملاحظہ کرده
چهتہ بر هر یک تقسیم فرمودند بعد معہ افواج خود سوار شده
برای زیارت درگاه حضرت بابر بادشاه تشریف برده قدموس
نموده نذر نیاز گذرانیده دعاء خواستہ پانصد روپیہ دیگر برای
روشنی عرس نیاز کرده معاودت فرموده بدیره خود تشریف
آوردند بعد ازان نور محمد خان از حضور اقدس حاضر شده
عرض نمود کہ امروز ساعت نیک است و سوای ازین موسم
افتادن برف عنقریب رسیده صاحب کوچ فرمایند چنانچہ
میرزا موصوف بخوشی تمام کوچ برخ پشاور فرمودند
بعد نور محمد خان بحضور حاضر شده التماس نموده کہ امروز
میرزا احسن بخت بهادر کوچ فرمودند من بعد از
حضور رقم بنام مظفر خان صادر شده کہ مرشد زاده میرزا احسن
بخت بهادر را برای انتظام صوبہ ملتان رخصت کرده شد
می باید کہ در بندگی میرزا مذکور حاضر مانده یک لکہ روپیہ
را تنخواه بر شما کرده شد جلد سرانجام کرده دهند و یک رقم
بنام ناظم دیره غازی خان صادر شده کہ تنخواه یک لکہ
روپیہ میرزا احسن بخت بهادر نموده شده مبلغ مذکوره جلد
سرانجام کرده دهند و سوای ازین بندگی و غلامی بجا
آرند بعد ازان قاضی فیض الله خان و ملا غفار خان التماس
ساختند کہ حضرت برای رخصت میرزا عباس خان بهادر بہ
صوبہ داری پشاور فرموده بودند چنانچہ ساعت نیک کوچ
میرزا موصوف عنقریب رسیده توقع کہ ×کہ امروز بحضور لامع النور
طلبیده رخصت فرمایند در جواب فرمودند کہ بهتر بعد حضرت
از ارکانان خلوت فرمودند همہ ها معروض داشتند کہ در

× हा शब्द जास्त पडला आहे. गाळावा.

فرستادن میرزا عباس خان بهادر هیچ قباحت نیست بندوبست صوبه مذکور بوجه احسن خواهد شد دره خیبر والهٔ که سر یورش برداشته اند آیندگان و روندگان را غارت می سازند بسزای خود رسیده بجای خودها خواهند نشست و مبلغان که از دو سالهٔ قرار واقعی تحصیل نمی شوند از رسیدن میرزا موصوف درستگی خواهد شد بعد ازان حسب الطلب حضور والا شاهزاده عباس خان بهادر حاضر شده مجری کردند حضرت از راه تفضلات خلعت کلاه چهارجغه و الخالق سمور و شمله وغیره عنایت فرمودند که جلد به پشاور رفته بندوبست سازند بعد از رفع هنگام برف دائره دولت هم متوجه آن سمت خواهد شد میرزا موصوف آداب بجا آورده مرخص شده بدیره خود آمده بعد ازان ملان غفارخان و عبداللطیف خان کاغذ سپاه مردم معهٔ میرزا عباس ملاحظه کنانیده بعد مطالعه یک لکهه روپیه نقد جهت خرچ سپاه عنایت کردند چنانچه میرزا عباس خان مرخص شده معه کریم خان و عبدال خان وغیره کوچ برخ پشاور کردند و اراده حضرت هم بعد انقضای ایام برف برخ پشاور است آینده باید دید رقم بنام صوبه پشاور بدین مضمون صادر شده که شما صوبه مذکور را حواله شاهزاده عباس خان نموده خود را بحضور والا برسانند چرا که از شما بندوبست دره خیبر بظهور نرسیده بعد ازان عرضی فتح علی خان تالپور به نظر گذشت بعد ملاحظه برای جواب به ملان غفار خان حکم صادر شده بعد آن عرضی عیاز الدین خان بحضور گذشته نوشته بود که غلام قصد شرف ملازمت میدارد در جواب صادر شده که بیایند

(४९) ता. १२ जमादिलावल सन ३४ (शाह आलमी जुलूस) पर्यंतची काबूल येथील निवडक बातमी.

तैमूरशाह काबूलमध्यें खुशाल आहेत. काजी फैजुल्लाहखान, मुल्ला गफ्फारखान, महम्मद इस्लामखान, अब्दुल्लगनीफखान, नूर मुहम्मदखान वगैरेनीं हजर होऊन मुजरे केले. नूर मुहम्मदखानानें अर्ज केला कीं, ' या मुलखाच्या अननुरूप हवापाण्यानें मीर्झा अहसन बख्तची प्रकृति पुन्हा बिघडली आहे. यामुळें सोबत्यांना

१ शा. १७११ पौष शुद्ध ११; इ. स. १७९२ जानेवारी ४.

काळजी वाटत आहे.' हें समजल्यावर हजरतांनीं सभासदांना सल्ला विचारला. त्यांनीं (५०) शाहजाद्यास[1] मुलतान, पेशावर वगैरे बाजूस पाठवावें म्हणजे ठीक होईल असें मत दिलें. त्यावर हजरतांनीं ठीक म्हणून म्हटलें व नूर मुहम्मदखानास शाहजाद्याकडे पाठवून त्यास तसें कळविण्यास सांगितलें. त्याप्रमाणें नूर मुहम्मदखानानें केलें असतां शाहाजाद्यानें, जें ठरेल तें करावें; सध्यां प्रकृति ठीक आहे असें सांगितलें. नंतर पेशावरच्या प्रजेची अर्जी आली कीं, 'येथील नाजिमाकडून पेशावर सुभ्याचा बंदोबस्त न होऊन चोर हमेशा खैबर घाटांतून येजा करणारे व्यापारी व सौदागर यांवर हल्ला करून लूट करतात. यामुळें बद्द अमल होतो. तरी कृपा व्हावी.' तेव्हां हजरतांनीं मुल्ला गफ्फारखानास 'शाहजादा मीर्झा अब्बासखान सुभेदारीच्या लायक आहे. काय सल्ला आहे' म्हणून विचारलें. त्यानें 'ठीक आहे. पण बर्फ पडण्याचा काळ जवळ आला आहे. तरी लवकर पाठवावें' असें विनविलें. तेव्हां हजरतांनीं शाहजाद्यास तसें कळविण्यास सांगितलें. नंतर (५१) मुराद शाहाच्या भावानें येऊन मुजरा केला व कुन्दुस[2] वगैरेंच्या रहिवाशांची विनंति कळविली. नंतर नूर मुहम्मदखानानें येऊन शाहजाद्यातर्फे विनंती केली कीं, 'आपल्या इच्छेप्रमाणें मी जातों. मला मुलतान सुभ्याची सनद मिळावी. मी तेथील बंदोबस्त करून सर्व हकीकत आपणास कळवीन.' तेव्हां काजी फैजुल्लाहखान वगैरेंनीं अर्ज केला कीं 'ठीक आहे. पण मुजफ्फरखान वाकिफ अमल्यामुळें त्यास नायबगिरी द्यावी.' नंतर हजरतांनीं नूर मुहम्मदखानास विचारलें कीं, 'प्रथम नाकबूल असतां आतां शाहजादा कसा तयार झाला!' त्यावर मुहम्मद खानानें 'आपल्या हेतूच्या शुद्धतेची त्यास खात्री वाटली व शिवाय घियासुद्दीनखानानें शाहजाद्यास मुलतान येथें गेल्यावर सर्व प्रकारची मदत करण्याचें कबूल केलें आहे' असें सांगितलें. पुढें हजरतांनीं दफ्तरदारांस मुलतानच्या महसुलाविषयीं विचारलें त्यांनीं सांगितलें कीं, सर्व वजा जातां तीन लाख रुपये आहे. आतां काजी फैजुल्लाहखानानें विनविलें कीं,'लाहोर व मुलतान हे सुभे पूर्वी शाहजाद्यांना दिले आहेत.' त्यावर हजरत उत्तरले कीं, 'मीर्झा अहसन बख्त आम्हांस हुमायून व अब्बास या शाहजाद्याप्रमाणेंच आहे.' (५२) नंतर नूर मुहम्मदखानाकडून शाहजाद्यास बोलावून आणिलें आणि त्यास निरोप देण्याचें कारण, बर्फाचा काळ संपल्यावर स्वतः तेथें येऊन सर्व व्यवस्थित करण्याचा इरादा इत्यादि गोष्टी सांगून, समाधान करून व पोशाक वगैरे देऊन विदा केलें. शाहजादा तेथून अंतःपुराकडे गेला. तेथेंही पोशाक

---

१ हा तैमूरचा एक मुलगा असून या वेळेपासून तैमूरच्या मृत्यूपर्यंत पेशावरच्या सुभेदारीवर होता.

२ याचा इंग्रजी अक्षरविन्यास Kunduz असा केलेला आढळतो, हें गांव काबूलच्या जवळ जवळ उत्तरेस १६० मैलांवर आहे.

व समाधानाच्या गोष्टी वगैरेंनीं सन्मानित होऊन बिदा झाला. शाहजाद्यानें आपल्या डेऱ्यास येऊन प्रयाणाची सिद्धता केली. इतक्यांत नूर मुहम्मदखानानें येऊन मुलतान व डेरा गाझिखान या सुभ्यांवर दोन लाख रुपयांच्या हुंड्या व एक लाख रुपये रोख खर्चासाठीं दिले व सांगितलें कीं, 'तुमच्यासाटीं ७०० लोक व ६ (५३) चाकर नेमले आहेत. कामगारांस यांजपाशीं पावत्या देण्यास सांगावें. शिवाय जास्त नेमलेले तीन हजार स्वार उद्यां हजर होतील.' यावर शाहजादा ठीक म्हणून म्हणाला. नंतर त्यानें आपलें सामान विभागून दिलें व स्वतः बाबुरच्या दर्ग्यांचे दर्शनास गेला आणि तेथील कार्यक्रम आटोपून परत आला. इतक्यात नूर मुहम्मदखानानें येऊन सांगितलें कीं, 'आज चांगला दिवस आहे व हिमवर्षकाल जवळ आला आहे. तरी कूच करावें.' त्याप्रमाणें मीर्झ्यानें पेशावरकडे कूच केलें. नंतर त्यानें ही बातमी हजरतांना जाऊन सांगितली. हजरतांनीं मुजफ्फरखान व डेरागाझीखानचा सुभेदार यांना पत्रें घालून प्रत्येकानें एक लाख रुपयांची तरतूद करण्याविषयीं व शाहजाद्याची चाकरी करण्याबद्दल फर्माविलें. नंतर फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांनीं विनंति केली कीं, 'आपण अब्बासखानास पेशावरची सुभेदारी फर्माविली आहे. आतां शुभ दिवस आहे. तरी त्यास हुजूर बोलावून आज्ञा द्यावी.' तेव्हां ठीक म्हणून बोलले. सभासदांनीही अब्बासखानास पाठविण्याचे फायदे वर्णन करून सांगितले. (५४) नंतर तो हुजूर आला असतां त्यास योग्य पोषाख देऊन पेशावरास जाऊन बंदोबस्त करण्याबद्दल फर्माविलें व हिमकालानंतर 'मीही तिकडे येतों' म्हणून सांगितलें. पुढें तो निघून गेल्यावर गफ्फारखान व अब्दुल्लतीफखान यांनीं पाठवावयाच्या लोकांची माहिती दिली. हजरतांनीं त्यास एक लाख रुपये देवविले. अब्बासखानानें करीमखान व अब्दालखान यांसह पेशावरतर्फेस कूच केलें. तेव्हां पेशावरच्या सुभेदारास पत्र गेलें कीं, 'तुमच्या हातून तो सुभा व खैबरघाट यांचा बंदोबस्त होत नसल्यानें सुभा शाहजाद्याच्या हवाला करून तुम्ही हुजूर यावें. नंतर तालपूरच्या फतह अलीखानाचा अर्ज आला व जबाब लिहिण्यासाठीं गफ्फारखानास हुकूम झाला. पुढें धियासुद्दीनखानाचा अर्ज आला कीं, भेटण्याची इच्छा आहे. जबाब दिला कीं यावें.

ले. ३१
[जु. ३४*] जखर २ } ३ { श. १७१३ माघ शुद्ध ४
इ. १७९२ जानेवारी २७

اخبار دربار اردوی معلی لغایت دویم

جمادی الثانی مقام کابل

حضرت تیمور شاه بادشاه در بلده کابل رونق افروز اند همه

سرداران در اینان معرفت ملان غفار خان و قاضی فیض الله

خان بعرض رسانید کہ یک سال. بر سفر گذشتہ چرا کہ ۱
مراد شاہ در پیش بود درین ولا فراغت شدہ لیکن تد
مردمان فشون شاهی و اسپان وغیرہ ماندگی دارند و غلاما
پنج پنج چهار چهار سال شدہ کہ از خانہ جدا شدہ بحض
حاضرایم امیدوار است کہ دو چهار ماہ را رخصت صادر شو
کہ بخانہ خودها رسیدہ باز بحضور والا حاضر خواهم شد جناب
عالی بموجب معروضہ از مشارالیہ‌ها فرمودند کہ ما بدولت ہ
ارادہ بطرف اتک و پشاور مقرر کردہ بود از باعث موس
زمستان کہ بدرجہ می اند یک دو ماہ موقوف داشتہ
است هر یک را رخصت دهند و بگویند کہ بعد دو سہ ۳ ما
آمدہ حاضر شوند چنانچہ هم ها قبول نمودہ بخانہ خودها رخصت
شدند ارکانان مشیران حضور حاضر ماندند بندگان عالی بنابر
تیاری سرسات حکم فرمودہ کہ دیرہ رایات عالیات تا بہ انقضای
ایام زمستان درین جا خواهد ماند چنانچہ هم تیاری
زمستانی حسب الارشاد بعمل آمد بعد آن عرضی ناظم کشمیر
بدین مضمون بنظر گذشت کہ بموجب ارشادات حضور فیض
گنجور جلس قسم پشمینہ وغیرہ معہ زر نقد ارسال حضور والا
نمودہ بنظر کرامت اثر خواهد گذشت و علام روز و شب در
سر کاروبار درستی تعلقہ خود سرگرم است از اقبال حضور
والا بخوبی سرانجام خواهد یافت و برای تحصیل زر بہ
اهل کاران خود تقید نمودہ عنقریب بحضور ارسال میدارم
چنانچہ در جواب عرضی رقم حضور فیض گنجور بدین مضمون
صادر شد کہ آفرین صد آفرین باید کہ همرین نمط بکاروبار
مرجوعہ ساعی و سرگرم بودہ بدل جمعی پردازند و بموجب
معروضہ ایشان کہ پیشتر بنابر بندوبست ضلع چهچہ هزارا کہ
عرض کردہ بود چنانچہ احمد خان نورزئی از حضور تعین
شدہ اگر کسی کار ضلع شما تعلق از مشارالیہ داشتہ باشد درست
باید کنانید چرا کہ ازان خان موصوف ... شدہ حاضر خواهد شد
و اجناس پشمینہ وغیرہ معہ زر نقد مرسلہ شما نیز بنظر خواهد

گذشت باید که جلد دیگر زر نقد ارسال حضور نمایند تاکید دانند
بعد آن عرضی غلام نبی خان لتی بدین مضمون بنظر گذشت
که جناب عالی ارشاد فرموده بودند که بعد فراغت مهم مراد
شاه دران ضلع متوجه خواهم شد غلام حسب الارشاد جناب
اقدس در دیره‌جات قیام ورزیده فتح علی خان در تمام ملک
غلام تصرف خود نموده فدوی هنوز بموجب حکم حضور کناره
کش نشسته مانده چنانچه بندگان حضرت از مهم مذکور فراغت
یافته در بلده کابل رونق افروز شدند روز و شب که غلام
بجناب حق تعالی دست بدعا بود مستجاب شده که حضرت
بخوبی فراغت یافتند امیدوار است که فوج ظفر موج را برای
کومک صادر شود یا ان حضرت برای چپاولی این ضلع متوجه
شوند که خان مذکور را خارج نموده در ملک خود قابض
و متصرف شوم بدون خبرگیری حضور گذاره غلام نیست
چرا که بجز آن جناب تکیه و پناهی ندارم که عرض احوال کنم
بعد ملاحظه عرضی از مشیران مشوره نمود که چه صلاح باید
کرد مشارالیه‌های عرض نمود که حضرت درین ولا از مهم مراد
شاه فراغت کرده اند و سرداران نیز رخصت بجانه خودها
شدند بعد ایام زمستان کسی سردار را برای بندوبست ملک
آنجا رخصت فرمایند و علاوه آن فتح علی خان در غلامی حاضر
است کسی عذر در ادای نذرانه حضور والا عذر ندارد بعد
دریافت فرمودند که جواب دار و مدار بنویسند که بعد
انقضای ایام زمستان تدارک قرار واقعی بموجب معروضه
ایشان بعمل خواهد آمد بعد آن عرضی فتح علی خان معرفت
قاضی فیض الله خان و غفارخان بدین مضمون بنظر گذشت که
غلام کسی وجه از غلامی حضور والا یک سر مو عذر ندارم این
مرتبه از باعث که فوج× ... ازین وجه هنگامه مانده زر تحصیل
نشد که ارسال حضور میکرد امسال از اقبال آن جناب زر

× या शब्दापासून पुढील दोन तीन ओळी कोणी तरी कात्रीचा प्रयोग केल्यानें कापल्या गेल्या आहेत. यामुळें कथातंतू तुटला आहे.

نذرانه بقایا و حال ارسال خواهم کرد بعد مطالعه رقم بدل
جمعی صادر شد نامه مراد شاه معه تحفه تحایف بدست برادر
زاده میرزا غفور خان در حضور بادشاه بتاریخ چهاردهم
جمادی الاول بدین مضمون بنظر گذشت که آنچه قول او[*] عهد
درمیان آمده کسی عنوان تفاوت نخواهد شد این جانب چند روز
دیره خود در قلعه مروشاه جهان میدارم بعد آن کوچ بطرف
ولایت خود خواهم نمود لیکن مردم مایان در قلعه مذکور
خواهند ماند و صاحب هم بمردم بلخ و بخاره بتقید تمام
ارقام فرمایند که حرکت در ملک مایان نسازند پیش ازین عهد[*و]
پیمان در باب درستی از مردم مذکور و این جانب و صاحب
که بمیان آمده بود قبول کردم لیکن اوشان قائم نماندند
الحال باز از حضرت و مردم بلخ درستی گردیده اگر ثانی
الحال حرکت خواهند نمود بار هنگامه کلان برپا خواهد شد بعد
از مطالعه نامه مذکور جناب عالی تمام ارکانان سلطنت را یاد
کرده فرمودند که مراد شاه این قسم نوشته اند و نیز تحفه
تحایف چهار راس اسپ عراقی[و*] چهار عدد بندوق رومی
و یک عدد مالای مروارید و یک صد تهان ولایتی و پنجاه تانه
بنات دو رویه فرستاده اند چنانچه همه مشیران را معاینه
کنانید بعد آن قاضی فیض الله خان و ملان غفار خان و نور
محمد خان پسر گل محمد خان خزانچی عرض نمود که حضرت
جواب بدین مضمون روانه فرمایند که ما بدولت گاهی از
کسی بعد قول و عهد تفاوت نکرده لیکن اعتماد مردمان بلخ
و بخاره والم باین جانب هم نیست اگر حالا اوشان از صاحب
حرکت نمایند این جانب سعی مردمان مذکور نخواهم فرمود
صاحب از اوشان بخوبی خواهند فهمید بلکه فشون شاهی
یعنی افواج ما بدولت از حضور تعین خواهد شد شامل شده
تدارک نمایند حضرت خدیو گیهان ازین معروضه مشیران را
پسند نموده جواب نامه بمضمون مذکوره نویسانیده معه
خلعت عمده جهت مراد شاه بتفصیل یک صد دوشاله پنجاه کمر

بند پشمینه دو صد تهان سفید بافته و پلجاه تهان جامع واز پشمینه و سرپیچ مرصع جواهر جغه و راس اسپ یک شمشیر معه ساز طلائی یک عدد حقه کلان مرصع چهار نفر غلام یک عدد پیاله سنگ یشم بمیرزا غفور خان داده رخصت کردند چنانچه مشارالیه از حضور برامد شد بعد آن رقم حضرت تیمورشاه بنام بهاول خان داود پوتره و مظفر خان پسر سوجی خان ملتان واله در مقدمه تاکید ارسال خزانه صاد شده که ارسال حضور نمایند

احوال کشمیر برین نمط است که زمان خان بر صوبه داری آنجا از حضور تیمور شاه سرافراز است خزانه و اجناس پشمینه وغیره برای حضور والا ارسال داشته و به احمد خان نور زئی که از حضور فیض گنجور برای بندوبست خام چهچه هزارا وغیره که رخصت شده در سواد اتک رسیده است نوشته فرستاد که اجناس خزانه را معه جمعیت خود بمحافظت تمام بکابل برساند چنانچه مشارالیه بموجب نوشته صوبه دار موصوف دو هزار سوار همراه داده روانه پیشتر نمود -

(५६) ता. २ जमादी उस्सांनी पर्यंतची काबूल येथील तळावरील हकीकत.

हजरत तैमूरशाह काबूलमध्यें विराजत आहेत. सर्व सरदारांनीं काजी फैजुल्लाह-खान व गफ्फारखान यांच्या मुखानें (५७) अर्ज केला की, ' मुरादशाहाच्या मोहिमेमुळें एक वर्ष प्रवासांत गेलें. आतां मोकळीक आहे. शाही सैन्यांतील सर्व लोक व घोडे कंटाळले आहेत. आम्हांस घरें सोडून व हुजूर येऊन चार चार पांच पांच वर्षे झालीं. उमेद आहे कीं, दोन चार महिने रजा मिळावी म्हणजे घरीं जाऊन परत येऊं.' हजरतांनीं फर्माविलें ' आमचा अटक व पेशावर इकडे जाण्याचा उद्देश आहे. पण कडक थंडीच्या मोसमामुळें एक दोन महिने थांबलों आहों. प्रत्येकास रजा देऊन सांगावें कीं, दोन तीन महिन्यांनीं येऊन हजर व्हावें.' त्याप्रो सर्व

---

१ श. १७१३ माघ शुद्ध ४; इ. स. १७९२ जानेवारी २७

जण निघून गेले. फक्त सल्लागार हुजूर राहिले. हजरतांनीं हुकूम केला कीं, ' हिवाळा सरेतों डेरा येथेंच द्यावा. ' तेव्हां हिवाळ्याची सर्व तरतूद केली गेली. नंतर काश्मीरच्या सुभेदाराचा अर्ज आला कीं, ' हुकमाप्रो पश्मीना व रोकड पाठविली आहे. नजरेखालून घालावी. गुलाम रात्रंदिवस बंदोबस्ताच्या कामांत गढून आहे. स्वामीच्या दैवानें घडून येईल. वसूल, जमविण्याबद्दलही कामगारांना ताकिदी केल्या आहेत. लवकरच हुजूरकडे पाठवीन '. यावर हजरतांनीं फर्माविलें कीं, ' असेंच काम करीत संतोषानें असावें. पूर्वी छछ हजारा जिल्ह्याच्या बंदोबस्ताबद्दल अर्ज केल्यावरून हुजूरकडून अहमदखान नूरझई नेमला गेला आहे. तुमच्या जिल्ह्याचें कांहीं काम असल्यास त्याजकडून करवून घ्यावें. कारण तो ...... परत येणार आहे. त्यावेळीं तुम्ही धाडलेला पश्मीना व रोकड नजरेखालून जाईल. (५८) आणखी रोकड हुजूर पाठवावी. '

नंतर गुलाम नबीखान लटी (لتی) याचा अर्ज आला कीं, ' हजरतांनीं कळविलें होतें कीं, " मुरादशाहाच्या मोहिमेंतून मोकळे होतांच त्या जिल्ह्यांत येऊं. " यामुळें या बंद्यानें डेन्यांतच मुक्काम केला. फतह अलीखानानें गुलामाचा सर्व मुलुख घेतला आणि हा गुलाम मात्र अजून आपल्या आशेवर बसला आहे. हजरत मोहिमेंतून मोकळे होऊन आतां काबूलमध्यें विराजत आहेत. उमेद आहे कीं, कुमकेस फौज येईल. निजबरोबर हजरतांनीं या जिल्ह्यांत यावें. म्हणजे उपर्युक्त खानास बाहेर घालवून मुलुख ताब्यांत घेईन. आपणांस नुसतें कळवून गुजारा होत नाहीं. आपल्याशिवाय मला दुसरा आश्रय नाहीं. ' यावर सल्लागारांस मत विचारलें. ते उत्तरले कीं, ' हजरत मुरादशाहाच्या मोहिमेंतून आतां मोकळे झाले आहेत आणि सरदारही घरीं गेले आहेत. हिवाळ्यानंतर कोणा सरदारास लुटीच्या मुलखाचे बंदोबस्तास पाठवावें. शिवाय फतह अलीखान चाकरांपैकीं एक आहे. हुजुरास नजराणा देण्याविषयीं सबब सांगत नाहीं. ' तेव्हां त्यास लिहिण्यास सांगितलें कीं, ' हिवाळ्यानंतर अर्जाप्रो मदत होईल. '

नंतर काजी फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांच्या मारफतीनें फतह अलीखानाचा अर्ज आला कीं, ' हा गुलाम हजरतांच्या इतर बंद्यांहून केसभरही स्वतःस निराळें समजत नाहीं. फौजेमुळें .... गडबड होऊन पैसा वसूल झाला नाहीं कीं, तो हुजूर पाठवावा. या सालीं स्वामीच्या दैवानें (५९) बाकीचा व या सालचा नजराणा पाठवून देईन. '

नंतर मुरादशाहाचें पत्र नजराण्यासह व गफूरखानाच्या पुतण्याकरवीं ता. ११ जमादिलावलला[1] सादर झालें. त्यांतील मजकूर असा कीं, ' आपल्यामध्यें जो तह

---

१ श. १७१३ पौष शुद्ध १५, इ. स. १७९२ जानेवारी ९

झाला त्यांत कोणत्याही प्रकारें निराळें केलें नाहीं. आम्हीं कांहीं दिवस शाहजहा-नच्या मर्व किल्ल्यांत डेरा दिला आहे. थोडे दिवसांनी स्वतःच्या विलायतेस जाऊं. परंतु आमचे लोक सदरहू किल्ल्यांत राहतील. साहेबांनींही बल्ख व बुखारा येथील लोकांना ताकीद करावी कीं, आमच्या मुलखांत त्यांनीं हालचाली करूं नयेत. यापूर्वीच आम्ही, साहेब व ते लोक यांमध्यें जो करार झाला आहे तो मी कबूल केला आहे. पण त्यांनीं पाळला नाहीं. आतां हजरत व बल्खचे लोक यांनीं दुरुस्त असावें. पुन्हा जर हालचाल करतील तर फार मोठा प्रसंग येईल.' यावर हजर-तांनीं सर्व दौलतीच्या आधारस्तंभांना कळविलें कीं, 'मुरादशाहानें वरील पत्र आणि घोडे, बंदुका, मोत्यांची माला व कापडचोपड भेट पाठविली आहे.' यावर फैजुल्लाहखान, गफ्फारखान व खजानची गुलमुहम्मदखान याचा मुलगा नूरमुहम्मदखान, यांनीं विनंति केली कीं, 'आपण पुढील मजकुराचें पत्र पाठवावें.' तसें झाल्यावर आम्हीं त्यांत कोणत्याही तऱ्हेनें अंतर पाहिलें नाहीं. पण बल्खचे लोक व बुखाऱ्याचा मालक यांचा विश्वास नाही. त्यांनीं जर गडबड केली तर आम्ही मदत करणार नाहीं. साहेबांनीं पाहून घ्यावें. उलट आमची फौज नेमली जाईल व ती आपणांस सहाय करील.' हजरतांस हा सल्ला पटून तसें पत्र (६०) व भेटीच्या वस्तू मीर्झा गफूरखानापाशीं देऊन निरोप दिला.

नंतर तैमूरशाहानें भावलखान दाऊद पोत्रेह आणि मूर्जीखानाचा मुलगा व मुलतानचा मालक मुजफ्फरखान यांस खजीना हुजूर पाठविण्याविषयीं ताकीदपत्रें पाठविलीं.

काश्मीरचा अहवाल असा कीं, तेथील सुभेदारीवर तैमूरशाहानें अमान-खानास नेमिलें. त्यानें छछ हजारा जिल्ह्याच्या बंदोबस्तासाठीं हजरतांनीं पाठ-विलेला अहमदखान नूरजई हा अटकला पोहोंचला असतां त्यास लिहून पाठ-विलें कीं, 'खजिन्याचे जिन्नस आपल्या जमेतीसह सुरक्षितपणें काबूलास पोंच-वावे.' त्याप्रमाणें अहमदखानानें दोन हजार स्वार बरोबर देऊन खजीना पुढें रवाना केला.

---

१ मुर्घाब नदी व ट्रान्स कास्पियन रेल्वे यांवरील आणि रशियन तुर्कस्थाना-तील एक शहर.

२ येथील उल्लेखावरून बुखारा मुरादशाहाच्या ताब्यांत नसून त्याचा मालक दुसराच कोणी तरी होता असें दिसतें.

कै. ३२ } { शा. १७१३ माघ वद्य १४
हि. १२०६ जमाद २७ } { इ. १७९२ फेब्रुवारी २१

هو

منتخب اخبارات کابل و لاهور وغیره لغایت
بیست هفتم جمادی الثانی سنه ۱۲۰۶

حضرت تیمور شاه بادشاه لغایت بیست هفتم ۲۷ جمادی الثانی در بلده کابل رونق افروز اند و قاضی فیض الله خان و وکیل را با عبداللطیف خان و ملان عفارخان و معین الملک نورمحمد خان و النفات علی خان وغیره در حضور اقدس حاضر اند بعد ان عفارخان التماس نمود که مزاج محمد اسلام خان از چند مدت از بسکه باعث پیری که موجب ناتوانی هاست علیل دود و ایکن الحال غلبه مرض بسیار است هوش [*و] هواس شناخت مردم هیچ نیست و برادرزاده خان مذکور مجلس رای نامی حسب الطلب آمده حاضر است فرمودند که حکیم را همراه برده معالجه نمایند بعد آن عرایض میرزا احسن بخت بهادر مشعر بر داخلای پشاور و کوچ ساختن برخ ملتان بنظر گذشته و نیز عرایض وجیه الدین خان و اسدالله خان ایلچی بنظر مبارک گذشته که امید وارم که رقم مبارک بنام صوبه دار پشاور جهت رسانیدن فدویان عنایات شود که روانه شده شرف اندور ملازمت شوم بعد مطالعه حضرت از ارکانان قاضی فیض الله خان وغیره خلوت فرمودند که ایلچی پتیل بهادر می آید و ما بدولت را پرداخت میرزا احسن بخت مذکور خاطر است چه تدبیر باید نمود حاضران عرض کردند که اول از پیر صاحب استفسار فرمایند چنانچه همان وقت پیر صاحب حسب الطلب آمده حاضر شد حضرت همه احوال استفسار فرمودند در جواب عرض کرد که قول بزرگان اینست که هرکسی طالب شده نزد کسی بیاید درکار او بمقدور خود ساعی بودن موجب نیک نامی خلایق و سرخروئی بجناب حق سبحانه تعالی است امید که بهر طوریکه بهتر باشد کار

میرزا احسن بخت . بهادر مرا کرسی نشین فرمایند و وکیل
پیل بهادر که از هندوستان می آید عرض معروض او
دریافت فرموده آنچه تدبیر مناسب ان وقت خواهد شد بعمل
آرند حضرت بعد مسموع ارشاد فرمودند که مابدولت را
همین مزکور خاطر است ... رقم بنام وجه‌الدین خان وغیره
در جواب عرضی صادر شده که بعد از نوروز کوچ کرد ...
... شد که بقضای الهی محمد اسلام خان فوت شده بعد
استماع برای رسانیدن ... ورشده بعد همه ارکانان حضور والا
برای تجهیز و تکفین همراه جنازه شدند ... رعایا و اکابران
کشمیر بدین مضمون بحضور اقدس گذشتم که جهان خان از
ظلم دست بردار ... در این صورت تمام رعایا فراری شده
بجای دیگر خواهد رفت آن حضرت خاوند اند امید که مشارالیه
را تاکید بلیغ شود که ازین حرکات دست بردار شده در
پرداخت رعایا باشد در این موجب آبادی شهر خواهد
ماند بعد ملاحظه عرایض بر وکیل نام برده خفگی فرمودند و
بر ملان غفارخان ارشاد شده که جهت بندوبست صوبه مذکور
کسی دیگر را تجویز نموده معروض دارند چنانچه خان
مذکور از دیگران صلاح کرده عرض نمود که شاهزاده میرزا
کوه دل بهادر را رخصت فرمایند که بهادر مسطور بسیار دانا و
عاقل هستند چنانچه حضرت میرزا موصوف را یاد فرموده
خلعت عمده عنایات ساخته ارشاد فرمودند که اول شما به
پشاور نزد میرزا عباس خان بهادر رفته چندی مقام دارند
اگر درین عرصه جهان خان معقول و درست شده دست
تطاول در حق رعایا باز خواهد داشت و از ارشادات
حضور انحراف نخواهد ورزید بهتر والا بسزای خود خواهد
رسید بطوریکه ارشاد حضور به شما خواهد شد موافق آن بعمل
آرند چنانچه مشارالیه خلعت پوشیده رخصت شده بعد آن
قاضی فیض الله خان باتفاق غفارخان عرضی مظفرخان ناظم
ملتان گذرانیده عرض نمود که خان مذکور از استماع رخصت

شدن میرزا احسن بخت بهادر بصوبه ملتان بسیار متفکرند از
این جهت عرضی بحضور اقدس ارسال داشتم و به غلام هم
نوشتم که آنچه مرضی حضور والا باشد اطلاع دهند چرا که
فدوی خانه زاد قدیمی است لهذا غلام التماس می نماید که
در کوچ حضرت دو چهار ماه را توقف است چنان نشود
که از بیدلی او کاروبار ابتر شود و علاوه آن میرزا احسن
بخت بهادر از کاروبار صوبه نا واقف هستند درین صورت
مشارالیه را رقم مبارک مشعر بر تسلی و تشفی عنایات فرمودن
صلاح درست است بعد استماع ارشاد فرمودند بوقت رخصت
میرزا معزالیه را جهت مختاری داشتن صوبه ملتان به مظفر
خان بدستور فهمانیده داده ام و میرزا مسطور کاروبار صوبه مذکور
بطور خان مذکور خواهد گذاشت شما هم تسلی و تشفی بنویسند
که آنچه زر تنخواه بر شما شده است در بندگی و تابعداری
میرزا معزالیه حاضر مانده بگذرانند و از آئنده تا رسیدن
رایات عالیات جاه و جلال هشت هزار روپیه در ماهیه به
میرزا مسطور میرسانیده باشد و از طرف حضور بهروجه دل
جمعی دارند و متوجه احوال شناسند بعد ازان عرضی
شاهزاده عباس خان بهادر مشعر بر داخلائی پشاور رسیده
مندرج بود که غلام از حضور مرخص شده در بلده پشاور
رسیده از میرزا احسن بخت بهادر ملاقات ساختم چنانچه
میرزا موصوف کوچ کرده بوج ملتان رفته اند و وجیه الدین
خان وکیل پتل بهادر معه اسد الله خان ایلچی که درین جا
سکونت میداشت حاضر شده ملازمت کردند فدوی موافق
مراتب بانها خلعت داده یک صد ببست پنج روپیه یومیه
جهت خرج مقرر کرده دادم بعد نوروز مشارالیها را حسب الارشاد
عالی مردم خود همراه داده روانه حضور کرده خواهد شد و
دری فوج را برای تحصیل زر نزد شهداد خان بضلع اٹک
روانه کرده و خود در انتظام صوبه پشاور سرگرم هستم
به مطالعه حضرت برای در جواب ارشاد صادر شده که بدل

جمعی باشند بعد ازان عرض شد که سوداگر از طرف سمرقند
و بخارا آمده است و برای ملازمت حضور انور حاضر شدن
می خواهد درین باب هرچه امر در جواب ارشاد که چه
مضایقه بعد ملان غفار خان عرض نمود که چهلم وغیره آنچه که
رسوم می شود بابت فوت شدن محمد اسلام خان کرده شد و
آنچه که کاروبار تعلق خان موصوف بود حالا ابتر است و خان
مرحوم پنجاه شصت هزار روپیه را مال و اجناس در حین و
حیات خود خیرات کرده داده و آنچه که باقی است آنرا
در یک مکان نگاه داشته و برادرزاده خان مرحوم که از
لاهور آمده حاضر است هرچه ارشاد شود بجا آرم بعد استماع
ارشاد شده که قاضی فیض الله خان آنچه که بموجب شرع
شریف اسلام دهد موافق آن بعمل آرند چنانچه قاضی مذکور
عرض کرده که بخانه خان مرحوم پسر نیست مگر یک صبیه است
و مشارالیه ...... حضور بود حالا اگر برادر زاده او کلمه دین
خوانده مسلمان شود نام برده را پسر خان مرحوم ......
ده مالک همه مال و اسباب و خدمات فرموده سر افراز
فرمایند و اگر نام برده اقبال ...... بهر کسی که بمزاج والا
آید سر افراز فرمایند بعد استماع از ملان غفار ... ... برادر
زاده خان مرحوم این معنی اقبال سازد بهتر و الانه از شهر
بدر سازند چنانچه خان مذکور ... ... که مرضی حضور
اقدس همین است لازم که قبول نمایند همه بهتر خواهد شد
ولی نام برده ... اقبال نکرده آخرش بعد از مبالغه بسیار قبول
کرده کلمه خوانده همراه غفار خان خاصه خورده نماز با جمعات
ادای کرده شادی بسیار شده خان مذکور اورا بحضور
اقدس آورده نام برده نذر گذرانیده قدم بوس شده
حضرت بسیار تشفی و دل جمعی فرموده بخطاب محمد
اسلام خان و خلعت عمده کلاه و دوشاله و الحاقی و
بدستور خدمات جواهر خانه وغیره سر افراز فرمودند
مشارالیه آداب بجا آورده بخانه خود آمده بعد ازان نامه

پادشاه بلخ بدین مضمون بحضور لقدس گذشته که طبیب
مراد شاه بسیار کسل مند و علیل است با هرچند که از حکمایان
ولایت ها علاج معالجه بسیار کردند لیکن صورت شفا بنظر
نمی آید اگر حضرت از حضور خود کسی حکیم را برای معالجه
او روانه فرمایند بهر است بعد حضرت قضا و قدرت دریافت
فرموده از ارکانان در باب روانگی حکیم صلاح استفسار
فرمودند در جواب عرض نمودند که اگرچه مراد شاه سابق
از حضور انور انحراف بود بعد عهد[*و] پیمان درست ساخته
ازاین معلی روانگی حکمایان جهت معالج مراد شاه صلاح
دولت (درست) است اگر مراد شاه را که جان بلب است
فرصت خواهد شد موجب نیک نامی در اطراف است و
اگر از عالم فانی رحلت کرده از پس مانده ها مراد شاه سر
رشته ارتباط درست و مربوط خواهد ماند چنانچه حضرت
حکمایان را برای معالجه روانه فرمودند .

(६३) ता. २७ जमादिलाखर सन १२०६ [हि.*] पर्यंतची काबूल लाहोर व गैरे ठिकाणची निवडक बातमी.

तैमूरशाह ता. २७ जमादिलाखरपर्यंत काबूलमध्यें विराजत आहेत. काजी फैजुल्लाहखान, अब्दुल्लतीफखान, मुल्ला गफ्फारखान, मुईनुल्मुल्क नूर मुहम्मदखान, इल्तफात अलीखान व इतर हजर आहेत. नंतर गफ्फारखानानें विनंति केली कीं, "काहीं दिवसांपासून मुहम्मद इस्लामखान याची प्रकृति अतिशय म्हातारपणामुळें बिघडली आहे. सध्यां तर आजाराचें मान जास्त आहे. ओळख गेली आहे. उपर्युक्तखानाचा पुतण्या मुजफ्फिसराय हा बोलाविल्यामुळें आला आहे." फर्माविलें कीं, "वैद्याकडून इलाज करवावा." नंतर मीर्झा अहसन बख्ताचा पेशावरास पोहोंचून तेथून मुलतानास कूच केल्याचा अर्ज नजरेखालून गेला. तसेंच नजमुद्दीनखान व असदुल्लाहखान एलची यांचा अर्ज आला कीं, "पेशावरच्या सुभेदारास चाकरांना पोंचविण्याबद्दल हुकूम व्हावा म्हणजे पायांशीं येतील." यावर हजरतांनीं काजी फैजुल्लाहखान व गैरेबरोबर सलबत केलें कीं "पटेल बहादुरांचा वकील येत आहे आणि आम्हांवर मीर्झा अहसन बख्ताचें ओझें आहे. काय करावें." उपस्थितांनीं अर्ज केला कीं, "प्रथम पीरसाहेबांना विचारावें." त्याप्रमाणें विचारिलें असतां जाब दिला कीं, "जो मनुष्य याचना करण्यास येईल त्याचें यथाशक्ति काम करून देणें आवश्यक आहे. तरी हर तन्हेनें (६४) अहसन बख्ताचें काम करून द्यावें.

आणि पटेल बहादुरांचा वकील आला आहे त्याअर्थी त्यांचें म्हणणें ऐकून घेऊन प्रसंगोचित करावें." तेव्हां बोलले कीं, "आम्हांसही तसेंच वाटतें" व वज्हतुद्दीनखान व गैरेंच्या अर्जांस जाब सादर झाला कीं "नौरोज नंतर कूच" ......मुहम्मद इस्लामखान वारला. तेव्हां सर्व सभासद उत्तरक्रियेसाठीं गेले. नंतर काश्मीरची रयत व महाजन यांचा अर्ज आला कीं, "जमानखान जुलूम करीत आहे...... यामुळें सर्व रयत पळून दुसरीकडे जाईल. महाराज मालक आहेत. मशारनिल्हेस जुलमापासून परावृत्त करून रयतेच्या कामांत गर्क होण्याबद्दल ताकीद व्हावी. तरच शहराची आबादी होईल." तेव्हां उपर्युक्ताच्या वकिलावर नाराज होऊन मुल्ला गफ्फारखानास फर्माविलें कीं, "वरील सुभ्याच्या बंदोबस्तासाठीं दुसऱ्या कोणाची तजवीज करून मला विचारावें." त्याप्रमाणें इतरांशीं विचार करून त्यानें अर्ज केला कीं, "शाहजादा मीर्झा कोहदिल बहादुर यांस पाठवावें. कारण ते शाहणे व हुशार आहेत." तेव्हां महाराजांनी पोशाक वगैरे पाठवून त्यास फर्माविलें कीं, "प्रथम तुम्ही पेशावरास मीर्झा अब्बासखान बहादुर याकडे कांहीं दिवस रहावें. तितक्यांत जमानखान सरळ होऊन जुलूम न करतां रयतेकडे लक्ष देऊं लागल्यास व महाराजांचें हुकमाविरुद्ध वागण्याचें त्यानें सोडून दिल्यास ठीकच आहे. नाहीं तर त्यास सजा होईल. पुढें तुम्हांस जसा हुकूम होईल त्याप्रमाणें करावें." याप्रमाणें मशारनिल्हेनें पोशाक घालून निरोप घेतला. नंतर काजी फैजुल्लाहखान व गफ्फारखान यांनीं मुलतानचा नाजिम मुजफ्फरखान याचा अर्ज सादर केला कीं, "उपर्युक्त खान (६५) अहसन बख्ताच्या मुलतानकडील प्रयाणाची बातमी ऐकून काळजीत आहे. यासाठींच त्यानें अर्ज केला आहे व आम्हांसही लिहिलें आहे कीं, महाराजांची मर्जी कशी आहे तें कळवावें. चाकर महाराजांचा जुना सरदारपुत्र आहे. म्हणून अर्ज करतो कीं, "महाराजांचें कूच दोन चार महिने तहकूब झालें आहे. त्याच्या बेदिलीमुळें कारभार खराब न व्हावा. शिवाय मीर्झासाहेब सुभ्याच्या कारभारांत वाकब नाहींत. तेव्हां मशारनिल्हेस समाधानपत्र जावें हेंच ठीक" यावर हजरत बोलले कीं, "मीर्झ्याचे प्रयाणसमयीं मुजफ्फरखानास मुख्तारीचा दस्तूर असल्याचें कळविलें आहे. मीर्झाही सुभ्याचा कारभार खानाप्रमाणेंच करील. तुम्हीही समाधानपत्र पाठवून कळवावें कीं, तुम्हावर दिलेल्या वरातीप्रो मीर्झ्यांस त्याच्या सेवेंत राहून पैसा पोंचवावा. यापुढें महाराज तिकडे येईतों दरमहा ८००० रुपये मीर्झ्यास देत जाऊन समाधानें असावें." नंतर अब्बासखानाचा अर्ज आला कीं, "चाकरानें निरोप घेऊन पेशावरास येऊन अहसन बख्ताची गाठ घेतली. पुढें मीर्झा कूच करून मुलतानच्या बाजूस गेला. नंतर वज्हतुद्दीनखान पटेल बहादुरांचा वकील व असदुल्लाहखान एलची भेटले. दर्जाप्रमाणें पोशाक देऊन खर्चासाठीं रोजीना १२५ रुपये मुकर्रर केले. नौरोजनंतर उपर्युक्तांना बरोबर लोक देऊन हुजुरकडे रवाना करीन. वसूल जमविण्यासाठीं थोडीशी फौज अटक

जिल्ह्यांत शहादादखानाकडे पाठवून दिली असून स्वतः पेशावरच्या व्यवस्थेंत गढून आहे." यावर हुकूम झाला कीं, (६६) "समाधानें असावें." नंतर अर्ज आला कीं, "समरकंद व बुखारा येथून सौदागर आला आहे व दर्शनाची इच्छा करतो." उत्तर आलें कीं "काय हरकत." नंतर मुल्ला गफ्फारखानानें विनविलें कीं, "मुहम्मद इस्लामखानाचा चाळिसावा दिवस झाला आहे. त्याजविषयीचा कारभार खराब झाला आहे. खानानें आपल्या हयातीमध्यें ५०।६० हजारांचा ऐवज दान केला असून जो बाकी आहे तो जपून ठेविला आहे. खानाचा पुतण्या लाहोरहून आला आहे. हुकूम होईल तसें करूं." हुकूम झाला कीं, "काजी फैजुल्लाहखान धर्मशास्त्राप्रमाणें जें सांगेल तें करावें." काजीनें अर्ज केला कीं, "खानास मुलगा नाहीं. मुलगी आहे. ...पुतण्या धर्मांचा कलमा पढून जर मुसलमान होईल तर त्यास खानाचा मुलगा समजावें व पैसा, सामान, सेवा वगैरे देऊन टाकावें. नाहीं तर मर्जीस येईल तसें करावें." तेव्हां गफ्फारखानास फर्माविलें कीं, "खानाच्या पुतण्यास हा अर्थ कबूल असेल तर सर्व टाकच. नाहीं तर शहरांतून बाहेर घालवावा." पुतण्यानें प्रथम कबूल केलें नाहीं. पण पुढें कलमा पढला, गफ्फारखानाबरोबर जेवला, जमातीबरोबर नमाज पढला व खुशी झाला. तेव्हां गफ्फारखानानें त्यास हजरताकडे नेलें. हजरतांनी समाधान करून मुहम्मद इस्लामखान हा किताब दिला. तसेंच पोशाक वगैरे देऊन जवाहिरखाना व गैरेची नोकरी सांगितली. उपर्युक्त आदाब करून घरीं आला. नंतर (६७) बल्खच्या बादशाहाचें पत्र आलें कीं, "मुराद शाहाची प्रकृति अस्वस्थ झाली आहे. कितीही इलाज केले तरी सुधारत नाहीं. आपलेकडील एखादा वैद्य पाठविला तर फार बरें." यावर हजरतांनीं सल्लागारांस सल्ला विचारतां त्यांनीं विनविलें कीं, "पूर्वी जरी तो विरुद्ध होता तरी तह झाल्यापासून नीट वागत आहे. तेव्हां इलाज करण्यासाठीं एखाद्या वैद्यास पाठवावें. मुरादशाह जर जगला तर आपली सर्वत्र कीर्ति होईल व मेला तरी पाठीमागच्यांना उपकार वाटेल." तेव्हां हजरतांनी वैद्यांना पाठविलें.

ले. ३४ } { शा
इ.

اخبار ولایت بموجب نوشته های کابل و لاهور

چنان دریافت شد حضرت زمان شاه به کابل دیره دارند

بلده هرات از قدیم متعلق ممالک ایران بود در سلطنت تیمور شاه غفران پناه تعلق به خراسان گردیده محمود شاه پسر حضرت تیمور شاه والی آن مکان است محمد خان قجر فرمان روای ملک ایران از مدت اراده داشت که بلده

مذکور بهر طوری که باشد به قبضهٔ تصرف خود باید آورد چنانچه درین ولا خبر نهضت رایات عالیات حضرت زمان شاه که متوجه ملک پنجاب شده اند دریافت نموده و بابو وقت دانسته بجمعیت کثیر ارادهٔ تسخیر بلدهٔ مذکور نمود محمود شاه باستماع این خبر بموجب مشورهٔ ارکانان حکومت خود صورت عهده برائی در خود ندیده همگی فوج را جهت محافظت ملک گذاشته خود با پانصد سوار نزد مراد شاه پی رفته شاه مراد بدریافت این خبر استقبال محمود شاه نموده باعزاز و اکرام پیش آمده به تواضعات شایسته و مدارات بایسته محمود شاه را خیلی مسرور نموده محمود شاه حالات آمدن محمد خان قجر و استدعا امداد و اعانت خود مفصل بیان نمود شاه مراد گفت که الحق تنبیه قجر مذکور که هم مخالف دین و هم ملک است واجب و ضرور چنانچه جمعیت خود که بقوم اوزبک است همراه محمود شاه تعین نموده قریب پنجاه هزار روپیه نقد که در آن ضلع مبلغ کثیر است تواضع نموده چون محمود شاه مراد شاه را بسیار متوجه احوال خود دید وقت فرصت ظاهر نمود که فیمابین این جانب و زمان شاه هم صحبت دلی درست نیست ملک بهار دشواری خود را بخود داری نگاهداشته و الا ازین جانب هم بدستور همایون شاه سلوک می کرد اگر شاه با من رفاقت کند این جانب کابل و قندهار از دست زمان شاه می گیرم مراد شاه انگشت قبول بر دیده نهاده با هم استحکام عهد و مواثیق کرده چنانچه محمود شاه با افواج جرار بر هرات آمده ایلچی خود را نزد قجر مذکور فرستاده که اگر طریق صلح و اخلاص مسلوک نمایند این جانب بهر صورت حاضر و الا باعث ویرانی ملک و خون هزاران بیگناهان بر گردن ما و شما خواهد شد قجر مذکور نیز صلح را غنیمت دانسته که پیش معامله از محمود شاه گرفته به ملک موروثی خود معاودت نموده محمود شاه با جمعیت خود و افواج اوزبک از ضلع هرات کوچ

نموده از قلعه قندهار جنگ نموده مفتوح ساخته خبر است که
پسر زمان شاه در ان جا بود اورا نگاه داشته زمان شاه از
بلده لاهور بدریافت این حالات کوچ نموده به کوچهای تواتر
به پشاور کوچ نموده بسبب موسم سرما که قدری باقی مانده
بود چندی در پشاور متوقف بوده بعد ازان از پشاور
داخل کابل شده فوج را بدان طرف فرستاده خود هم تیاری
دارد متعاقب آنچه دریافت خواهد شد مفصل معروض داشته
خواهد گشت

سرداران سکهان بمکانات خود مسلط شده اند غلام حسین
خان جته که زمان شاه حکومت رسولنگر را به او داده بود
سکهان اورا اخراج نموده خود متصرف شدند و موکب نواب
وزیر بر خاسته آمده

(६९) हिरात शहर पूर्वीपासून इराणच्या राजाशीं संबद्ध होतें. तैमूरशाहाच्या वेळेस त्याचा संबंध खुरासानाशीं जडून तैमूरशाहाचा मुलगा महमूदशाह त्याचा अधिकारी झाला. इराणचा राजा मुहम्मदखान कजर याचा फार दिवसांपासून इरादा होता कीं, वरील (७०) शहर वाटेल त्या उपायानें आपल्या ताब्यांत आणावें. या वेळीं त्यास समजलें कीं, झमानशाह पंजाबच्या बाजूस जात आहे. तेव्हां त्यानें हें शहर मोठ्या फौजेसह हस्तगत करण्याचें ठरविलें. महमूदशाहास हें समजल्यावर आपल्या सल्लागारांच्या मताप्रमाणें आपणांस हें झेंपणार नाहीं असें वाटून व सर्व फौजेस मुलखाच्या बंदोबस्तासाठीं ठेऊन आपण स्वतः पांचशे स्वारांसह मुरादशाहाकडे गेला. शाह मुरादला ही बातमी समजताच तो महमूदशाहास सामोरा आला व उत्तम स्वागताच्या योगानें त्यानें महमूदशाहास सुखी केलें. महमूदनें मुहम्मदखान कजरची धाड व आपणास जरूर असलेली मदत यांचें निवेदन केलें. मुरादनें उभयशत्रु मुहम्मदखानास तंबी देणें जरूर म्हणून सांगितलें व आपली जमेत महमूदबरोबर देऊन वर सुमारें पन्नास हजार रुपयेही दिले. याच वेळीं महमूदशाहानें मुरादला असेंही सांगितलें कीं, आपलें व झमानशाहाचें बरें नाहीं. हा मुलूख माझ्या ताब्यांत रहावा असें मला वाटतें; यासाठीं मी आपणाबरोबर हुमायूनशाहप्रमाणें सलोखा करूं इच्छितों. तुम्ही जर मजशीं मैत्री (= मला सहाय्य) केली तर मी झमानकडून काबूल व कंधार घेईन. मुरादनें ही गोष्ट कबूल केली व आपसांत अटी ठरविल्या. त्याप्रमाणें महमूद मोठ्या फौजेनिशीं हिरातला आला व त्यानें कजरकडे दूत पाठवून कळविलें कीं, तुमचा आमचा सलोखा व्हावा. मी सर्वतोपरी

तयार आहे. नाहीं तर मी व आपण अशा दोघांकडील मुलखाची वैराणी व प्रजेचा नाश होईल. कजरला यामुळें अतिशय आनंद होऊन व महमूदकडून कमी जास्त मामला घेऊन तो आपल्या मातृभूमीस परत गेला. महमूद आपली व मुरादची अशी जमेत घेऊन हिरातहून कूच करून कंधार किल्ल्यावर चालून गेला, (७०) लढाई करून तो त्यानें ताब्यांत आणला व तेथें असलेल्या झमानशाहाच्या मुलास नजरकैद केलें. झमानशाहास ही बातमी लागतांच तो लाहोरहून कूच करून पेशावर येथें आला, थंडीच्या मोसमामुळें तेथें कांहीं दिवस राहिला व नंतर काबूल येथें दाखल झाला. तेथून फौजेला कंधारकडे पाठवून स्वतःही पाठीमागून जाण्याची तयारी करूं लागला. येथून पुढें जें होईल तें लिहून पाठवूं.

शीख सरदारांनी स्वतःची ठिकाणें आपल्या ताब्यांत घेतलीं व गुलाम हुसेन खान जठ–यास झमानशाहानें रसूलनगराचा अधिकार दिला होता–याला हाकलून देऊन तें आपल्या ताब्यांत घेतलें. तेव्हां वजीर उठून आलो.

---

७ सीदी जौहर व पासलकर.*

(श्री. ग. ह. खरे)

प्रस्तुत फर्मानासारखेंच एक फर्मान याच खंडांत पूर्वी प्रसिद्ध केलें आहे (ले. २४ पृ. ७०). पण तें नकल असल्यामुळें नकलकारानें केलेल्या चुका यामध्यें समजून येतात. शिवाय पुरावा म्हणून दाखल करताना अस्सल कागदांना जें महत्त्व असतें तें नकलांना नसतें. यामुळें हें अस्सल फर्मान येथें प्रसिद्ध करीत आहे. हें श्री. **बाळासाहेब पासलकर** यांजकडून मिळालें आहे.

---

१ प्रस्तुत कागद तैमूरशाहाचा मुलगा झमानशाह याच्या कारकिर्दीतील आहे. याच्यावर किंवा मध्यें कालाचा निश्चित उल्लेख नसला तरी इराणचा शाह मुहम्मदखान कजर यानें हिरातवर चालून येणें, त्यावेळीं हिरात येथें झमानशाहाचा सावत्र व हुमायूनचा सख्खा भाऊ महमूद अधिकारावर असणें, कंधार येथें झमानशाहाचा मुलगा प्रतिनिधि या नात्यानें वावरणें, स्वतः झमानशाह लाहोरास असणें व महमूदच्या बंडाची बातमी ऐकून त्यानें काबूलकडे जाण्यासाठीं तातडीनें पेशावरला येणें, पण थंडीमुळें त्याचा तेथें खोळंबा होणें इत्यादि गोष्टींचा विचार करतां या कागदाचा काल इ. स. १७९७ चा फेब्रुवारी हा ठरतो. पहा टेट पृ. १०२, १०४. * पा. स. १३।१८५७

शे. ३४ सु. १०६० } हि. १०७० रजब ७ }

{ श१५८२ चैत्र शुद्ध ८ { इ. १६६० मार्च १

بسم الله الرحمان الرحیم

الملک لله

[शिक्का *]

فرمان همایون شرف صدور یافت بجانب دیسایان پرگنه
چونه آنکه از شهور سنه ستین و الف درین ولا گونداجی
پاسلکر دیسائی تپه موسیکهوره پرگنه مذکور بدرگاه معلی التماس
نمود که موضع ساینن و زمین سیری یک صد بیگه در موضع
ورساانو و زمین سیری هشتاد بیگه در موضع جانبلی تپه مذکور
بانعام خود بدستور بهوتم سابق مرحمت شود که خود
همراه شجاعت و شهامت پناه شوکت و حشمت انتباه عمده
وزرائی عظام زبده امرای کرام جوهر مرات صفوت
و صفا گوهر کان سعادت و وفا شیر بیشه مردی و مردانگی
نهنگ بحر شجاعت و فرزانگی مصدر مراوان دولت خواهی
مورد عنایات بیغایات ظل الهی اسوهٔ هوا خواهان رفیع مکان
قدوه دولت خواهان فیروزی نشان خان عالی شان بلند
مکان سپه سالار دوران صلابت خان خدمت و مصلحت قیام و
اقدام خواهم نمود بنابران التماس او بخاطر ملکوت ناظر
آورده موضع ساینن و زمین سیریهاء در دیهائی مذکور بانعام
ابدی دیسائی تپه موسیکهوره مذکور بموجب بهوتم قدیم مرحمت
فرموده دهانیده شده است می باید که حسب المسطور دیه و
زمین سیریهاء مذکوره دنبالهٔ نمایند و نقبض و تصرف او
واگذارند و بعد او باولاد و احفاد او جاری سازند و سال
سال بهمین فرمان متمشی دارند تعلیق نوشته گرفته اصل
رمان باز گذارند تا دانند بر حکم فرمان اشرف روند تحریراً
فی التاریخ هفتم ماه رجب سنه ۱۰۷۰

پروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس
همایون اعلی [समासात*]

[अली आदिलशाह] -> देसाई परगणे पुणें

गोंदाजी पासलकर देसाई तपे मुसेखोरें परगणे मजकूर यानें दरबारास विनंति केली कीं, मौजे सायतन हा गांव आणि मौजे वरसगाव व मौजे जांभळी तपे मजकूर येथील अनुक्रमें शंभर व ऐंशी बिघे शेरी जमीन मजकडे पूर्वीच्या भोगोट्याप्रमाणें इनाम मिळण्याची कृपा व्हावी म्हणजे स्वतः सलाबतखानाबरोबर खरी मसलत व चाकरी करीन. विनंति मनास आणून वरील बाबी देसाईमजकुरास वंशपरंपरेनें इनाम दिल्या आहेत. चालवाव्या. ता. ७ माहे रजब सन १०७०. [हिजरी*] सु. १०६०

---

८ माहूर–महानुभाव.*

(श्री. ग. ह. खरे·)

या प्रकरणांत प्रसिद्ध होत असलेले कागद माहूर येथील देवदेवेश्वर संस्थानचे महंत **वत्तराज महानुभाव** यांच्या संग्रहांतील असून **श्री. सरदार आबासाहेब मुजुमदार** यांनीं फार दिवसांमागें मंडळाच्या मुनशींकरवीं करून घेतलेल्या नकलांवरून येथें त्यांचें संपादन करीत आहे. नकललेल्या कागदांची एकंदर संख्या १७ असली तरी कित्येक कागदांच्या नकलांचे बाबतींत अनेक शंका उत्पन्न होत असल्यानें येथें थोडेच कागद प्रसिद्ध करावे लागत आहेत. बाकीचे कागद त्यांचीं मूळें पहाण्यास मिळाल्यानंतर प्रसिद्ध करावें असें म्हणतों.

ले. ३५ जु. २६ हि. १०९४ रजब १२	श. १६०५ आषाढ शुद्ध १५ इ. १६८३ जून २८

گماشتهائی متصدیان اخذ جزیہ صوبہ دکهن وغیره بدانند کہ
درین ولا گوبند و راگہو وغیره مہانبہ بدارالعدالہ العالیہ بدرگاه
گیتی پناه داده خواهد شد کہ بندها در صوبہ مذکور وغیره
گدای و دریوزهگی نموده اوقات خودهارا بسر می برند
و متصدیان اخذ جزیہ در باب جزیہ مزاحمت میرسانند و بر
طبق آن سند سیادت پناه وزارت و رفعت دستگاه امانت
خان حاصل نموده بمضمون آنکہ بفقیر هندو جزیہ معاف [است*]
امیدوارند کہ بموجب آن سند دیوانے بابها مرحمت گردد
لهذا حسب الحکم الاعلی انگاشتہ می آید کہ در تقدیر وقوع

---

* पा. स. १६।१८५७

بموجب روایات شرعیه بفقیر هنود جزیه معاف دارند و بهیچ وجه من الوجوه مزاحمت نرسانند و چنان نمایند که مکرر بدرگاه معدلت پناه داد نخواهند. درین باب تاکید دانند و حسب المسطور بعمل آرند. فی التاریخ ۱۲ رجب المرجب سنه ۲۶ جلوس مطابق سنه ۱۰۹۴ هجری [*निशाणी]

दक्षिण व इतर सुभ्यांतील जिझियापट्टी खात्याच्या अधिकाऱ्यांचे गुमास्त्यांनी जाणावें कीं, या वेळीं गोविंद, राघो वगैरे महात्मा यांनीं दरबाराच्या न्यायालयांत दाद मागितली कीं, [हे] बंदे (गुलाम, चाकर) उपर्युक्त व इतर सुभ्यामध्यें भिक्षा मागून स्वतःचा निर्वाह चालवितात. वरील अधिकारी जिझियेविषयीं त्रास देत आहेत. या बाबतींत अमानतखानाची सनद अशी आहे कीं, हिंदू फकिरांस जिझिया माफ आहे. तरी उमेद आहे कीं, या सनदेप्रमाणें कृपा असावी. म्हणून लिहिलें जातें कीं, धर्मशास्त्राच्या नियमाप्रमाणें हिंदू फकिरांना जिझिया माफ समजावी. कोणत्याही प्रकारें त्यांस त्रास देऊं नये. असें वागावें कीं, ते पुन्हा दाद मागणार नाहींत. या बाबतींत ताकीद जाणून लिहिल्याप्रमाणें अमल करावा. ता. १२ रजब सन २६ जुलूस म्हणजे हिजरी १०९४.

ले. ३६	श. १६११ श्रावण शुद्ध ३
हि. ११०२ जि[ल्]हेद २	. १६९१ जुलै १८

[काजीचा शिक्का*]

باعث تحریر این سطور آنکه در روز عدالت بلده ایلچپور سرکار کاویل صوبه برار حضور سیادت و وزارت پناه میرک حسین نائب و دیوان صوبه گوپال و راگهو وغیره مهاتم ها حاضر آمده و ملهیا و راجیا و ایلهوبی چرننی و سده کنک و سدها جنگم ها را با خود با آورده استغاثه نمودند که جنگم های مذکورین بموجب حساب انواع ازار میدهند و تهمت میکنند که سبب مهاتم ها ار دهیدے اند و جوگیان و سناسیان و بیراگیان بحمایت آنها می آیند و میخواهند این مجامع را بیعزت نمایند و حال آنکه و رسر سکل کلا زنار دار در بلده لسرور برهانپور با سار زنّار هر بر مهاتم درین ماده گفت وگو نموده و در دروغ شده مهر شریعت پناه عبدالرحمان قاضی آنجا ادعوی نوشته داد و مکند بهت زناردار ماهور در میکر این

ذکر در میان آورده بود. باثبات نرسانیده بمهر شریعت پنار
محمد سعید قاضی ان جا لادعوی نیز نوشتم داده بدست داریم
بعد از ملاحظه اسناد مذکوره بجنگم ها گفته شد کم شماها
باید تهمت میکنید کم اولاد دهیدے اند ثابت بکنید اخر ده
این باب ان عاجز آمدند و نتوانستند باثبات رسانید اگر احیانا
جنم ها من بعد این تهمت با مهاتمر ها نمایند باطل و نامسموع
است تحریرا فی التاریخ دویم ماه ذی قعده الحرام سنه ۱۱۰۲
من هجره النبویه نگاشته (؟)

शहर एलिचपूर सरकार गाविल(गड), सुभे वऱ्हाड येथील अदालतींत सुभ्याचे नायब दिवाण मीरक हुसेन यांच्यासमोर गोपाळ (गोविंद ?), राघो व गैरे महात्मा मल्या (मल्हार?), गचपा, इन्होपी, चिरन्ती, सदो गंग व सधा या जंगमांना बरोबर घेऊन आले व त्यांनीं तक्रार केली कीं, जंगम तऱ्हेतऱ्हेनें त्रास देतात आणि महात्म्याची उत्पत्ति धेडणीपासून असल्याचा आरोप करतात. जोगी, संन्यासी, बैरागी, हे यांना मदत करून आपच्या समाजाची बेइज्जत करूं इच्छितात. बऱ्हाणपूरमध्यें वीरेश्वर सकळकळा ब्राह्मण व सारंगधर महात्मा यांत याबाबत झालेल्या वादविवादांत जंगमांचें म्हणणें खोटें होऊन तेथील काजी अब्दुर्रहमान यानें आरोपाची नाशाबिती लिहून दिली आहे. माहूर येथील ब्राह्मण मुकुंदभट यानें हाच वाद मेकर (मेहकर) येथें केला असतां पुरावा न देतां आल्यानें तेथील काजी मुहम्मद सईद यानेंही आरोपाची नाशाबिती लिहून दिली आहे. दोन्ही कागद आम्हांपाशीं आहेत. कागदांचा विचार केल्यावर जंगमांना आरोप शाबीत करण्याबद्दल हुकूम झाला. पण त्यांना तें करतां आलें नाहीं. तेव्हां लिहिलें जातें कीं, पुन्हा जर जंगम वरील आरोप करतील तर तो खोटा समजावा. ता. २ माहे जिल्काद सन ११०२ हिजरी.*

---

* जवळ जवळ या कागदासारखाच मजकूर असलेल्या आणखी तीन कागदांच्या नकला मंडळांत आहेत. पैकीं (१) एकीचा काल ता.—माहे सफर जुलूस २७ (=श. १६०५ माघ, इ. स. १६८४ जानेवारी ७ ते फेब्रुवारी ५) असा असून तीवर अब्दुललतीफची मोहर असलेल्या कागदाची नकल असें म्हटलें आहे. हींत जास्त माहिती आहे ती अशी—गोविंद व राघो वगैरे महात्मा लोकांच्या राहण्याच्या जागा दक्षिणच्या सुभ्यांपैकीं बहुतेक परगण्यांत आहेत, ब्राह्मण वगैरे लोक धर्माविरुद्ध त्रास देतात, तक्रार केल्यामुळें योग्य त्या अधिकाऱ्यांस फर्मान सुटलें, त्यांत ज्या बाबींबद्दल तक्रार करण्यांत आली त्या बाबी अधिकाऱ्यांनीं करूं नये असें सांगून हिंदू फकिरांस जिजिया माफ असल्याचें नमूद केलें आहे. हलक्या जातीचा आरोप करतात ही तक्रार या कागदांत नाहीं. तसेंच असदखान, वाकेन-

ले. ३७ } { श. १६११ भाद्रपद शुद्ध १
जु. ३५ जिल्काद् २९ } { इ. १६८९ आगस्ट १७

[एक शिक्का*]

گماشتهائی متصدیان مهمات صوبه برار بدانند که درین
ولا گوبند و راگهو و غیره مهاتمان بعدالت آمده استغاثه نمودند
که را معان در اکثر پرگنات متعلقه صوبه مذکور مسکن دارند
بگدای و دریوزگی اوقات خودها بسر می برند و بعضی از
زناداران و سناسیان و جوگیان و سریدهران و جنگمان و
جتیان و بیراگیان و زمینداران وغیره آزار می رسانند و مسکن
پیران داد خواهان منهدم می سازند و از اقوام مستعثان هر

वीस वगैरेंचे शेरेही कागदावर आहेत.(२) दुसऱ्या कागदाचा काल ता. १६ माहे जमा दिलाखर सन २७ जुलूस (= श. १६०६ ज्येष्ठ वद्य ४, इ. स. १६८४ मे २२) असा असून तो दक्षिण व इतर सुभ्यांतील अधिकाऱ्यांच्या गुमास्त्यांना धाडलेला आहे. यामध्यें ता. २१ रबिलाखर सन २७ जुलूसच्या फर्मानांतील मजकूर उद्धृत केला आहे तो असा—

حکام و عمال و واقعه نگاران و جاگیرداران و کروریان
حال و استقبال بحقیقت معامله واوسده بر تقدیر وقوع
مانع متعدی آیند و مقرر نمایند که کسی بتعدی موجب آزار
این فرقه کردند و بمسمار نمودن مسکن و منصرف شدن متاع
و سوار شدن مانع نایند و متصدیان اخذ جزیه مزاحم نشوند
و بفقیر هندو جزیه معاف دارند که بفراغ خواطر بدعاگوی
دولت ابد طراز اشتغال داشته باشند در این باب قدغن
دانسته حسب المسطور بعمل آرند و هر سال سند مجدد نطلبند

हा मजकूर जवळ जवळ वरच्या कागदासारखाच आहे अर्थात् यांत हीन जातित्वाच्या आरोपाचा उल्लेख नाहीं. (३) तिसरा कागद ता. २५ जमा-दिलाखर जु. २७ (= श. १६०६ ज्येष्ठ वद्य ११, इ. स. १६८४ मे २५) चा असून त्यांत साधारणपणें तिसऱ्या कागदाप्रमाणेंच मजकूर आहे. पण काजिल-खानाचा परवाना असल्याचा उल्लेख जास्त आहे. शिवाय हिंदू फकिरास जिझिया माफ असल्याचा उल्लेख आहेच.

کہ فوت می شود متاع اوراه عاملان بغارت میبرند و هر کس کہ
برضای و رغبت خود مرید می شود اورا از قوم بدر
می نمایند بہ تہمت بدقومی متہم می سازند و بعلت اخذ جزیہ
مزاحمت میرسانند و کسی کہ در راه حق اسپ و پالکی وغیرہ
جنس خیرات میدهد سوار شدن نمی گذارند و بزور کشیده
می گیرند چنانچہ درین ماده فرمان عالیشان و نشان پیش
از جلوس والا و پروانجات بمہر جمدة الملک و
مدارالمهام و دیوان صوبہ دکہن و محضرهای بمہر
قاضی دارالسرور برهانپور و خجستہ بنیاد اورنگ آباد و
سرکار نیز در باره تاکید نوشانیدن مزاحمت را فعان بدست
دارند درین صورت بموجب پریشانی داد خواهانست لهذا
نگاشتہ می آید کہ بموجب فرامین و پروانہ جمدة الملک و
دیگر اسناد هائی بوجہ شرعی احدی مرتکب آزار و متعرض
اضرار در احوال این فرقہ نامرادان نشوند و بمسمار نمودن مسکن
و منصرف شدن متاع مزاحم نشوند و سوار شدن مانع نیایند
و بےموجب حرف بدقومی بر زبان نبرند کہ بفراغ خاطر در
دعا گوی دولت ابد مدت اشتغال داشتہ باشند درین باب
تاکید دانند بتاریخ بیست و نہم ذی قعده سنہ ۳۵ جلوس
والا قلمی شد [*निश.पा.]

वन्हाड सुभ्याच्या अधिकाऱ्यांचे गुमास्त्यांनीं जाणावें की, गोविंद व राघो व गैर महात्म्यांनी अदालतीकडे येऊन तक्रार केली की, 'आम्ही वरील सुभ्याच्या बहुतेक परगण्यांशीं संबद्ध आहोंत आम्ही भिक्षा मागून आपला निर्वाह चालवितों. इतर ब्राह्मण, संन्यासी, जोगी, श्रीधर ? जंगम, जती, बैरागी, जमीनदार वगैरे त्रास देतात; [आमच्या] साधूंचे मठ उद्ध्वस्त करतात; आमच्या जातींपैकीं जो मरतो त्याची मत्ता अधिकारी लुटून नेतात, जो स्वसुखानें शिष्य होतो त्यास जातीबाहेर टाकतात, हीन जातित्वाची तोहमत घेतात; जिझिया वसुलीच्या निमित्तानें त्रास देतात. पुण्यमार्गासाठीं एकाद्यानें घोडा, पालखी व इतर जिन्नस दान केले असतां त्यावर बसूं देत नाहींत आणि जबरदस्तीनें वरील वस्तू घेऊन जातात. या बाबतींत बादशाही फर्मान, सुभे दक्षिणच्या दिवाणांचे परवाने, बन्हाणपूर, औरंगाबाद व जुन्नर येथील काजींच्या शिक्क्यांचे

महजर-आम्हांस प्राप्त न देण्याबद्दल-आहेत.' अशा स्थितीत न्याय मागणाऱ्यांना दुःख होणें योग्य नव्हे. म्हणून लिहिण्यांत येतें कीं, ' वरील कागदपत्र असल्यानें यांच्या समाजास कोणताही त्रास देऊं नये, मठ उध्वस्त करूं नये, मत्ता जप्त करूं नये, आरूढ होण्यास मना करूं नये, जातित्वाची हीन भाषा बोलूं नये. म्हणजे ते समाधानचित्तानें असंडित राज्याचें कल्याण चिंतण्यात गर्क राहतील. या बाबतींत ताकीद जाणावी. ता. २९ जिल्काद सन ३५ जुलस [औरंगझेबी].

ले. ३८ जु. २ अहमद्शाही ता. ५	श. १६७१ वै. शु. ३-१६७२ चै. शु. २ इ. १७४९ एप्रिल ८-१७५० मार्च २८

خواجہ عبداللہ الہادی بخان خانہ زاد [*बा. शि.]
احمد شاہ بادشاہ غازے

عاملان حال و استقبال پرگنہ کونوت سرکار ماهور صوبہ
برار بالاگہات بدانند درین ولا موضع با... ہ پرگنہ مذکور در
وجہ خیرات اوتربا مہنت سیاہ پوش مکان دیو دیویسر مقرر
شدہ باید کہ دیہہ مسطور بہ نام بردہ واگذارند کہ وجہ
محصول ... وغیرہ بقدر حام بتصرف خواهد آورد ... ... اشتغال
می نمودہ باشند بہیچ وجہ ازان دیہہ مزاحمت نرسانند درین
باب تاکید اکید دانستہ حسب المسطور بعمل آرند تحریر
فی التاریخ پنجم شہر سنہ — ۱۱ فصلی موافق سنہ ۲ جلوس
والا [*निशाणी]

परगणे कोनवत सरकार माहूर सुभे वरार बालाघाट येथील अधिकाऱ्यांनीं जाणावें कीं, मौजे......परगणे मजकूर देवदेवेश्वर मठाचा महंत, कृष्णपक्षपरिधानी ऊतरचा यास खैरातीबद्दल नेमून दिलेला आहे. तरी वरील गांव त्याचे नांवावर गुदरावें. म्हणजे तो तें ताब्यांत घेऊन......गढून राहील. या गांवाचे बाबतींत त्यास अडथळा करूं नये. या बाबतींत ताकीद समजून लिहिल्याप्रमाणे अमल करावा. ता. ५ माहे [शव्वाल किंवा शाबान*] सन ११-- फसली म्हणजे जुलूस २ [अहमदशाही]

१ मिरज येथील शिलालेख.

(श्री. ग. ह. खरे.)

सुमारें दोन वर्षांपूर्वी मिरज येथें गेलों असतां पुढें प्रसिद्ध केलेले लेख मला मिळाले. या गांवास मुसलमानपूर्वकालाप्रमाणें मुसलमानी अमदानींतही फार महत्त्व असल्यामुळें येथें मशिदी, दर्गे, घुमट वगैरे मुहम्मदी अवशेष कितीतरी आहेत. मुसलमानी अमदानींत लेख कोरण्याची पद्धतही जोरांत सुरू असल्यानें येथें निरनिराळ्या अवशेषांवर पुष्कळ लेख कोरलेले आढळले. पण यांपैकीं अर्धे अधिक लेख कुराण किंवा धार्मिक ग्रंथ यांतील वाक्यें आहेत. बाकी जे लेख राहिले त्यांपैकींही कांहीं मामुली तर कांहीं चुना किंवा इतर रंग यामुळें अस्पष्ट झाल्यामुळें वाचण्याच्या स्थितींत नाहींत. म्हणून येथें फारच थोडे लेख प्रसिद्ध करावे लागत आहेत. सामान्यतः बोलावयाचें तर मुसलमानी शिलालेखांत ऐतिहासिक माहिती फार कमी असते. अर्थात् या लेखांतही तोच प्रकार आढळल्यास आश्चर्य वाटणार नाहीं अशी आशा आहे.

१

प्रस्तुत लेख सलाटी मशीदींत शिरतांच डाव्या अंगास जो सोपा लागतो त्यांत पडलेल्या एका कबरीच्या दगडावर खोदलेला आहे. लेखाचे, दगडाच्या लांबीच्या बाजूचे दोन व रुंदीच्या बाजूचे दोन असे चार पट्ट असून त्यांची लांबी-रुंदी अनुक्रमें ३′ ७″ व ६″ आणि १″ व ६″ आहे. लेखाची लिपी नस्ख असून अक्षरनिर्णायक बिंदू दिलेले आहेत. पण स्वरनिर्दर्शक चिन्हें मात्र भरपूर दिलेलीं आढळत नाहींत. लेखाची भाषा अरबी आहे. रुंदीच्या पट्ट्यावरील शब्द स्वस्त्यर्थक असून लांबीच्या पट्ट्यावर सुलतानास ऐश्वर्य आणणारी (हुमाए सुलतान) बीबी ता. २९ माहे शाबान हि. ९५६ मध्यें वारली असें सांगितलें आहे.*

ले. ३१
हि. ९५६ शाबान २९ } { श. १४७१ आश्विन शुद्ध १
इ. १५४९ सप्टेंबर २२

(१) ارتحلت من دارالفنا الی دارالبقا الصالحه العابد
المرحومه المغفوره المطهره المسماة بيبي هماے سلطان

* याच मशिदीच्या पाठीमागच्या भिंतीवर कोणीतरी मनुष्य ता. २५ माहे जिल्हेज हिजरी ९४९ (श. १४६५ चैत्र वद्य १२, इ. स. १५४३ एप्रिल १) यामध्यें मरण पावल्याचें सांगणारा दगड बसविला आहे.

(९) غفرالله — فى التاريخ يوم الاثنين تاسع شهر شعبان المعظم سنه ستين و خمسين و تسع مايه الهجريه النبويه

२

हा लेख मिरजेच्या वायव्येस रेल्वे रस्त्याच्या पलीकडे पण लगतच, हैदर-खानाची विहीर आहे तींत, अर्ध्या अधिक पायऱ्या उतरल्यावर, डाव्या अंगच्या भिंतीत, पूर्वाभिमुख आणि जमिनीपासून सुमारें सहा फूट उंचीवर आहे. लेख-शिलेची लांबी २′–८¾″ व रुंदी १′–८″ असून भोंवतीं १¾″ समास सोडला आहे. वरून ६॥ इंच अंतरापर्यंत मिहराब आहे. यामुळें लेखाची खरी लांबी रुंदी १′–११″ आणि १′–४″ आहे. लेखाच्या एकंदर ओळी ८ असून जों जों खाली जावें तों तों ओळींची लांबी वाढत गेली आहे. लेखाची लिपी अरबी नस्ख असून अक्षरनिर्णायक बिंदू व स्वरनिदर्शक चिन्हें यांचा विकल्पानें उपयोग केला आहे. लेख अरबी व फारसी अशा दोन भाषांत आहे. पैकीं अरबी मजकूर औपचारिक आहे. लेखाचा काळ आठव्या ओळींत आरंभीच सांगितल्याप्रमाणें हि. ९९५ असा आहे. यावेळीं विजापुरास दुसरा इब्राहीम आदिलशाह राज्य करीत असल्यामुळें त्याच्या कारकिर्दीचा यांत उल्लेख यावा हें साहजिक आहे. असो. लेख असा.

ले. ४० हि. ९९५	श. १५०८ पौ. शु. २ ते १५०९ मार्ग. शु. २ इ. १५८६ डिसेंबर २ ते १५८७ नोव्हेंबर २१

(१) الباقى

(२) بسم الله الرحمان الرحيم

(३) نصر من الله و فتح قريب و بشر المومنين

(४) مسلمين توفيق اله در زمان شاه سليمان جاه

(५) عالم پناه ابو المظفر ابراهيم عادل شاه بن على

(६) عادل شاه خلد الله ملكه فى سبيل الله بست

(७) عمارت اين چاه خان عالى شان حيدر خان بن ملك حيدر

(८) بتاريخ نه صد و نود و پنج از هجره نبوى صلى الله عليه و سلم

(१ ते ४) औपचारिक अरबी वाक्यें. (४ ते ८) अबुल-मुजफ्फर इब्राहीम आदिलशाह बिन अली आदिलशाह याच्या कारकिर्दीत हिजरी ९९५ मध्यें हैदरखान बिन मलिक हैदर यानें या विहिरीची इमारत बांधिली.

३

हा लेख मिरजेच्या उत्तरेस सुमारें १ मैलावर जो ईदगा आहे त्याच्या पूर्वेच्या बाजूवर, मधल्या कमानीच्या डोक्यावर व जमिनीपासून सुमारें १० फूट उंचीवर आहे. लेखशिलेची लांबी १′–११″ व रुंदी १′–२″ इतकी असून तिच्या चारी बाजूस चार व मध्यें चार असा आठ ओळी लेख कोरला आहे. पैकीं मधल्या चार ओळी कुराणांतील वाक्यांच्या असून भोंवतालच्या चार ओळींत ईदग्याविषयीं मजकूर आहे. लेखाची लिपी नस्ख असून स्वरवाचक चिन्हें काढलीं नसलीं तरी अक्षरनिर्णायक बिंदू योग्य त्या ठिकाणीं पाहिजे तितके बहुधा दिलेले दिसतात. मधल्या चार ओळींची भाषा अरबी तर कडेच्या चार ओळींची फारसी आहे. अरबी मजकूर म्हणजे सतरावा बनी इस्रायीलचा सूरा व अठरावा कहफचा सूरा यांतील अनुक्रमें ८१ वें व शेवटचें अशीं वाक्यें आहेत. लेखांत कालाचा उल्लेख ९९७ [हि] असा आहे. त्यावेळीं दुसरा इब्राहीम आदिलशाह राज्यावर असून त्याचा बाप मेला होता. यामुळें त्याचा तशाप्रकारें उल्लेख यावा हें साहजिक आहे. यांत मुर्तजाबाद हें गांवाचें नांव आलें असून तेथें मिरज अभिप्रेत आहे.

ले. ४१ हि. ९९७	श. १५१० मार्ग. शु. २ ते १५११ का. शु. १ इ. १५८८ नोव्हेंबर १० ते १५८९ आक्टो. ३०

(१) در عصر اعلی حضرتی فردوس مکانی علی عادل
شاه سید احمد ابن سید علا الدین بنا نماز گاه

(२) کرده بود چون عمر وفا نکرد – مرتضی باد درین
ولا [از*] سلطان

(३) السلاطین ابراهیم عادل شاه بنابر التفات حضرت
معتمد الدولة السلطانیه دلاور خان فرمان صادر
شد تا

(४) سید محمود ابن سید علا الدین این نماز گاه تمام
کرد سنه ۹۹۷

आला हजरत स्वर्गवासी अली आदिलशाह यांच्या वेळीं सय्यिद अहमद बिन सय्यिद अलाउद्दीन यानें निमजग्याचा पाया घातला होता.... सध्यां सुलतानांचा सुलतान इब्राहीम आदिलशाह यांच्या वेळीं सुलेमानी दौलतीचा विश्वासु दिलावरखान यांच्या विनंतीवरून फर्मान सादर झाला. म्हणून सय्यिद महमूद इब्न सय्यिद अलाउद्दीन यानें हा निमजगा पुरा केला. सन ९९७

४

प्रस्तुत लेख किल्ल्यामध्यें पब्लिक स्टोअर्स इमारतीच्या पाठीमागें भिंतीस टेकून ठेवला आहे.* लेखाची लांबी २′–२″ व रुंदी १′–६″ आहे. दोन्ही बाजूंस प्रत्येकीं १¾″ समास असून आंतमीं ५″ जागा मोकळी सोडली आहे. दोन्ही बाजूंच्या समासांमध्यें लहान लहान मिनार काढले असून वरच्या जागेंत फुलें व इतर नकशी काढली आहे. या नकशीखालीं मिहराब काढून त्यांत लेख कोरला आहे. मिहराबींत सहा व तिच्या पायथ्याशीं एक अशीं सात दालनें असून त्यां-पैकीं पहिल्या दालनांत तीन व बाकीच्या दालनांत प्रत्येकीं एक अशा एकंदर नऊ ओळी आहेत. पैकीं पहिल्या तीन व शेवटची एक 'या' अगदीं लहान व मधोमध असून बाकीच्या जवळ जवळ मिहराबीच्या रुंदीभर आहेत. पहिल्या चार ओळी नस्खी पद्धतीच्या व बाकीच्या पांच नस्तअलीक पद्धतीच्या आहेत. पहिल्या चार ओळींची भाषा अरबी तर बाकीच्या ओळींची भाषा फारसी आहे. पहिल्या चार व शेवटची एक अशा पांच ओळी गद्य तर पांच ते आठ अशा चार ओळी पद्य आहेत लेखाचा काल [हि.] १०९६ शव्वाल एक असा आहे. यांत स्थलाचें नांव आलें नसून शाह शिकंदर व असदखान अशीं दोन व्यक्तिनामें आलीं आहेत. पैकीं शाह सिकंदर म्हणजे सिकंदर आदिलशाह होय. इ. स. १६८६ मध्यें विजापूरचें राज्य बुडल्यानें १६८५ मधील लेखांत सिकंदरचा उल्लेख आला यांत आश्चर्य नाहीं. असदखानाविषयीं जास्त शोध केला पाहिजे.

ले. ४२ हि. १०९६ शव्वाल १	श. १६०७ भाद्रपद शुद्ध ३ इ. १६८५ आगस्ट २२

(१) الله

(२) لطف

(३) عنايت [و]

(४) بسم الله الرحمان الرحيم

(५) هشتصد هم شانزده از مسجد کهن سمر

(६) در زمان شہ سکندر قادری گیتی پناه

* पब्लिक स्टोअर्स मध्यें याशिवाय आणखी एक लेख आहे. तो मिरजेच्या सर्व लेखांत व कदाचित् दक्षिणेंतील सर्व लेखांत जुना असावा असें वाटतें. त्याची अक्षरें मुसलमानी पद्धतीप्रमाणें उठावाचीं नसून हिंदू पद्धतीप्रमाणें खोल कोरलेलीं आहेत. पण दुर्दैवानें पुष्कळ प्रयत्न करूनही त्याचें समाधानकारक वाचन करतां न आल्यानें तो तसाच ठेऊन द्यावा लागत आहे.

(७) باز بستم چون اسد خان شد مرتب این بنا
(८) یک هزار و بر [نود] شش یافته افزونی سفر
(९) غره شوال

परमेश्वराच्या प्रसाद व कृपा यामुळें. कृपाळू व दयाशील परमेश्वराच्या नावें. जुनी मशीद सोळासह आठशें पासून [होती]. जगदाश्रय सिकंदर कादिरी याच्या कारकीर्दीत असदखानानें पुनः बांधल्यावर (मुळें) ही इमारत जेव्हां पुरी झाली [तेव्हां] एक हजार व नव्वद व सहा ही वाढ झालेली [होती]. १ शव्वाल.

५

हा लेख मिरजेच्या किल्ल्याचे उत्तर दरवाजाच्या उजव्या अंगचे आट्यावर ठेवला आहे. लेखाची लांबी १′–५″ व रुंदी १′ असून ओळी चार आहेत. लेखाची लिपी अरबी नस्ख असून भाषा पद्यमय फारसी आहे. लेखामध्यें काल व स्थल या दोहोंचा उल्लेख नसल्यामुळें काल ठरविणें कठीण आहे. ह्यामध्यें सिकंदर व आका अली रजा अशीं दोन व्यक्तिनामें आलीं आहेत. पैकीं सिकंदर या उल्लेखानें बहुधा सिकंदर आदिलशाह अभिप्रेत असावा. आका अली रजा ही व्यक्ति कोण याचा शोध घेतला पाहिजे.

ले. ४३ } { श. इ.

(१) بسم الله الرحمان الرحيم
(२) برج علی بسبب مسمی باسم شاه
(३) شاه جهان پناه سکندر جلال و جاه
(४) شد ابتدا بزمان نیک نام دار وفا
(५) بندهٔ قدیم زین درگاه آقا علی رضا

जुना चाकर आका अली रजा याच्या वेळीं अली बुर्ज बांधण्यास आरंभ झाला व शाहानें सिकंदरच्या कारकिर्दीत पुरा केला.*

---

* वरील पांच लेखांशिवाय मिरजेस आणखीही ४-५ लेख आहेत. पण एक तर त्यामध्यें कालाचा उल्लेख नाहीं. आणि त्यांचें वाचन अजून चांगल्या तऱ्हेनें झालेलें नाहीं. म्हणून त्यांचें संपादन पुढें ढकलणें भाग आहे.

१० नाशिक-निरंतर

पुढें दिलेलीं फर्मानें नाशिक येथील श्री. गणेश वासुदेव निरंतर यांजकडून व श्री. गणेश हरी ओक यांचे हस्तें आलीं. हीं कोंकणातील दळवी घराण्यांतील एका पुरुषाला मिळालीं आहेत. त्या घराण्यातून हीं श्री. निरंतर यांजकडे कशीं आलीं तें त्यांना ठाऊक नाहीं.

१

शु. २४ सु. १०६१ } बسم الله الرحمان الرحيم { श. १५८२ फाल्गुन वद्य ८
हि. १०७१ रजब २२ } الملک لله { इ. १६६१ मार्च १४

[वा. फा. शि.*]

فرمان همايون شرف صدور يافت بجانب عاملان و ديسايان
بندر ميمون مصطفى اباد آنکه از شهور سنه احدى ستين و الف
از راه مراحم پادشاهانه و فرط عواطف خسروانه قريات ناتو
باندرى بندر مذکور در وجه استقامت زبدة الاشباه بسونت
پرتاپ راو داوى مع کلاب خارج تنباکو تيپ برگ زکوة
عاطفت فرموده شده است مى بايد که قريات مذکور دنباله
نمايند و در قبض و تصرف مشاراليه بازگذارند و وارثدار
اورا درين استقامت دخل شدن ندهند تحريراً فى بيست
دوم شهر رجب سنه ١٠٧١

[समासात*] پروانگى حضور خورشيد ظهور اشرف اقدس همايون اعلى

[पाठीवर*] पैवस्तगी छ ३ माहे शाबान सुहूर सन इहिदे सितैन अलफ फर्मान कर्याती नातू बांदरी

२ रा अली आदिलशाह -> अधिकारी व देसाई बंदर मेमून मुस्तफाबाद[1]

उपर्युक्त बंदरापैकीं नातू बांदरी[2] कर्यात, तंबाकू व तीपबर्ग जकात याखेरीज इतर सर्व बाबींसह यसवंत[3] प्रतापराव दळवी यास मुकासा दिली आहे. ती त्याचे

१ हें दाभोळचें मुसलमानी अलंकारिक नाव. २ नातू बंदर रत्नागिरी जिल्ह्यापैकीं खेड या तालुक्याच्या गांवाचे उत्तरेस सुमारें ८ मैल. ३ सर्व फर्मानांत आलेलें हें नांव यशवंत असेंही वाचतां येईल व तें जास्त अर्थबोधक होईल. पण मी सहज सुचणारा उच्चार पुढें दिला आहे.

ऐ. फा. सा. सं. २-११

ताब्यांत यावी व त्याच्या भाऊबंदांना तींत अडथळा करूं देऊं नये. ता. २२ रजब हि. १०७१; सु. १०६१. प. हु.

---

*ले. ४५ सु. १०६६ हि. १०७६ शव्वाल २२ } २ { श. १५८८ चैत्र वद्य १० इ. १६६६ एप्रिल १८

२ रा अली आदिलशाह -> देसाई बंदर शाही उर्फ लपे साळसी

उपर्युक्त तप्यापैकीं उलिया जनाब हिच्या बाबतींतील नारगिरे[1] व मिट-बावी[1] हीं गावें यसवंत प्रतापराव दळवी यास तंबाकू, तीपवर्ग जकात व इनामें यांसेरीज सर्व बाबींसह मुकासा दिलीं आहेत. तरी तीं त्याचे ताब्यांत यावीं. सु. १०६६; हि. १०७६ शव्वाल २२. प. हु.

३

ले ४६ सु. १०६६ हि. १०७६ शव्वाल २२ { بسم الله الرحمان الرحيم الملك لله } श. १५८८ चैत्र वद्य १० इ. १६६६ एप्रिल १८

[वा. फा. शि.*]

فرمان همایون شرف صدوریافت بجانب دیسایان معامله
مظفراباد آنکه از شهور سنه ست سبعین و الف از راه مراحم
پادشاهانه و فرط عواطف خسروانه تبه لانجه معامله مذکور
بابت نوسخچنی سواران و احسام حواله حشمت و شوکت دستگاه
دولت خواه زاده درگاه سلیمان بارگاه منظور انظار خاقانی
مشمول عواطف سلطانی نوباوه بوستان شجاعت بهار گلستان
شهامت سربیشه وغا نهنگ بحر هیجا خان عالیشان سعادت نشان
رفیع القدر والمکان سپه سالار دوران رستم زمان در وجه
استقامت زبدة الاشباه والاقران جسونت راو پرتاپ راو دلوی
مع کلباب خارج تنباکو و تیپ برگ' زکوة و انعامات عاطفت

---

* या फर्मानांतील मजकूर, व्यक्ति व स्थल यांचीं नांवें सोडून दिल्यास, ले. ४४ प्रमाणेंच जवळ जवळ असल्यानें त्याचें पुनर्मुद्रण केलें नाहीं. फक्त अर्थ दिला आहे.

१ रत्नागिरी जिल्ह्यापैकीं देवगड तालुक्यांत आहे.

فرمودہ دهانیدہ شدہ است می باید. کہ تپہ مذکور دنبالہ نمایند
و در قبض و تصرف مشارالیہ باز گذارند تا دانند بر حکم
فرمان اشرف اقدس روند تحریراً فی تاریخ ۲۲ ماہ شوال
سنہ ۱۰۷۴

[समासात*] پروانگی حضور خورشید ظہور اشرف اقدس ہمایون اعلی

२ रा अली आदिलशाह → देसाई मामले मुजफ्फराबाद[1]

उपर्युक्त मामल्यापैकीं लान्जे[2] तपा स्वार व हशम यांच्या नवीन संचणीसाठीं रुस्तुमजमाच्या हवाली होता तो तंबाकू, तीपचर्गे जकात व इनामें यांखेरीज बाकी सर्व बाबींसह बसवंत प्रतापराव दळवी [illegible] मुकामा दिला आहे. त्याच्या हवाल करून त्याजकडे चालवावा. सु. १०६६; हि. १०७६ शव्वाल २२. प. हु.

४

ले. ४७ { بسم الله الرحمان الرحیم } श. १५८८ कार्तिक वद्य १३
हि. १०७७ जवल २६ { الملک لله } इ. १६६६ नोव्हेंबर १४

[वा. का. शि.*]

فرمان ہمایون شرف صدور یافت آنکہ مشہور الحضرت
موفورالرتبت معتمدالسلاطین نیک نیت راو اعظم سرپت راو
مجلسی بعنایات بے غایات شاہانہ نوازش و التفات خسروانہ
ممتاز و سرافراز بودہ بداند کہ درین ولا بدرگاہ معلی روشن
شدہ کہ زبدۃ الاشباہ و الاقران بسونت پرتاپ راو دولت خواہ
قدیم و حلال خوار درگاہ والا و بر خدمت پادشاہی با تقدم
و راسخ دم است اما ر ضرت غنیم پراگندہ خاطر گشتہ و تفرقہ
وطن شدہ پریشان می شود بنابران حکم اشرف اقدس نافذ
گشتہ کہ بسونت پرتاپ راو مشارالیہ را وطن قدیم و انعام و
سکنات در ولایت بندر میمون مصطفی آباد و در معاملہ مظفر
آباد آنچہ کہ بر حکم فرمان سابق روان باشد مقرر و مرحمت

---

१ हे रागण्याचें अलंकारिक नांव होतें असें दिसतें; पहा भारतवर्ष दाक्षिण-देशाचा भूगोल पृ. ५ आणि सुभे दक्षण व हिंदुस्थानचा खाडा पृ. ४. २ हें रत्नागिरी जिल्ह्यापैकीं राजापूर या तालुक्याच्या गावापासून उत्तरेस सुमारें २० मैलांवर आहे.

فرموده شده است. باید که بمجرد وصول فرمان جهان مطاع شاهی
را و مشارالیه وطن قدیم و جدید در هرجا که باشد ۰ با و مقرر
شناسد و وطن و انعامات و سکنات باو بموجب فرمان سابق
قابض کرده دنبالہ کند و تا که قبض شود او را معہ احشام
باطنی داده مصالح میگرفتہ باشد تادانند حسب الفرموده اشرف
بعمل آورد تحریراً فی تاریخ ۲۶ ماه جمادی الاول سنہ ۱۰۷۷
بروانگی حضور خورشید ظهور اشرف اقدس همایون اعلی [समासांत*]

२ रा अली आदिलशाह → श्रीपतराव मजलिसी

या वेळीं दरबारास माहीत झालें कीं, बसवंत प्रतापराव जुना, राज्याविषयीं सदिच्छु, एकनिष्ठ आणि पादशाही चाकरींत बळकट आहे. पण शत्रूच्या[1] ज्यादतीमुळें गलितमनस्क, वतनावरून उठलेला व दुःखी होत आहे. तेव्हां हुकूम होतो कीं, बंदर मैमून मुस्तफाबादच्या विलायतींत आणि मुजफ्फराबाद मामल्यामध्यें बसवंत प्रतापरावास जुनें वतन, इनाम, घरें, जें कांहीं पूर्वींच्या फर्मानाप्रमाणें चालत असेल तें त्यास मुकरर केलें आहे. तरी हें फर्मान पोहोंचताच त्यास हर जागी जें नवेंजुनें वतन असेल तें त्याजकडे कायम समजावें. पूर्वींच्या फर्मानाप्रमाणें जें वतन, इनामें व घरें वगैरे असेल तें त्याच्या ताब्यांत द्यावें. त्यास हशमासह बातमी देऊन मसलत करून घेत जावी. ता. २६ जमादिलावल सन १०७७. प. हु.

---

१ येथें शत्रू म्हणजे शिवाजी व त्याचे लोक विवक्षित असावे.

Gist of Documents in English.

(I) 10 Letters from the Mohite family of Bāglāṇ -p. 1. 10 Mughal *farmans*; 1-8 of Shāhjahān's time and the rest of Aurangzeb's regime; 1-8 addressed to Bhīkūjī Chauhān alias Hambīrrāo Mohite and the rest to Elhojī Mohite. (1) Date 13-6-1630; Bhīkūjī Chauhān confirmed on the *deshmukhi* of Dhārgīrbār. (2) Date 12-4-1638; granting of *parganah* Sultānpūr to Bahirajī, the chief of Bāglāṇ after he surrenders the required forts. (3) Date 6-9-1638; order to capture Saher before Muhammad Tāhir comes to Bāglāṇ. (4) Date 6-10-1639; order to proceed to Aurangnagar and help Muhammad Tāhir. (5) Date June-July 1640; suggestion to do more important service. (6) Date 15-11-1640; order to put down the rebels and do other services in conjunction with Sayyid Abdul-Wahhāb. (7) Date 29-6-1939; order to encamp near Hātgah (Hātgadh) with Udājīrām during the rainy season. (8) Date 24-12-1641; order to put down the rebellion of Jangyā Bhīl. (9) Date 5-1-1690; 22,50,000 Dams; from the income of *parganah* Nasīrabād given to Elhojī Mohite. (10) Date nil; Elhojī, the son of Bhīkūjī confirmed on the *deshmukhi* of *parganah* Dhārbār *subah* Berar.

(II) 3 'Ādilshāhī *farmans* from a Ghorpade family of Bhāḍaḷe (Satara)-p. 12. (1) Date 31-1-1660; 3 villages of the family were confiscated and handed over to A'tabār-khān sar-sar-i-naubat previously; now returned to the original holders; (2) Date 17-12-1662; 2 villages given to the family for maintaining soldiers, repairs and ammunition. (3) Date 7-6-1674; *Patelgi* of the *simts* and the *peth* of Mubārakpūr once held by Alīkhān Dāūdkhān is given to Sīdī 'Abdul-'Azīz.

(III) 3 Letters from the Deshpāndes of Jamkhaṇḍi (Southern Maratha State)-p. 16. (1) Date 13-12-1648; *farman* of Muḥammad 'Ādilshāh in the name of Hanumanta Gauṇḍā of Guttal to join and help Mubārizud-dīn (Khān

Muhammad) who was on royal expidition. (2) Date 13-11-1693; order to supply the cattle of Zīnatun-nisā (a daughter of Aurangzeb) with fodder etc. and pay off the bill to the subjects. (3) Date *circa* 3-11-1719; assurance for ravages committed by the armies of Bālājī Viśvanātha (Pīshwā) and his subordinates to the subjects of some villages in the *parganah* of Jamkhandī.

(IV) 3 Very old 'Ādilshāhī *farmans*–p. 19. (1) Date 24-10-1569; grant of some land to Ibrāhīmkhān Kattāl of Miraj. (2) Date 22-1-1570; grant of *inam* to a *Desai* in the Konkaṇ. (3) Date 31-3-1590; grant of some land as *waqf* to a mosque in Miraj (Southern Maratha State).

(V) 9 Letters from the Khopade family of Aṁbāḍe (Bhor-Poona)— p. 24. (1) Date 8-8-1648; Muhammad 'Ādilshāh orders Kedārajī Khopade to join with his contingent to Fathkhān Khudāwandkhān who was appointed on the campaign of Kondānah. (2) Date 4-11-1650; M. 'Ā. orders Śaṅkarājī Banājī, the *hawalahdar* of the fort Rohidā to chastise Khaṇḍojī Khopade, a relative of Kedārajī, who troubled him and took shelter in the territory owned by Shahājī Bhosale and in which connection the latter has already informed his son Shivājī. (3) Date 4-11-1655; Kedārajī Khopade is warned to the effect that if he were not to punish Khaṇḍojī K. who was ravaging the country around Rohiḍā, his *deshmukhi* would be confiscated and handed over to somebody else. (4) Date nil; petition of Kedārajī K. in which he complains how Khaṇḍojī, helped by Sīdī A'zam Sīdī Ḥasan *hawalahdar* of Rohiḍā and the contingent sent by Shivājī, who had engaged 4000 cavalry in his service, ravaged the environs of Rohiḍā, of his inability to punish such a strong foe, his willingness to work with the newly appointed *hawalahdar* Narasiṅgarāo Sadobā and the falsity of Khaṇḍojī's representation in the Bijapur court. (5) Date 9-3-1660; *inam* granted to Kedārajī on condition that he would help Ṣalābatkhān in the royal ex-

pedition (seige of Panhālā). (6) Date 22-3-1660; order to various *Deshmukhs* to capture the men of the enemy (Shivāji) and appropriate their property to themselves. (7) Date circa 1665; assurance of safety and prosperity to Kedārajī on condition that he would serve the emperor (Aurangzeb). (8) Date 17-6-1665; assurance of the same type to the hereditory officers and subjects in general. (9) Date 30-11-1665; order to the officers in charge of the fort Rohidā that the *inam* of Kedārajī K. might be continued in his name.

(VI) 5 News-letters from Kābul-p. 35. (1) Date 20-10-1791; Taimūrshāh, the son of Aḥmadshāh Durrānī, is in Kabul; various matters discussed in his presence; Humāyūn, his eldest son, is related to be coming with his army to Kābul; petition from Mansūrkhān, the royal officer at Balkh read and desposed off; suggestion comes from Mirzā Ahsan Bakht, a descen-dent of the Mughal dynasty, that it is time to attack Indian territories once more; is favourably considered; the brother of Murādshāh, the king of Bukhārā, arrives in court, describes the ravages committed by his brother's forces and seeks help to punish him; Taimūr lies ill with fistula; Aḥsan Bakht comes to Kābul; the possibility of an expedition to India discussed; a letter says that Ghāzī-ud-dīn khān *Vāzir* is at Bāgpatan for the present. (2) Date 7-1-1792; the following matters disposed off in the court of Taimūrshāh. Ahsan Bakht ordered a discharge on account of his indifferent health; 'Abbāskhān appointed *subahdar* of Pishāwar. (3) Date 27-1-1792; the standing army granted a leave of 2-3 months on account of the continuous engagement for 4 years; the application from Nabīkhān for help of forces kept pending; a letter from Murādshāh read and a reply sent stating Taimūrshāh's unwillingness to offer new quarrels; (4) Date 21-2-1792; Taimūrshāh is in Kābul; Muḥammad Islāmkhān (a courtier) dies; Mīrzā Kohdil sent

to correct Zamānkhān, the governor of Kāshmīr, against whom there were complaints ; question of the disposal of Muḥammad Islāmkhān's estate settled thus ; he had a daughter and a nephew who was not a Muslim ; the latter was ordered to embrace Islam so that he might inherit the estate ; he obeyed and got the estate as well as a service ; a court physician sent to Murādshāh of Bulkh. (5) Date Feb. 1797 ? ; Muhammadkhān Qajar, a king of Persia attacks Herat ; Maḥmūdshāh, the son of Taimūrshāh seeks the help of Murādshāh and with it marches against Qajar ; a truce was effected between Qajar and Maḥmūdshāh ; the former goes back and the latter surprises Qandahār ; the son of Zamānshāh, the step-brother of Maḥmūdshāh, defends it ; but the latter captures it and imprisons the boy. Zamānshāh hearing this leaves Lahore, repairs to Kābul and sends a force to recapture it.

(VII) Sīdī Jauhar and Pāsalkar — p. 72. Date 9-3-1660 ; here Gondājī Pāsalkar of Muse valley (Poona) shows readiness to help Salābatkhān (S. J.) if confirmed in his *inam* ; consequently a *farman* was issued in his favour by the Bijapur *sultan* of the time.

(VIII) Mahānubhāvas of Māhūr—p. 74. (1) Date 28-6-1683; to the local officers in charge of the jaziyyah department ; Govinda and other Mahātmās complain : we live by begging ; the officers trouble us for jaziyyah ; we have a *sanad* of Amānatkhān regarding our exemption from the tax ; we should be favoured with a new *sanad* ; the request granted. (2) Date 18-7-1691 ; Gopāla and other Mahātmās complain in the court of Mīrak Ḥusain, the acting minister of the Berar *subah* ; the Jangamas allege that we are born of a Dheda woman and, with the help of others, wish to dishonour our community ; we have authentic documents to the effect that the allegation remains unproved ; the Jangamas were ordered to prove the allegation ; they failed ; the officer declared the alle-

gation to be false. (3) Date 14-8-1691; Govinda, Rāgho and other Mahātmās complain; we live by begging; brahmans and others trouble us; they raize the *mathas* of our saints to ground; officers confiscate the property of the dead among us; one initiated into our sect is excommunicated; they allege us as low-born; we are troubled for jaziyyah; if a person, to accrue merit, presents a horse, a palanquin or other things to us, we are disallowed their use and are deprived of them forcibly; we possess the required documents in this request; ordered that they should not be troubled in the above ways. (4) Date 1749-50; to the officers incharge of the *parganah* Konvat; Utarabā, wearing a black dress, the *mahanta* of Devadeveśvara *matha* is favoured with a village......in the above *parganah* and should be continued in his name.

(IX) 5 Arabic-Persian inscriptions from Miraj—p. 80. (1) Bībī, *huma* of *Sultān*, died on the 29th of Sha'bān 956 A. H. (2) Ḥaidarkhān bin Malik Ḥaidar built a well (in his own name) in 995 A. H. i.e. during the reign of Ibrāhīm 'Adilshāh bin 'Alī 'Ādilshāh. (3) One Sayyid Ahmad bin Sayyid 'Alāud-dīn laid the foundations of a *namazgah* in Murtadābād (Miraj) during the reign of 'Alī Ādilshāh [I] and Sayyid Maḥmūd bin Sayyid 'Alāud-dīn finished the work of it by the order of Ibrāhim 'Adilshāh [II]; issued at the request of Dilāwarkhān in 997 A. H. (4) The old mosque stood since 816 A.H.; Asadkhān finished its repairs on the 1st of Shawwāl 1096 A. H. i. e. during the reign of Sikandar ['Adilshāh]. (5) Shāh during the reign of Sikandar ['Ādilshāh] finished the work of 'Alī Burj which was begun in the regime of Āqā 'Alī Raḍā.

(X) 4 'Ādilshāhī *farmans* from Nasik-p. 85. (1) Date 14-3-1661; *qaryat* Nātūbāndrī (Ratnagiri) given as *inam* to Basavanta* Prātāparāo Dalavi. (2) Date

* This word can be decifered with some difficulty as Yashavanta which is more probable.

18-4-1666; the villages Nāragire and Mīṭbāvī from the Sālshī sub-division (all in Ratnagiri) once belonging to *uliya jumb* (?) are transfered to Basavanta Pratāparāo Dalavī. (3) Date 18-4-1666; the Lānje sub-division (Ratnagiri) once given to Rustum Zamān for the fresh recruitment of infantry and cavalry is transfered to the above mentioned Dalavī. (4) Date 14-11-1666; the court knows full well the loyalty and good intension etc., of the said Daḷavī who is deprived of his estate by the high-handedness of the enemy and hence has become dejected. Shrīpatarāo Majlisī ordered to continue his old *inams* etc. in his name.

सूची.